

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ Δ'

ΑΡ. 9

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Α. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗ: Σονέττο.—Πές την (ποιήματα)
ΓΛΑΥΚΟΥ ΑΛΙΘΕΡΣΗ: 'Ο τρελλός (ποίημα)
Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: Φθινόπωρο στην έπαρχία.—Τραγούδι (ποιήματα)
ΜΑΡΙΚΑΣ ΡΟΥΣΙΑ: 'Ανιστόρητη Ιστορία. (διήγημα)
SIR GEORGE HILL (μετάφρ. 'Αντ. 'Ιντιάνου): Δυό τοπωνυμικά αινίγματα.
Νεμεσός—Λευκωσία (μελέτη)
ΠΑΥΛΟΥ ΛΙΑΣΙΔΗ: 'Ανάθεμάς σε (ποίημα)
ΑΝΤ. 'ΙΝΤΙΑΝΟΥ: Σπυρίδων, Χαροεπίσκοπος Τριμηθούντος (μελέτη)
Γ. Π.: 'Ο δάσκαλος (διήγημα)
ΛΕΩΝΙΔΑ ΚΥΡΡΗ: 'Η 'Αρετή (δημοτικό τραγούδι)
(Συνέχεια από μέσα)

ΚΥΠΡΟΣ

ΓΕΝΑΡΗΣ, 1940

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Διευθυντής: ΝΙΚΟΣ Ι. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ,

Κερόνια

Τυπογραφείο: «ΝΕΟΣ Κόσμος» Θωμά Γ. Κυριακίδη.

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ: ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ: Καί στο Πανεπιστήμιο...—
ΝΙΚ. ΚΛ. ΛΑΝΙΤΗ: 'Ανέκδοτα Ο. Ι. 'Ιασονίδη.—Κριτική: ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑ-
ΝΟΥ: Τίμου Μαλάνου «Ρόδα θαλάμου».—ΝΙΚΟΥ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: Τεύ-
κρου 'Ανθία «'Ιντερμέδιο».—Ειδήσεις.—Τύπος.—Νέα Βιβλία.

ΣΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ:

Sir GEORGE HILL: Amathus, (μετάφ. 'Αντ. 'Ιντιάνου).

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: Ταφόπετρες ή Σελίδες από την 'Ιστορία της
Λεμεσοῦ.

Κυπριακά Γράμματα

ΟΤΤΟΣ Δ'
9Α ΑΡ. 9

ΚΥΠΡΟΣ

ΓΕΝΑΡΗΣ, 1940

ΣΟΝΝΕΤΟ

Ἡ ἀγάπη μου ἀπ' τὸ δρόμο δταν διαβαίνει
κάποιο τῆς Γῆς ὡς νᾶναι οὐράνιο θάμα,
νὰ πνίγει με ἀγροικῶ ξάφνου ἓνα κλάμα,
ποῦ τώρα πιά θᾶναι γιὰ μένα ὡς ξένη.
Πόσες φορές σφιχτὰ χεροπιασμένοι,
βράδυ ἢ πρωτὶ εἶτε συννεφιά εἶτε κάμμα
τὸ δρόμο αὐτὸν οἱ δυὸ παίρναμε ἀντάμα
ξέροντας, ναί! πῶς πουθενὰ δὲ βγαίνει!
Μὰ ἄς χαίρεται ποῦ ἀνθεῖ τὸ χρυσὸν ἥλιο!
Μέσ' στὸ δικό της ἢ Ρήγισσα βασιλείο
νὰ μπεῖ, ρόδα σκορπῶ, τῆς φέρνω κρίνα·
νᾶναι γιὰ με ὁ καιρὸς στὸ πέρασμά του,
οἱ μέρες μου ὅσο ζοῦν, μήνας τὸ μήνα,
χαρὰ ποῦ πάει σὲ σκόνταμα θανάτου

ΠΕΣ ΤΗΝ

Πές την: Ἀγάπης πλανερὸ ἓνα εἶδωλο
τοῦ Τί ποτε τὸ νάζι,
Παιχνίδι ἡλιοῦ στήν ἀστασία τῆς θάλασσας,
Ποιητὴ καὶ τί σὲ νοιάζει!

Γιὰ νὰ τὴν δεῖς καὶ νὰ χαμογελάσει σου
τοῦ λογικοῦ ἐξωμότης,
τὴ θεία σου σκέψη πῆρες καὶ τὴν ἔκαμες
στολίδι στὸ λαιμό της.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ.

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Διευθυντής: ΝΙΚΟΣ Ι. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ,

Κερύνια

Τυπογραφείο: «ΝΕΟΣ Κόσμος» Θωμά Γ. Κυριακίδη.

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ: ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ: Καί στο Πανεπιστήμιο...—
ΝΙΚ. ΚΛ. ΛΑΝΙΤΗ: 'Ανέκδοτα Ο. Ι. 'Ιασονίδη.—Κριτική: ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑ-
ΝΟΥ: Τίμου Μαλάνου «Ρόδα θαλάμου.»—ΝΙΚΟΥ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: Τεύ-
κρου 'Ανθία «'Ιντερμέδιο».—Ειδήσεις.—Τύπος.—Νέα Βιβλία.

ΣΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ:

Sir GEORGE HILL: Amathus, (μετάφ. 'Αντ. 'Ιντιάνου).

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: Ταφόπετρες ή Σελίδες από την 'Ιστορία της
Λεμεσοῦ.

Κυπριακὰ Γράμματα

ΤΕΤΟΣ Δ'
ΑΡ. 9

ΚΥΠΡΟΣ

ΓΕΝΑΡΗΣ, 1940

ΣΟΝΝΕΤΟ

Ἡ ἀγάπη μου ἀπ' τὸ δρόμο δταν διαβαίνει
κάποιο τῆς Γῆς ὡς νᾶναι οὐράνιο θάμα,
νὰ πνίγει με ἀγροικῶ ξάφνου ἓνα κλάμα,
πού τώρα πιά θᾶναι γιὰ μένα ὡς ξένη.
Πόσες φορές σφιχτὰ χεροπιασμένοι,
βράδου ἢ πρωτῆ εἶτε συννεφιά εἶτε κάμμα
τὸ δρόμο αὐτόν οἱ δυὸ παίρναμε ἀντάμα
ξέροντας, ναί! πὼς πουθενὰ δὲ βγαίνει!
Μὰ ἄς χαιρεταὶ πού ἀνθεῖ τὸ χρυσὸν ἥλιο!
Μέσ' στὸ δικὸ της ἢ Ρήγισσα βασιλαιο
νὰ μπεῖ, ρόδα σκορπῶ, τῆς φέρνω κρίνα·
νᾶναι γιὰ με ὁ καιρὸς στὸ πέρασμά του,
οἱ μέρες μου ὅσο ζοῦν, μήνας τὸ μήνα,
χαρὰ πού πάει σὲ σκόνταμα θανάτου

ΠΕΣ ΤΗΝ

Πές την: Ἀγάπης πλανερὸ ἓνα εἶδωλο
τοῦ Τίποτε τὸ νάζι,
Παιχνίδι ἡλιοῦ στήν ἀσταςία τῆς θάλασσας,
Ποιητὴ καὶ τί σὲ νοιάζει!

Γιὰ νὰ τὴν δεῖς καὶ νὰ χαμογελάσει σου
τοῦ λογικοῦ ἐξωμότης,
τὴ θεία σου σκέψη πῆρες καὶ τὴν ἔκαμες
στολίδι στὸ λαιμό της.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ.

Ο ΤΡΕΛΛΟΣ

"Α, ναι !

Τί σκέψη είχα μὲ τὸν τρελλὸ π' ἀναγελοῦσαν ὄλοι ;

Τὸ χρῶμα σου ἦταν ξέθωρο, οὐρανέ,
καὶ χλῶμος ἥλιος φώτιζε τὴν πόλη,
στὸ πένθος τῶν ὀνείρων τῆς καὶ τῶν αἰώνων...
Μιὰ διάθεση γλυκεῖα καὶ μελαγχολικὴ — —
ᾠ φευγαλῆες ἐντόπωσες καιρῶν εὐτυχισμένων'
θύμησες ἀπ' τὴν παιδικὴ ἡλικία,
καὶ δράματ' ἀποχωρισμῶν ἐρωτικῶν,
κι ἀνατριχίλες ἀπὸ ξεχασμένη πιά εὐτυχία,
κι ὦ τὸνειρά μας ποῦσβυσάν μόλις χαμογελάσαν...
Μιὰ σύνθεση θαμπωτικὴ καὶ γρήγορη τῆς Ζωῆς
σὰν τὸ ἄρωμα πολὺ βαθειᾶς ἀναπνοῆς
στὸ ἐρωτικὸ, δημιουργικὸ στήθος τῆς Νειότης.
Τοὺς παλμοὺς ἄκουα τῆς ἀνθρώπινης καρδιάς μου
χτυπήματα τοῦ ρολοιοῦ τῆς Αἰωνιότης !

Κι ὁ Χρόνος ;

Ἄπ' ὦρα εἶχε φανεῖ ὁ τρελλὸς ποὺ κοροϊδεῦαν ὄλοι.
Ντυμένος παρδαλα, σταυτία κουδοῦνια,
σὰν ξένος στὰ πειράγματα, ξένος στὴν πόλη
μ' ἓνα ρυθμὸ χορευτικὸ σὰν κούνια,
περνᾶ, στρίβει καὶ χάνεται μὲς στὰ καντούνια.

Αἴτηση δυνατὴ καὶ τραγικὴ !

Φτωχὲ τρελλέ, τί μ' ἔδενε μαζί σου ;
Τοὺς παλμοὺς ἄκουα τῆς ἀνθρώπινης καρδιάς μου,
χτυπήματα τοῦ ρολοιοῦ τῆς Αἰωνιότης.
Κι ὁ Χρόνος στὴ θολὴ συνειδησή σου
φτωχὲ τρελλέ, (καὶ στὴ δική μου !)
νερὸ πηγῆς, ποὺ ἀπὸ ψηλὸ ἓνα βράχο,
πέφτει μὲς στὸ κενό,
(τῆς φτωχῆς μου ψυχῆς καὶ τῆς ψυχῆς σου !)
μονότονο, ἀχρωμάτιστο κι ἀδιάφορο,
στὸ κενὸ τῆς ἀβύσσου...

Τρελλέ ἀδερφέ, τί μέδενε μαζί σου ;

Μ' ἄς σβύς' ἡ σκέψη ἡ ἀπόλυτη, κ' ἡ ἡλίθια εἰρωνία...
Καὶ τὸ συχαμερό, βρωμερὸ σκῶμμα,
ποὺ σφάζοντας ἀναγελά
μὲ ζαρωμένα χεῖλη ἄς ξεψυχήσει,
μπροστὰ σου, ὦ ἀνθρώπινη καρδιά, καρδιά θλιμμένη,
καὶ στὸ μεγάλο σου αἴστημα μπροστὰ !

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ

Σάν τὰ πανιά π' ἀκίνητοῦν τὸ δεῖλι
στὶς γαλανές γραμμές τῶν ὀριζόντων
ἔμοιασε ἡ πένθιμη ζωὴ μας, φίλη!

Οὐτ' ἕνας στοχασμός, κι οὐτ' ἕνα βῆμα!
Κ' ἡ προσδοκία μᾶς πνίγει στ' ἄδειο φόντο
ποῦ σταματᾶει τῆς σκέψης μας τὸ νῆμα.

Κ' ἐνῶ ξεσπᾶει τὸ δράμα στὴν καρδιά μας
καὶ μᾶς σφραγίζουνε οἱ λυγμοὶ τὰ χεῖλη
καλοτυχίζουν οἱ ἀφελεῖς τὰ ριζικά μας,

Ὅμοια καθὼς γλεντοῦν μὲ τὴ μαγεία
τῶν караβιῶν ποῦ ἀκίνητοῦν τὸ δεῖλι,
ὄσοι δὲ νιώθουν τὴ βουβὴ τους τραγωδία.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Μοῦ σφραγίζει κάποιος πόνος τὴν ψυχὴ μου ἀπόψε πάλι
στὴν μικρὴν ἐτούτη πόλη μὲ τὰ κάστρα τὰ παληά,
ποῦναι ἀσήμι ἢ θάλασσά της, κι ὁ οὐρανός της σάν ὀπάλι,
κ' ἡ μικρὴ μου ἀγαπημένη δίχως τόση δᾶ καρδιά.

Στὴ θλιμμένη κάμαρά μου τὸ βελούδινο τὸ βράδυ
μέσα στοὺς γαλάζιους ἴσκιους ἔπεσε σάν προσευχή,
κι ἄφωνα ἡ καρδιά μου κλαίει νοσταλγώντας κάπιο χᾶδι
μῆς μικρῆς ἀγαπημένης, ποῦναι, ἀλοί!, χωρίς ψυχή...

Μοῦ σφραγίζει κάποιος πόνος τὴν καρδιά μου ἀπόψε πάλι,
κι ἄδειασε ἡ ψυχὴ μου τόσο ποῦ δὲν ξαίρω τί ποθῶ,
ὄλα τὰ ὄνειρά μου σμίγουν σ' ἕνα καστανὸ κεφάλι
καὶ μοῦ γνέφουνε δυὸ μάτια μπρὸς τους νὰ ἐξουθενωθῶ.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΑΝΙΣΤΟΡΗΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Τό ψέμα κ' ή ἀλήθεια
Γεννοῦν τὰ παραμύθια.

Συνάντησα τὸ λείψανο στὴ στροφή τοῦ ἀμαξιτοῦ. Πρῶτο φάνηκε τὸ παιδί μὲ τὸ φανάρι. Ξοπίσω του οἱ τέσσερις πού τὸ σηκώνανε. Τελευταῖος ὁ παπᾶς. "Άλλος κανεῖς. Τοὺς πήρα τὸ κατόπι, ἔτσι ὅπως ἀκολουθᾶς τὸν ἔρημο νεκρό. Δὲν ξέρεις ἂν ἀπὸ συμπόνια ἢ ἀπὸ περιέργεια.

Γρήγορα ἀφήσαμε τὸν ἀμαξιτὸ καὶ κατηφορίσαμε ἀπ' τὸ μονοπάτι. Τώρα ὅπως ἤμουν αἰ τελευταία, στεκόμουν αὐτὸ ψηλά ἀπ' τοὺς ἄλλους καὶ τᾶβλεπα ὅλα. Εἶμαστε, ἀλήθεια, μιὰ χαρούμενη συνοδεία. Μπροστὰ τὸ παιδί χοροπηδοῦσε καὶ σερνόφερνε τὸ φανάρι τόσο, πού θαύμαζες πῶς ἡ φλογίτσα δὲν παρατοῦσε τὸ φυτίλι καὶ νὰ πάει γιὰ λογαριασμό της. Πίσω τὰ παλληκάρια πού σήκωναν τὴν τάβλα ἀνάπνεαν βαθιὰ τὴ ζεστὴ μυρωδιά πού χάριζαν οἱ ροδοδάφνες στὸ δειλινὸ ἀγέρα, καὶ δέχονταν μ' εὐχαρίστηση ὡς καὶ τὸ χᾶδι τοῦ σεντονιοῦ πού σκέπαζε τὸ νεκρό. Καὶ τὸ βαρὺ σεντόνι, ἀπὸ χωριάτικο ὕφαντὸ μεταξωτὸ, «μπουρουντζίκι» πρώτης, ὑπάκουο στὸν ἀγέρα, ἔπαιρνε τὸ σχῆμα τοῦ κορμιοῦ καὶ ξεχώριζε πότε τὴ σουβλερὴ μύτη, πότε τὰ σταυρωμένα χέρια, πότε τὶς ἄκρες τῶν ποδιῶν. "Ἐπειτα ἔπεφτε βαρεῖα στὰ πλάγια, μὲ μαργαριταρένιες ἀνταύγειες ἀδόουλευτου κουκουλιοῦ μ' ἓνα σωρὸ κρόσια καὶ τσάκιες.

Δὲν εἶχαμε ἔγνοια καμμιὰ. Λὲς καὶ παίρναμε νύφη. Γιατὶ ἡ ἔγνοια, βλέπεις, σπάνια σοῦρχεται ἀπὸ τὸν ἔξω κόσμο, ἂν δὲν ξεπουλιάσει πρῶτα μὲς στὴν καρδιά σου ἀπ' τὶς δικές σου λύπες. Σὰν μπήκαμε ὁμως στὸ μικρὸ νεκροταφεῖο, σκούραναν λιγάκι τὰ πράματα. "Ὅχι πῶς τὸ χωριάτικο νεκροταφεῖο εἶχε σταυροὺς καὶ ὑποβολές, ἀλλὰ ἐκεῖνος ὁ λάκκος πούχασκε ἀνοικτός, μᾶς θύμισε ὅλους τὴ μαύρη μας μοῖρα. Στρέψαμε τότες τὰ μάτια στὸν παπᾶ, πού ἔγινε μὲ μιᾶς «σημαῖνον» πρόσωπο. Αὐτός, συλλογισμένος, κοίταζε τὰ δέντρα μὲ σουφρωμένα φρύδια καὶ μασοῦσε λόγια.

Οἱ πέρδικες κακάριζαν ἀκατάπαυστα κάτω στὸ ποτάμι καὶ τὰ πουλιὰ φέρνανε γρήγορες βόλτες πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας, πρὶν κουρνιασσοῦνε νὰ κοιμηθοῦν. "Ὡστόσο κατεβάσανε τὸ λείψανο μέσα στὸ λάκκο, μαζὶ καὶ τὸ ὠραῖο σεντόνι. "Ὅλοι μὲ τὴ σειρὰ ρίξαμε ἀπὸ μιὰ χούφτα χῶμα. "Ἐπειτα βαρεῖες κούφιες φτυαριές πού ἔπνιξαν ὡς καὶ κάτι ξεριζωμένα ἀνθάκια καὶ ἄλλα πράσινα φυτὰ. Ραντίσαμε τὸ μνήμα ἀκαθάριστο σιτάρι, πλέναμε τὰ χέρια μας, σπάσαμε τὸ μπότι καὶ ξεφλήσαμε. "Ἦσυχά πήραμε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. "Ἐλπίζα πῶς ὥσπου νὰ φτάσοῦμε στὸ χωριό, θὰ μάθαινα τίποτα γιὰ τὸ λείψανο, γιατί ἔνοιωθα σάν κάτι νὰ μὲ ἔδενε μαζύ του, μιὰ πού παραστάθηκα στὸ λούκωμα τὸν. "Άλλὰ κανεῖς δὲ μίλησε. Κανεῖς δὲν εἶπε : «Ἐκεῖ θὰ πᾶμε ὅλοι» ἢ «Κόσμε ψεύτη» γιὰ νὰ προστέσει κι ὁ παπᾶς μὲ τὴν ὥρα του «Ματαϊότης ματαϊότητων» καὶ νὰ δώσει τὸ σύνθημα γιὰ μοιρολόγι καὶ γιὰ τὴν ἱστορῆση τῆς ζωῆς τοῦ νεκροῦ. Τίποτε ἀπ' αὐτά. Φαίνεται ἡ παρουσία μου, ἡ παρουσία μιᾶς ξένης, τοὺς συγκρατοῦσε. "Ἐτσι πη-

γαίναμε βουβρί. Ἐγὼ κοντά στὸν παπά, πού μὲ τύλιγε μὲ βαρειές μυρωδιές λιβανιοῦ καὶ ἰδρώτα, καὶ γύρω μας ζωηρά τὰ τέσσερα παλληκάρια. Μόνο πού δὲν ἄρχισαν καὶ τὰ χωράτα. Τὸ παιδί μὲ τὸ φανάρι εἶχε γίνει ἄφαντο. Ὁ νεκρός, φυσικά, σπιτικο-δικούς δὲν εἶχε, γιὰ νὰ πᾶμε γιὰ παξιμάδι καὶ κρασί, κ' ἔτσι τραβήξαμε κατὰ τὸν καφενέ. Καθήσαμε παρέμερα στὰ σκοτεινά, κάτω ἀπ' τὸν πλάτανο λές καὶ μᾶς ἔνωσε ἀκόμα ὁ ἴσκιος τοῦ θανάτου. Γρήγορα ὅμως οἱ χωριάτες πήραν εἶδηση πὼς ὑπῆρχε ξένο πρόσωπο στὴ μέση καὶ μαζεύτηκαν γύρω μου, πρόθυμοι γιὰ διάχυση καὶ κουβέντα. Μαζύ τους κ' ἕνας γέρος μὲ φράγκικα, πού ὄλοι τὸν φώναζαν δάσκαλο καὶ πού ὁ ἴδιος ἀμέσως μὲ πληροφόρησε, πὼς ἔβγαλε καὶ πανεπιστήμιο.

Αὐτὸς ἔκαμε τὴν ἀρχή.

—Πὼς ἀπ' τὰ μέρη μας μὲ τὸ καλό ; ρώτησε.

—Ἐρχόμαστε ἀπ' τὸ ξόδι τῆς Μαριοῦς, πρόλαβε ὁ παπᾶς σὰν νὰ θελε νὰ κρατήσῃ τὴν κουβέντα στὰ σύνορα τῆς σκέψης του. Σὼπασαν ὄλοι μιὰ στιγμή, κ' ἔπειτα ἕνας ἔβγαλε συμπέρασμα.

—Γλύτωσε τὸ χωριό κι ἀπὸ δαύτη !

Οὔτε ἕνα «Θεὸς σχωρέστη» δὲν εἶπαν. Αὐτὸ μ' ἔβαλε σὲ περιέργεια καὶ θέλησα νὰ ξεδιαλύνω αὐτὴ τὴν ἱστορία. Ἄκρες μέσες νὰ τί ἔμαθα:

Ζοῦσε χρόνια τώρα μονάχη στὸ ρημάδι τῆς. Στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Μὲ χόρτα ἄγρια τρεφόταν, λέγαν, γιὰτί ὅτι ἔβγαζε τὸ κτηματάκι τῆς τὸ φύλαγε γιὰ νὰ τὸ δώσει στοὺς καλικάντζαρους. Σύκα, ἀμύγδαλα, πράσινες ἑλῆές, χαρουπόμελο δὲν τῆς ἔλειπαν. Καὶ τὸ σταμνί τῆς ἀκόμα ἦταν πάντα γιομάτο χαλούμι, κι ἄς τὸ γέμιζε τυρί, ἀπ' τὴ μονάκριβη τῆς κατσίκα. Τὸ ζώδιο τῆς ἦταν ν' ἀγαπᾶ τοὺς καλικάντζαρους, λέγαν στὸ χωριό, μιὰ πού κοπέλλα ἀκόμα, τὴν ἀγάπησε ἕνας καλικάντζαρος καὶ πήρε καὶ τὸ ζαπιτιέ στὸ λαιμό τῆς—κοτζάμ παλληκάρη πού πατοῦσε κ' ἔτρεμε ἡ γῆ. Ὅταν οἱ δικοὶ τῆς ἕνας ἕνας ἀναπάφτηκαν στὸ χῶμα, κι αὐτὴ ἀνύπαντρη κατσοῦνιασε μονάχη, τὸ σπίτι τῆς ρήμαξε κι ἀράχινισε κ' ἔγινε τέτοιο ὅπως τῆς ταίριαζε.

Κάθε χρόνο τὰ δωδεκάμερα παραμόνευε στὸ ξωπόρτι περιμένοντας τοὺς μουσαφίρηδες τῆς, τὰ στοιχειά, κι ὅταν κανένας στρατοκόπος περνοῦσε κατὰ κεῖ, τὸν καλησπέριζε καὶ τὸν καλοῦσε νὰ σταθεῖ νὰ ξαποστάσει καὶ νὰ πάρει κάτι. Ἄν αὐτὸς ἦταν χωριανός ἢ ἀπὸ τοὺς γύρω τόπους, ἔσκυβε τὸ κεφάλι καὶ τραβοῦσε τὸ δρόμο του χωρὶς νὰ τῆς δώσει ἀπόκριση. Ἄν ἦταν ξένος, δεχόταν καμμιὰ φορὰ τὴν πρόσκληση. Τότε τὸ βράδυ στὸν καφενέ, ὅταν συνάζονταν οἱ ἄντρες, τὸν βάζανε στὴ μέση καὶ τὸν τσακοπιάνανε νὰ μάθουνε τὰ καθέκαστα.

—Φαίνεται γλυκομίλητη γυναίκα, πληροφοροῦσε ὁ ξένος. Μὲ ρώτησε πόθεν ἔρχουμαι καὶ πού πααίνω. Τίποτ' ἄλλο. Μὲ τάισε καὶ μὲ πότισε. Τὸ σπίτι τῆς εἶναι φτωχικό. Ἐχει κ' ἕνα κρεβάτι κάτασπρο στὴν ἄκρη. Ὅλο ντυμένο στὰ λευκαρίτικα καὶ στὸ μπουρουντζίκι.

Οἱ χωριανοὶ δὲν πίστευαν γρὺ ἀπ' ὅσα τοὺς ἔλεγε καὶ ἀντάλλαζαν πονηρές ματιές μὲ σημασία, κ' ἔπειτα τοῦλεγαν κι αὐτοὶ τὰ δικά τους : Πὼς τὴν ἀγάπησε ἕνας καλικάντζαρος, πὼς πήρε τὸν ζαπιτιέ, κοτζάμ παλληκάρη, στὸ λαιμό τῆς, πὼς κάθε χρόνο ἀπ' τὰ Χριστούγεννα ὡς τὰ

Φώτα περίμενε στο ξωπόρτι τὰ στοιχειά, τὰ ἔμπαζε σπίτι της καὶ τὰ κοιμίζε στο ἄσπρο της κρεβάτι...

—Τὴν ἀσυχώρητη, ἔλεγεν ἕνας.

Κι ὁ παπᾶς κουνούσε τὸ κεφάλι καὶ σιωποῦσε, γιατί δὲν εἶχε μέσα στὰ συναξάρια του κανένα ρητὸ γιὰ τούτη τὴν περίσταση. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς οἱ ξένοι ἂν ξαναπέρναγαν ἀπ' τὸ χωριό, δὲν ξανάμπαιναν στὸ καταραμένο σπίτι καὶ γι' αὐτὸ κ' οἱ χωριάτες δὲν πίστευαν γρὺ ἀπ' ὅτι τοὺς πρωτόλεγαν. Ἔτσι μόνο κάθε τόσα χρόνια, ἂν τύχαινε νὰ περάσει κανένας πρωτόφερτος, δοκίμαζε τὴ γλυκομίλητη συντροφιά τῆς γυναικάς τῶν καλικάντζαρων.

—Φέτος τὰ δωκεκάμερα, εἶπεν ὁ καφετζῆς, παρὰ τὴ συνήθεια της, δὲν ἐφάνηκε στὸ ξωπόρτι. Περνώ μιά, περνῶ δυό,—βλέπεις εἶναι δρόμος μου ἀπ' ἐκεῖ—τίποτα. Λέω τοῦ παπᾶ: «Μὴν τὴν ἔπνιξε κανένας ἀπὸ δαύτους, πὰ στὰ χὰδια του;»

—Παραμονὴ τῶν Φώτων, πρόστεσε κι ὁ παπᾶς συλλογισμένος, εἶπα κ' ἐγὼ «ἄς πᾶ νὰ δῶ... ὁ Κύριος γὰρ τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλός...» Μπαίνω καὶ τί νὰ δῶ...

Ἐδῶ θαρρῶ πὼς ὁ παπᾶς ἔκανε νὰ σταυροκοπηθεῖ μὰ κρατήθηκε.

—Τί νὰ δῶ... Τὸ τραπέζι στρωμένο μ' ἄσπρη μαντηλιά καὶ πάνω χαλούμι, μέλι, πωρικά, ξεροτήγανα... Κ' ἡ Μαριοῦ ντυμένη νύφη, ἄσπρη στ' ἄσπρα, νεκρή!

Δυσκολεύτηκα νὰ βρῶ τάβλα καὶ παλληκάρια νὰ τὴ σηκώσουν.

—Εἶναι καὶ ψυχικό, δικαιολογήθη ἕνας ἀπὸ τοὺς τέσσερις ποῦξαν σηκώσει τὸ λειψανο.

—Καὶ τὸ σκυλι τὸ θάβεις γιὰ νὰ μὴ βρωμήσει καὶ νὰ πανουκλιάσει, εἶπε ἄλλος.

Κι αὐτὸ ἦταν ὄλο τὸ μοιρολόγι πὺ καναν τῆς Μαριοῦς.

Μόνο ἔπειτα ἀπὸ χρόνια ἔμαθα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ γέρο-Γιαννῆ τὴν ἀληθινὴ ἱστορία τῆς Μαριοῦς.

“Ὅτι ἐγινε, ἦτανε γραφτὸ ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ γίνε μὲ διηγήθηκε ὁ Γιαννῆς. Δὲ φταίει κανένας. Παραμονὲς τῶν Φώτων ἦταν, καλῶρα σὰν καὶ σήμερα. Τὰ κορίτσια ὅλα μαζεμένα στὰ σπίτια ψήναν ξεροτήγανα. Οἱ ἀδερφάδες μου, Θεὸς σχωρέστες, πήγαν ἀπὸ νωρὶς στῆς Μαριοῦς νὰ κεντήσουν. Τὸ συνήθιζαν οἱ γειτονοποῦδες τακτικά, νὰ μαζεύονται γιὰ νὰ κάνουν νυχτέρι καὶ νὰ βάζουν μάλιστα καὶ «καπλί», ποιά νὰ ξεπεράσει τὴν ἄλλη στὸ κέντημα. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα εἶχανε πιάσει ἀπὸ βραδὺς προζύμι γιὰ τὰ ξεροτήγανα καὶ λέγαν πὼς μιά θάβαζε τὸ μέλι γιὰ τὸ μέλωμα, ἄλλη γλυκὸ κρασί γιὰ νὰ ζεστοκοπηθοῦν, ἄλλη πωρικά, ὅτι εἶχε τέλος πάντων ἢ κάθε μιά τους γιὰ νὰ γιορτάσουν. Ἐγὼ πήγα μὲ δυὸ τρία κοπέλλια στὸν καφενέ. Ἄλλὰ ἐκεῖνο τὸ βράδυ δὲν εἶχαμε κέφια γιὰ χαρτί, κ' ἔτσι βγήκαμε κοντὰ μεσάνυχτα νὰ πᾶμε σπίτι μας. Ἦταν παγωνιά καὶ ἀστροφεγγιά. Τὸ θυμάμαι σὰν τώρα. Μιά ἀπὸ κείνες τίς νύχτες πὺ νομίζεις πὼς εἶναι στοιχιαμένες, κι ἀποζητᾶς ἄθελα σου γυναικεία ἀγκαλιὰ γιὰ ν᾿ἄβρεις παρηγοριά, ἄς εἶναι κ' ἡ ἀγκαλιὰ τῆς μάνας σου. Ὅλο τὸ χωριὸ μύριζε καμένο λάδι καὶ

πάνω ἀπ' τὰ δώματα τῶν σπιτιῶν ἔβλεπες ἕνα κόκκινο ἀντιφέγγισμα ἀπ' τις φωτιές τῶν μαγκαλιῶν.

— Ἐρκεστε μωρὲ παιδιά, προτείνει ξαφνικά ἕνας, νὰ κάνουμε τοὺς καλικάντζαρους καὶ νὰ πειράξουμε τὰ κορίτσια γιὰ νὰ γελάσουμε ;

Ὅλοι συμφωνήσαμε. Τὸ σήκωναν κ' οἱ μέρες, βλέπεις, γιατί ἦσαν δωδεκάμερα πού βγαίνουν τὰ στοιχιά. Τόπαμε καὶ τὸ κάμαμε. Ὅσπου νὰ τὸ σκεφθεῖς βρεθήκαμε πού λές οἱ φίλοι, στὸ δῶμα τοῦ σπιτιοῦ μου, πού ἀπ' ἐκεῖ ἦταν εὐκολο νὰ φτάσεις ὡς τὸ λούρο * τοῦ σπιτιοῦ τῆς Μαριουῦς. Φτάσαμε στὴν ὥρα. Βλέπαμε καὶ περίφημα, γιατί τὰ κορίτσια εἶχαν στήσει τὴ λαμποῦ στὴ μέση τοῦ τραπεζιοῦ γιὰ νὰ τοὺς φέγγει νὰ κεντοῦν. Ἐκείνη τὴ στιγμή μόλις εἶχαν παρατήσει τὸ κέντημα κ' ἔβαλαν τὸ τηγάνι στὴ φωτιά. Μιά μονάχα, ἀκόμα σκυφτὴ, σερνόφερνε ταχεῖα τὴ βελόνα καὶ κτυποῦσε πού καὶ πού τὴ δακτυλήθρα δυνατὰ πάνω στὸ ξυλένιο μαξιλόρι γιὰ νὰ στρώσει τοὺς πούντους.

Ἡ Μαριουὶ κι ὄλας τηγάνιζε. Γρήγορα πύρωσε κ' ἄναψε τὸ πρόσωπό της ἀπ' τὴ φωτιά. Ποτέ δὲν τὴν εἶδα μὲ χρῶμα στὰ μάγουλα, γιατί ἀπὸ φυσικό της ἦταν τέλεια χλωμὴ. Τῆς πήγαινε, ἀλήθεια, μιὰ ὠμορφιά ὅταν ἔρριξε πίσω καὶ τὸ σκούφωμα της καὶ φάνηκαν ἐκεῖνα τὰ κατάμαυρα μαλλιά, γυαλιστὰ σὰν τὸν καθρέφτη.

Ἐμεῖς ὥστόσο ἄχνη ! μιλιὰ ! μ' ὄλο πού πέφταν τ' ἄντερα μας ἀπ' τις μурωδιές. Περιμέναμε τὴν κατάλληλη περίσταση γιὰ νὰ πετύχει τὸ πείραγμα.

— Ἐλα, κόρη, τέλειωνε, εἶπε ξαφνικά μιὰ ἀπ' τις ἀδερφάδες μου. Μὴ κατεβάσει κανένας καλικάντζαρος τὸ ποδάρι του ἀπ' τὸ λούρο καὶ σοῦ τ' ἀρπάξει...

Ὅστόσο ἡ μιὰ μέλωνε βιαστικὴ, ἡ ἄλλη ράντιζε ἀνθόνερο καὶ καρῦδια τὰ ζεστὰ ξεροτήγανα. Βάλανε καὶ τὸ φλασκί τὸ κρασί πὰ στὸ τραπέζι.

— Τὸ νοῦ σας, κόρη, χωράτευαν ὥστόσο ἀναμεταξύ τους, μὴ μᾶς τὰ ξεμαρίσουν οἱ καλικάντζαροι καὶ μένουν ἀφάητα !

Καὶ δώστου γέλοια καὶ γέλοια. Καὶ νὰ μοιράζουν τὴν ἔγνοια τους μιὰ στὸ τηγάνι πού κάπνιζε καὶ μιὰ στὸ λούρο, λές καὶ κάτι τοὺς ἔλεγε πὼς εἶμαστε κρυμμένοι ἀπὸ πάνω καὶ τις παραμονεύαμε. Ἡ ὥρα ἦταν κατάλληλη. Βάζω λοιπὸν τὸ χέρι μου χωλὶ στὸ στόμα, σκύβω πάνω ἀπ' τὸ λούρο κι ἀρχίζω :

Τι-τοῖν τι-τοῖν λου-κά-νι-κο

Κομ-μά-τι ξε-ρο-τή-α-νο...

Πέτρωσαν μὲ μιὰς τὰ κορίτσια, σὰν νὰ τᾶγγιξε μάγισσα. Τὸ τηγάνι πέφτει ἀπ' τὰ χέρια τῆς Μαριουῦς. Μόνο κείνη πού κεντοῦσε κατάφερε νὰ πεῖ νιχτὰ :

— Τὴ σούβλα, Μαριουὶ ! Πύρωσε τὴ σούβλα !

Ἡ σούβλα μπήκε στὴ φωτιά. Μᾶς ἔδωσαν, πού λές, τὰ κακορίζικα καὶ τὴν ταιριαστὴ ἀπάντηση πού δίνουν στοὺς καλικάντζαρους γιὰ νὰ τοὺς κάνουν νὰ πάρουν πομονὴ ὥσπου νὰ πυρώσει ἡ σούβλα.

— Πόμεινε, γυιέ μου, νὰ ψηθεῖ... Πόμεινε, γυιέ μου, νὰ ψηθεῖ...

* Λούρος=τρύπα στὸ ταβάνι τοῦ σῶσπιτου ὅπου βάζουν ἕνα σπασμένο σταμνὶ γιὰ νὰ τροφοδοτεῖ μὲ ἀέρα τὸ μαγκάλι.

Νά σοῦ μολογήσω τώρα πῶς πάγωσα κείνη τῆ στιγμή κ' ἔτρεμα σύγκορμος σάν νάμουνα κι ἐγώ κορίτσι; Ἄλλὰ τί τὰ θές; Μιά κ' ἀρχίσαμε νά κάνουμε τοὺς καλικάντζαρους, τὸ φιλότιμο τὸ γέρημο, δὲ μᾶς ἄφηνε νά παραιτήσουμε. Ἔτσι βγάζει ὁ Στέλιος, τὴν ποδίνα του σηκώνει τῆ βράκα του κ' ἑτοιμάζει τῆ μαλλιαρῆ του ποδάρα.

— Πρῶσεξε, γιέ μου, τοῦ λέν, καὶ θά τὴν πάθεις. Θά σοῦ μπήξουν τῆ σουβλα οἱ κοπελλοῦδες.

Ἐκεῖνος τῆ δουλειά του. Τὴν κατεβάζει, πού λές, μὲς τὸ λούρο καὶ φσοτ... καὶ φσοτ... Τί ἔγινε τότες δὲν μπορῶ νά σοῦ ἱστορήσω. Δὲ βάσταξαν τὰ γέρημα σὲ τόσο φόβο. Μπήξανε τὶς στριγγιές. Ἀναστάτωσαν τὸν κόσμο. Ἡ λαμποῦ κόντεψε νά πέσει καὶ νά δώσει φωτιά. Καὶ τὰ κοπέλλια τ' ἀθεόφοβα ἀντὶ νά πάψουν τ' ἄστεϊα, δώστου νά κάνουν τοὺς καλικάντζαρους. Ὁ ἓνας νά ραντίζει νερό του μὲς τὸ λούρο, ὁ ἄλλος νά φωνάζει:

Ἄπ' ἔκαψεν τὴν πόδα μου
νὰ κάψ' ὁ Θεὸς τὴ μοίρα του...

Πὰ στῆ φασαρία ξυπνᾶ κι ὁ γέρος καὶ μπήγει τῆ φωνῆ.

— Τί πάθετε, μωρῆ;

Οἱ ἄλλοι πῆραν, πηδώντας, τὰ δώματα. Ὁ Στέλιος μὲ τῶνα πόδι γυμνό. Ἐγὼ κοντοστάθηκα νά δῶ τί θάπογίνει κι ἄκουσα τρεμουλιασμένη τῆ φωνῆ τῆς Μαριοῦς.

— Οἱ καλικάντζαροι... ἄ πατέρα... ἄ πατέρα... κι ἄλλο δὲν μποροῦσε νά πεῖ.

— Τώρα νά τοὺς δείξω ἐγὼ τοὺς καλικάντζαρους, φρένιασε ὁ γέρος καὶ βγήκε ὄξω σωστά γιὰ νά μ' ἀδράξει τὴν ὥρα πού πάσχιζα νά σκαρφαλώσω ἀπὸ τὸ δῶμα τους στὸ δικό μου. Ἄν σοῦ πῶ πῶς μοῦδωσε τεσσαράκοντα παρὰ μία, θάταν λίγο. Στὸ τέλος ἔφτασε κι ὁ ζαπτιές καὶ μὲ κλείσανε ἀντίκρου στὸ πολίτσι.

— Ἀκοὺς ἐκεῖ νά παραμονεύει τὶς γυναῖκες ὁ ἀσυχώρητος, ξεφώνιζε ὡστόσο ὁ γέρος. Νά τοῦ βάλεις σίδερα τοῦ μασκαρᾶ. Νά βρωμήσει τὶς φυλακές. Ἔτσι, πού νάχεις τὴν εὐκούλα μου, γιέ μου.

Ὁ γέρος ἦταν ἔξω φρενῶν. Δὲν τὸ χώνευε. Κι ὁ ζαπτιές ἀκόμη λιγώτερο. Γιατὶ τὸν προξένευαν ἐκεῖνες τὶς μέρες τῆς Μαριοῦς καὶ ψιθυρίζοταν στὸ χωριό, πῶς κατέφεραν τὴν κοπέλλα καὶ πῶς ἦταν τελειωμένα πράματα. Στὸν καφενὲ ὄλο ψουψουρίσματα εἶχε ὁ ζαπτιές μὲ τὸ γέρο, κ' οἱ γυναῖκες οἱ πιὸ σχετικές, εἶχαν ἀρχίσει κιόλας τὰ καλορίζικα καὶ τὰ χωρατὰ στὸ κορίτσι. Σάν ἔπεσα λοιπὸν στὰ χέρια αὐτουνοῦ, μιά καὶ δυὸ βάζει νά μοῦ ξυρίσουν τὸ κεφάλι σάν τοὺς κατάδικους. Ἴσια, ἀπ' τῆ μύτη στὸ σβέρκο καὶ ἀπ' τῶνα αὐτί στ' ἄλλο. Ἐγὼ κτυπιόμουνα καὶ φώναζα: «Δὲν ἔχεις τὸ δικαίωμα νά τὸ κάνεις αὐτὸ, μιά πού δὲν καταδικάστηκε ἀκόμα». Ἐκεῖνος τῆ δουλιὰ του. Ἐκαμωνόταν τὸ σπουδαῖο. Πηγαινοερχόταν μὲ καμάρι. Κτυποῦσε τὸ καμτσίκι του στὴν μπότα του καὶ μοῦλεγε:

— Πάρε πομονή, πολληκάρι μου, νά σὲ κάνουμε ὡμορφο ν' ἀρέσεις στὶς κοπέλλες.

Τί νά σοῦ τὰ πολυλογῶ. Σὲ τρεῖς μέρες μὲ βγάλαν ἀπὸ τῆ φυλακῆ. Ἐφαγα στὴν πόρτα καὶ τρεῖς κουρμπατζιές σφιχτές σφιχτές ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χέρι τοῦ ὑποψήφιου γαμπροῦ. Μποροῦσα ἔπειτα ἀπὸ τέτοιο ρεζιλίκι

νά μένω στο χωριό ; Νά γίνω τὸ περίγελο ὄλονῶν ; Ἄδύνατο ! Πῆρα τὰ μάτια μου κ' ἔφυγα. Στὸν ἀμαξιτὸ μάλιστα μὲ περίμενε τὸ ἀδερφάκι τῆς Μαριοῦς καὶ μοῦπε πῶς «λυπᾶται πολλὰ γιὰ ὅτι ἔγινεν». Μοῦδωσε κ' ἓνα καλαθάκι γεμάτο ξεροτήγανα γιὰ τὸ ταξίδι «γιὰ νά μὴ μένω μὲ τὸν καυμό.» Τὸ θυμᾶμαι σὰν τώρα. Πῆγα τὸ λοιπὸν στὴ χώρα. Ἄπ' ἐκεῖ στὴν Ἀθήνα, στὸ Λονδίνο Γύρισα τόπους πολλούς. Στὸ χωριό μου δὲ γύρισα πιά. Ἐμαθα ὅμως ἀπὸ χωριανούς πῶς ἡ Μαριοῦ δὲν πῆρε τὸ ζαπτιέ. Ὅταν τῆς ἔλεγε ὁ γέρος γι' αὐτόν, αὐτὴ ποῦ δὲν ἔβγαζε μιλιὰ, τ' ἀποκρινόταν ἀπότομα.

—Νά μοῦ κάνεις τὴ χάρη !

Κι ὅταν τὴν παντρολογοῦσαν ἔλεγε «οἶ» κι ἄλλο δὲν μπορούσες νά βγάλεις ἀπὸ τὸ στόμα της. Ἔτσι ὁ ζαπτιές, ἅμα εἶδε κι ἀποεἶδε, τέλειωνε κ' ἡ πενταετία του ἐκείνον τὸν καιρὸ, ἔφυγε ἐθελοντῆς στὸν πόλεμο, κ' ἔπεσε μὲ τὸ πρῶτο βόλι. Ἦτανε γραφτὸ ἀπὸ τὸ Θεὸ νᾶρτουν ἔτσι τὰ πράματα. Δὲ φταίει κανένας. Ἐγὼ δὲν τᾶχω μὲ τὴ Μαριοῦ. Μόλο ποῦφαγα τόσο ξύλο γιὰ τὸ χατήρι της, δὲ τῆς βασιτῶ κακία. Μοῦ βγήκε ἐξ ἄλλου γιὰ καλό... Ἄλλὰ γιὰτὶ ἐνδιαφέρεσαι τόσο γι' αὐτὴ, κυρία ; Εἶσαι συγγένισσά της !

—Ὅχι, εἶπα ντροπιασμένα.

Ἄλήθεια, τί ἐνδιαφερόμουνα γιὰ τὶς ξένες δουλιές ;

Ὁ Γιαννῆς, φαίνεται, πῆρε εἶδηση τῆ στενοχώρια μου κ' ἔψαχνε στὸ γεροντικό του μυαλό, μήπως θυμηθεῖ τίποτε ἄλλο γιὰ νά μὲ εὐχαριστήσει. Καὶ σὰν κάτι νά θυμῆθηκε. Κούνησε τὸ κεφάλι κ' εἶπε σιγὰ σιγὰ.

—Ναί ! Τώρα ποῦ θυμᾶμαι... Πρὶν χρόνια ὁ ἀδελφός τῆς νοναῆς τῆς Μαριοῦς, περαστικός ἀπ' ἐδῶ, ἔλεγε πῶς ἡ Μαριοῦ τοῦ παραγγελε νά μοῦ πεῖ, ἂν μὲ δεῖ «Νᾶμαι πάντα καλά». Ἡ εὐκὴ της ἔπιασε δὰ καὶ μὲ τὸ παραπάνω, «κι ὅτι οἱ ἀδελφάδες μου, μὲ ἀναφέρουν κάθε ὥρα μαζὺ της, καὶ περιμένουν τὸ γυρισμό μου». Κ' ἐγὼ τοῦπα νά τῆς πεῖ ἂν τίς δεῖ πῶς: «Πάλι τὰ Δωδεκάμερα μὲ τοὺς καλικάντζαρους θά γυρίσω στὸ χωριό, ἂν τὸ θελήσει ὁ Θεός.» Χά, χά, χά. Δὲν εἶχα βλέπεις σκοπὸ νά πάω ποτὲ πιά πίσω στὰ μέρη μας. Ξέμαθα τὴ ζωὴ τους. Εἶμαι καλά ἐδῶ. Τῆ Μαριοῦ ὅμως τὴ θυμᾶμαι. Τὴ θυμᾶμαι καλά. Τὴν ἤξαιρα ἀπὸ μωρὸ παιδί. Εἶμαστε γειτόνοι καὶ τὰ χωράφια μας συνορεύανε. Γι' αὐτὸ εἶχα τὸ θάρρος της καὶ τὴν πείραζα. Νά σοῦ τὸ μολογήσω τώρα. Μ' ἄρεσε πολὺ νά τὴν πειράζω. Γιατὶ ὅτι κι ἂν τῆς ἔλεγα δὲν ἔβγαζε ποτὲ μιλιὰ. Ἦταν καλόγνωμη καὶ γλυκομίλητη.... Ὅταν τὴν στενοχωροῦσα πολὺ, μὲ κοίταζε μὲ κάτι μάτια ! Κάτι μάτια ποῦ δὲν ἤξαιρα ἂν ἦσαν γεμάτα φόβο ἢ περιέργεια. Κ' ἔπειτα ἔφευγε σιωπώντας. Μάλιστα ὅταν ἦταν πολὺ μικρὴ, ἔφευγε τρέχοντας. Σὰν ἐλάφι. Κ' ἐγὼ ἔλεγα μὲ τὸ νοῦ μου:

—Ἀλήθεια, αὐτὴ ἡ κοροῦ ἔχει μάτια, πόδια καὶ καρδιά ἐλαφιοῦ.

Αὐτὰ μοῦπε ὁ γέρο Γιαννῆς. Τώρα ὅμως ἅμα τὰ καλοσυλλογιέμαι, ἀμφιβάλλω καμιά φορά, ἂν κι αὐτὰ εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἱστορία τῆς καυμένης τῆς Μαριοῦς.

Μήπως μπορεῖ κανεὶς νά ξεδιαλύνει τὴν ἀλήθεια μὲς στὶς ἱστορίες τῶν ἀνθρώπων;

ΜΑΡΙΚΑ ΡΟΥΣΙΑ

SIR GEORGE HILL

ΔΥΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΑ ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

1. NEMESOS-LIMASSOL

Ἡ Λεμεσός, τὸ λιμάνι τῆς Κύπρου, εἶχε διάφορα ὀνόματα σὲ διάφορους καιροὺς, μὰ οἱ μεταβολές ποὺ ἔχουν πάθει δὲν ἔχουν προσδιορισθεῖ ἢ ἐξηγηθεῖ ποτὲ ἱκανοποιητικά. Σκοπὸς αὐτοῦ τοῦ σημειώματος εἶναι νὰ παρουσιάσει τὸ ὕλικό ποὺ ὑπάρχει, ὅπως τὸ γνωρίζει ὁ συγγραφέας του, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς πῶ ἀρμόδιοι φιλόλογοι θὰ μπορέσουν νὰ λύσουν τὰ προβλήματα ποὺ παρουσιάζει.¹

Ἡ ἀρχαιότητα τοῦ τόπου δὲ φτάνει ἴσαμε τὴν πρὶ ἀπομακρυσμένην ἐποχὴ, γιὰ τὰ πρὶ παλιὰ λείψανα ποὺ ἀναφέρεται πὼς βρέθηκαν ἐκεῖ ἀνήκουν στὴν πρώτη Ἑλληνο-Φοινικικὴ ἐποχῇ.² Δὲν ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Στράβωνα ἢ τὸν Πτολεμαῖο. Ἄν μπορούσαμε νὰ ἐμπιστευθοῦμε στὸ Βίο τοῦ Ἀγ. Αὐξιβίου,³ ὁ Τυχικός Ι χειροτονήθηκε Ἐπίσκοπος Νεαπόλεως (ποῦ, ὅπως θὰ τὸ δοῦμε, ἦταν ὁ τόπος ποὺ μὰς ἐνδιαφέρει) στὰ χρόνια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, μὰ ἡ ἱστορία στὴ σημερινὴ τῆς μορφῆς δὲν εἶναι προγενέστερη ἀπὸ τὸν τέταρτο αἰώνα, μετὰ Χριστόν, καὶ μιὰ λεπτομέρεια σὰν καὶ τούτῃ μπορεῖ νὰναι μεταγενέστερη ἀκόμη. Οὔτε ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ἱεροκλῆ (κοντὰ στὸ 535) ἢ ἀπὸ τὸν Γεώργιο τὸν Κύπριο (στὸν καιρὸ τοῦ Φωκᾶ, 602-610). Ἡ πρώτη καὶ κύρια πόλις τῆς περιοχῆς ἦταν ἀκόμη ἢ πολὺ παλιὰ Ἀμαθούντα, καὶ πέρασε πολὺς καιροὺς προτοῦ κατανοηθεῖ πὼς ἡ μελλοντικὴ Λεμεσὸς ἦταν ἓνα καλύτερο καραβοστάσι. Κι ὅμως κατὰ τὸν πέμπτο αἰώνα, πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸν καιρὸ τῶν δυὸ τελευταίων συγγραφέων ποὺ ἀναφέραμε, εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀποκτᾷ ἀρκετὴ σημασία γιὰ νὰ γίνῃ ἔδρα ἐπισκόπου· γιὰ ἀντιπροσωπεύθηκε στὴ Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος στὸ 451 ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο τῆς Σωτήρα.⁴ Τότε, ὅμως, ἦταν γνωστὴ ὡς Θεοδοσιάς ἢ Θεοδοσιανή.⁵ Μπορεῖ νὰ ὑποτεθεῖ πὼς πῆρε αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀπὸ φιλοφρόνηση γιὰ τὸ Θεοδόσιο τὸν II. Δὲν ξαίρουμε πόσον καιρὸ τὸ κράτησε, μὰ ὁ συγγραφέας τοῦ βίου τοῦ Ἀγίου Σπυριδῶνα, ποὺ μόλις τώρα πρραπέμψαμε σ' αὐτόν, ἀναγκάστηκε νὰ τὸ ἐξηγήσῃ ὡς ἄλλο ὄνομα γιὰ τὴ *Νεάπολιν* - τὴ «νέαν πόλιν» ποὺ προοριζόταν νὰ ὑποσκελίσει τὴ γειτονικὴ Ἀμαθούντα, μόλο

1 Ὁ Σ. Μενάρδος, *Τοπώνυμικὸν τῆς Κύπρου*, στὴν *Ἀθηνᾶ*, XVIII (1907), σ. 324-5, ἔχει πραγματευθεῖ σύντομα τὸ θέμα. Τὸ προγενέστερο τοῦ ἄρθρου *Λεμεσός*, στὴ *Νέα Ἡμέρα* τῆς Τεργέστης δὲν μοῦ ἦταν προσιτό. Οὔτε ἐπίσης τὸ παράρτημα τοῦ Ἑγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ σ. 529, ποὺ ἀναφέρει.

2 J. L. Myres, *Catalogue of the Cyprus Museum*, Oxford, 1899, σ. 81, no 1501.

3 ΛΑ. SS. 19 Φεβρ., σ. 128.

4 Mansi, *Concil.* VI, col. 578: Soter Theodosianae civitatis, agens vices Heliodori Episcopi Amathuntis et Proëchii Episcopi Arsinoae.

5 Θεοδώρου, ἐπισκόπου Πάφου, *Βίος Ἀγίου Σπυριδῶνος*, ἐκδ. Παπαγεωργίου, ἐν Ἀθήναις, 1901, κεφ. 23, σ. 95 καὶ ἐξ: «Ἰωάννου... γενομένου ἐπισκόπου Θεοδοσιάδος ἧτοι Νέας πολέως τῆς Κυπρίων ἐπαρχίας».

πού αυτό τὸ μέρος κρατήθηκε ἀκόμη, σβύνοντας σιγά - σιγά, ὡς ἔδρα ἐπισκόπου ἴσαμε τὸ δωδέκατο αἰώνα. Ὁ πιὸ ξακουστός ἐπίσκοπος τῆς Νεαπόλεως ἦταν ὁ Λεόντιος (κοντὰ στὰ 590 - 668), ὁ συγγραφέας μερικῶν ἀξιοσημείωτων λαϊκῶν βιογραφιῶν. "Ἐχει εἰπωθεὶ πὼς ἕνας ἐπίσκοπος Νεαπόλεως παρευρέθηκε στὴν ἔβδομη (δεύτερη Νικαίας) Οἰκουμένη Σύνοδο στὸ 787, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι λάθος.¹

Ὡς τὰ τώρα δὲν ἔχουμε βρεῖ ἕνα ὄνομα γιὰ τὴ Λεμεσό πού θὰ μπορούσε νὰ ἐξελιχθεῖ στὴν τωρινὴ του μορφῆ.

Μὰ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος,² γράφοντας κοντὰ στὰ 934 (μὴλο πού εἶναι ἀβέβαιο ἂν χρησιμοποιεῖ σύγχρονες πληροφορίες) περιλαμβάνει στὸν κατάλογο τῶν πόλεων κάποιον μέρος πού τὰ χειρόγραφα δίνουν ὡς *Νεμευός* ἢ *Νέμεβος*. Εἶναι βέβαιο πὼς οἱ λέξεις αὐτὲς εἶναι παραδιαβάσματα τοῦ *Νεμεσός* ἢ *Νέμεσος*. Τὸ πρῶτο (πού πιθανὸ νὰ φανερώνει τὸν ὀρθὸ τονισμό) βρίσκεται στὴν "Ἄννα Κομνηνῆ.³ Μιὰ περιθωριακὴ σημείωση ὑπάρχει σὲ τέσσερα χειρόγραφα τοῦ Πτολεμαίου⁴ ἀπέναντι ἀπὸ τ' ὄνομα τῆς Ἀμαθούντας: Νεμεσός. Τὰ δυὸ ὀνόματα μπορούν νὰ συνδυασθοῦν ὡς *νέα πόλις Νεμεσός* ἢ *Νεάπολις Νεμεσοῦ*.⁵

Καμμιά ἄλλη αὐθεντία τῶν χρόνων πρὸ τῆς Φραγκοκρατίας, ἐκτός ἀπ' ὅσες ἔχω ἀναφέρει, κατὰ πὼς γνωρίζω, δὲν ἔχει νὰ πεῖ τίποτε τὸ σχετικὸ μὲ τὸ ζήτημα. Καὶ πρέπει νὰ κατέβουμε στὸ δέκατο ἕκτο αἰώνα προτοῦ συναντήσουμε κάποιον συγγραφέα νὰ τὸ συζητεῖ. Ὁ Στέφανος ὁ Λουζινιανός⁶ λέει *fù adimandata Nemosia*: *perche prima era un bosco*; *dipoi fù adimandata Limisso, come al presente si adimanda*; *e fù cosi adimandata da essi Lusignani perche nella prouincia di Puitefo oue essi sono discesi sono alcuni luochi cosi detti.*⁷ (Θὰ ξαναγυρίσουμε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀργότερα). Ὁ Κυπριανός⁸ πού κύρια πηγὴ του εἶναι ὁ Λουζινιανός εἰδικεύει τὸ ζήτημα ἐδῶ ἀναφέροντας πὼς ἡ πόλη κτίστηκε ἀπὸ τὸν Guy de Lusignan στὰ 1196 μὲ σκοπὸ νὰ τιμηθεῖ ἡ πατρίδα του, καὶ *ὠνόμασεν αὐτὴν Λεμεσόν*, κατὰ τὸ *Limosin*, μιὰν ἐπαρχία τῆς Γαλλίας. Ἄρ-

1. Ὁ Hackett, *Hist. of the Orthodox Church of Cyprus*, σ. 316 φαίνεται πὼς ἔχει διαβάσει ἐσφαλμένα τὸ χωρίο πού ἀναφέρει (Ἰωάν. Δαμασκ. *de Imag. Oratio* I. Migne, P. G. XCIV, col 1272). Στὴν τέταρτη συνεδρία τῆς Συνόδου διαβάστηκε μιὰ παράγραφος ἀπὸ κάποιο ἔργο τοῦ περίφημου Λεόντιου. Mansi, *Council* XIII col. 43. Οἱ ἐπίσκοποι πού παρευρέθηκαν πραγματικὰ ἦταν Κωνσταντῖνος ὁ Κωνσταντίας, Σπυρίδων ὁ Κύθρων, Εὐστάθιος ὁ Σόλων, Θεόδωρος ὁ Κιτίου, Γεώργιος ὁ Τριμηθοῦντος, καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Ἀμαθοῦντος (Mansi, *Council*, XII, cols. 994-995).

2 *Περὶ Θεμάτων* I, 15.

3 *Ἀλεξ.* IX, 2 σ. 432, Bonn: *ἡ Νεμεσός*. Ἡ Ἀλεξιάς τέλειωσε στὸ 1148.

4 *Γεωγρ.* V. 13, 2.

5 Αὐτὸ λέει ὁ Μενάρδος ἀναφέροντας τὴν *Ἀκολοθία* τοῦ Ἁγ. Ρηγίνου, ἐν *Λευ.* 1903. σ. 8· δὲν ἀναφέρει τὴν ἡμερομηνία καὶ ἡ δημοσίευση δὲν μοῦ εἶναι προσιτὴ. Θεωρεῖ ὡς σχετιζόμενα μὲ τὸ Λεμεσὸς τὰ ὀνόματα τοῦ Ἁγίου Νεμεσίου καὶ τοῦ συγγραφέα Νεμεσιανοῦ συγκρίνοντάς το μὲ τὸ ἐθνικὸ *Λεμεσιανός*.

6 *Chorografia* (Bologna 1573), fo. 86.

7 Στὴν *Description* του (1580, fo. 19b) λέει «elle est appellée des Grecs Lemise la neufve, & des Latins Limonce, ou Nemosie».

8 *Ἱστορία Χρονολογικὴ τῆς νήσου Κύπρου*, Ἐνετίησιν, 1788, σ. 23.

χικῶς ὑπῆρχε ἓνα μεγάλο δάσος ἐκεῖ ἀπ' ὅπου εἶχε ὀνομασθεῖ πρὶν Νέ-
μεσός. ¹ Κωνστάντιος, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σινᾶ, λιγάκι πρωτύτερα, ² γράφει
«μετὰ τὰ ἐρείπια τῆς Ἀμαθούντος ἐστὶν ἡ πάλαι ποτὲ *Νεμεσός* καὶ *Δεμε-
σός*, κατὰ φθορὰν καλουμένη τανθύν.»

Μποροῦμε νὰ παραβλέψουμε τὴν ἔτυμολογία ἀπὸ τὸ μεγάλο δάσος —
τὸ *νέμος* δὲ θὰ μποροῦσε νὰ δώσει *Νεμεσός*. Καὶ τὸ μέρος ἦταν,
ὅπως τῶχουμε δεῖ, πιὸ παλιὸ ἀπὸ τοὺς Λουζινιανοὺς βασιλεῖδες, μὴ μὴ
ἀναμφίβολα τὴ μεγάλωσαν. Εἶναι γενικά παραδεκτὸ πῶς ὁ τόπος μετὰ
τὸ ἀρκτικό Λ χρονολογεῖται ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς Φράγκικης ἐγκατάστασης
πρὸς τὸ τέλος τοῦ δωδέκατου αἰῶνα. Μπορεῖ κάτι νὰ ὑπάρχει (μὴ μὴ
ὑπάρχει πολὺ λίγη μαρτυρία γι' αὐτὸ) στὴν ὁμοιότητα μετὰ τὴ *Limousin* στὴ
Γαλλικὴ τῶν πατρίδα πού ἔκανε τοὺς Γάλλους νὰ υἱοθετήσουν τὸν τύπο
μετὰ τὸ ἀρκτικό Λ. Ἐχει εἰπωθεῖ ἐπίσης πῶς εὑρίσκαν τὸ ἀρκτικό Ν
δύσκολο στὴν προφορά, μὰ δὲν εἶχαν καμμιά δυσκολία σχετικά μετὰ
Nicosia, πού μ' αὐτὸ ἀντικατάστησαν τὸ *Δευκωσία* (δὲς πιὸ κάτω), καὶ
θᾶμαστε σιμότερα πρὸς τὴν ἀλήθεια ἂν ποῦμε πῶς τὸ ἀρκτικό στὰ ἑλλη-
νικά στόματα ἦταν κάποτε Ν καὶ κάποτε Λ: δίνω στὴν ὑποσημείωση πα-
ραδείγματα τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν δυὸ φθόγγων. Ἀκόμα εἶναι γενικῶς πα-
ραδεκτὸ πῶς οἱ Ἕλληνες δέχτηκαν τὸν τύπο μετὰ τὸ Λ (μὴ μὴ πού ἀπέρρι-
ψαν πάντα τὸν Ν τύπο τοῦ ὀνόματος τῆς πρωτεύουσας!) καὶ χωρὶς ἀμφι-
βολία τὸ συνηθισμένο ὄνομα εἶναι *Δεμεσός* ἢ *Δεμεσό*. Ἔτσι ὁ Μαχαιρᾶς ⁴
στὸ δέκατον πέμπτο αἰῶνα μιᾶ γιὰ τὸν Τυχικό ὡς ἐπίσκοπο Νεαπόλεως
Δεμεσοῦ. Κι ὅμως τὸ *Νεμεσός* χρησιμοποιεῖται δυὸ φορὲς στὸ κεί-

1 Ἔτσι γιὰ νάνα συνεπῆς γράφει Νεμεσός (σ. 112) ὅταν διηγεῖται τὴν ἱστορία
τῆς φυγῆς τοῦ Ραφωμάτη τὸ 1092. Στὴ σ. 391 μιᾶ γιὰ τὸν ἐπίσκοπο *Νεαπόλεως Νε-
μεσοῦ*, παίρνοντας τ' ὄνομα ἀπ' ὅ,τι περιγράφει ὡς ἓνα παλαιὸ Νομοκανόνα.

2 Φαίνεται πῶς ἐπισκέφθηκε τὴ νῆσο τὸ 1766, μὰ ἡ *Κυπριακὴ Χαρίεσσα* δὲν τυ-
πώθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 1819 ὡς παράρτημα στὴν κάπως σπάνια ἐκδόση τοῦ χρόνου ἐκεί-
νου τῆς *Περιγραφῆς* τῆς Μονῆς Κύκκου. Τὸ ἀναφερόμενο χωρίο βρίσκεται στὴ σ. 141.
(δὲς Μετάφραση στὸ βιβλίον τοῦ C. D. Cobham, *Excerpta Cypria*, Cambridge, 1908 σ. 315).

3 Ὁ Καθηγ. Dawkins εἰσηγεῖται πῶς αὐτὴ ἡ ἐξήγηση εἶναι πιθανότερη ἀπὸ ἐκείνη
πού εἶχα σκεφθεῖ ἐγώ, δηλαδή, πῶς ὁ ἀρκτικός φθόγγος ἦταν κάτι μεταξὺ τοῦ Ν καὶ
Λ, γιὰτὶ φαίνεται πῶς δὲν ὑπάρχει μαρτυρία γιὰ ἓνα τέτοιο φθόγγο. Τὸ ὄνομα Νάρ-
νακα τῆς Λαπήθου ἀπὸ παραφθορὰ ἔγινε Λάρνακα, ἀναμφίβολα ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ
καλύτερα γνωστοῦ κόλπου μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα. Τὸ Λευκωσία—Nicosia μὴ μὴ ἔχει ἀνα-
φερθεῖ. Ὁ Σακελλάριος, *Τὰ Κυπριακὰ II*, 1891, σ. μοτ' δίνει παραδείγματα μεταβολ-
ῶν καὶ κατὰ τὸν ἓνα καὶ κατὰ τὸν ἄλλο τρόπο, *παναίστρα* ἀντὶ *παλαιίστρα* καὶ *πλε-
μόνι* ἀντὶ *πνεύμων*. Ὁ Μενάρδος φέρνει ὡς παράδειγμα τὸ *μῆνιγγες*—μηλίγγια (ἀπὸ
τὴ κοινὴ Νεώτερη Ἑλληνικὴ), Naupaktos—Lepante ἦρθε στὸ νοῦ μου ὡς ἄλλο παράδειγμα
ἀπὸ μίαν ἄλλη περιοχὴ, μὰ ὁ Dawkins, *Philol. Soc. Trans.*, 1933, σ. 7 καὶ 25 δίνει κά-
ποιαν ἄλλη ἐξήγηση, γι' αὐτὴ τὴν περίπτωση. Ὁ Beaudouin (*Étude du dialecte chypriote*,
σ. 43) σημειώνει τὴ μεταβολὴ ἀπὸ Λ σὲ Ν, μὰ δίνει ὡς παράδειγμα *Νέμεσος*—*Δεμε-
σός* πού εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Ὁ Καθηγ. Honeyman μὴ μὴ ἐφίστα τὴν προσο-
χὴ μου στὸ γεγονός πῶς στὴν Κυπριακὴ Φοινικικὴ γίνονταν σύγχυση μεταξὺ τοῦ *ʒ*
καὶ *h*. Ἡ σύγχυση εἶναι πολὺ συχνὴ στὰ ἐγγάρκτα σημεῖα τῆς Ἀβύδου, συνήθως τοῦ
h μετὰ τὸ *ʒ*. Δὲς Z. S. Harris *Grammar of the Phoenician Language*, 1936 σ. 23: "Ὁ φθόγγος
ʒ ἦταν ὅπως φαίνεται πιὸ πολὺ ἀσταθὴς ἀνάμεσα στοὺς Κυπρίους καὶ μπορετὸ νὰ
μὴν ὑπῆρξε καθόλου ὡς φωνῆεντο". Μπορεῖ κανένας νὰ παρατηρήσει παρενθετικὰ πῶς
οἱ Νορμανδοὶ βρῆκαν μιά συγχωρητέα δυσκολία σχετικά μετὰ τὸ Ἀγγλικὸ ὄνομα
Lincoln, πού τὸνόμαζαν *Nicol*.

4 *Recital*, ἔκδ. Dawkins I, σ. 4, §. 4, σ. 28, § 30.

μενο τοῦ Μαχαιρᾶ (ἔκδ. Dawkins, 54, 55). Ἀπό τὸν Ἑλληνικὸ αὐτὸ τύπο σωστότερα παρά ἀπὸ ὅποιον ἄλλο Γαλλικὸν τύπο, οἱ Ἴταλοὶ πῆραν τὸ δικό των *Limissò*.¹

Κι ὁμως τὸ ἀρκτικὸ **N** δὲν ξαφανίστηκε. Πρῶτα-πρῶτα παρουσιάζε-
ται σὲ Λατινικὰ κείμενα, σχεδὸν χωρὶς ἐξαιρέση, κι ἀπὸ τὰ πιὸ παλιὰ
χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας, ἕνας τύπος *Nimocia*, *Nimocium* ἢ κάτι παρό-
μοιο. ² Χρησιμοποιεῖται τακτικὰ σ' ἔγγραφα πού ἔχουν τὴν ἀρχὴ τους
στὴν Κύπρο, κ' ἀπὸ τὴν πόλη κι ἀπ' τὴν ἐπίσκοπὴ, καὶ μονάχα κάπου
καὶ κάποτε σ' ἄλλα Λατινικὰ ἔγγραφα, ὅπως σ' ἕνα γράμμα τοῦ Κελε-
στίνου τοῦ III τὸ 1197, μπορεῖ νὰ δεῖ κανένας τὴν ἐπίδραση τοῦ Γαλλικοῦ
τύπου (ἀμέσως παρακάτω), λόγου χάρι στὴ φράση *Limiconienseis episcopus*. ³
Δὲν εἶναι, ἴσως, τόσο κοινὸς ἔξω ἀπὸ ἔγγραφα, μὰ ὁ Guillaume de Nangis,
ἐπὶ παραδειγματι, στὸ βιβλίον του *Gesta S. Ludovici* ἔχει *Nimocium* ἢ
Nimotium, ὅπου ἡ Γαλλικὴ ἔκδοσις ἔχει *Limeçon*:⁴ κι ὁ Ludwig v. Suchen
(1336—1341) χρησιμοποιεῖ *Nymocia* καὶ *Nymocium* κι ὁ Baumgarten *Ny-
mosia* τὸ 1508. *Limocium* εἶν' ἕνας μικτὸς τύπος πού χρησιμοποιεῖται ἀπὸ
τὸν Olivier Scholasticus.⁵ Ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ τοῦ τύπου *Nimocium* εἶναι πολὺ αἰ-
νιγματικὴ. Θὰ μπορούσε νὰ νομίσει κανένας πὼς αὐτὸ ὑποστηρίζει κάπως ὅ,τι
ἀναφέρει ὁ Λουζιανὸς πὼς τὸ παλιὸ ὄνομα ἦταν *Nemosia*, μὰ ἴσως ἔχει
συμπεράνει αὐτὸ τὸν τύπο ἀπὸ τὸν τύπο *Nimocium*.

Ἐπειτα τὸ ἀρκτικὸ **N** παρέμεινε σε μερικὰ παραδείγματα πού δὲ βρίσκον-
ται στὴν ἴδια κατηγορία ὅπως τὸ *Nimocium*. Ὑπάρχουν μερικὰ χονδροειδῆ
λάθη ὅπως τὸ *Nicomosa* (1336)⁶ τοῦ W. V. Boldenseele, κι ὁ Felix Fabri (1483)
κατορθώνει νὰ χρησιμοποιοῦσι πέντε διάφορους τύπους καὶ δυὸ ἀπὸ τού-
τους εἶναι τὸ *Nimona* καὶ τὸ *Nimonia*. Μὰ ὁ Possot (1534) ἔχει *Nimesso*
καὶ *Nimesson* κι ὁ Affagart (1534) δίνει τὴν ἴδια λέξη μὲ μιὰ ἐλάχιστη
παραφθορὰ ὡς *Mimesson*. Μὰ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα παραδείγματα μᾶς ἔρ-
χονται ἀπὸ τοὺς Ἀνατολίτες συγγραφεῖς. ⁶ Πολὺ ἔνωρις ἀπὸ τὰ 1153 ὁ
Edresi ἔχει *el-Nimasoun*⁷ (τὸ ἴδιο ἐπίσης ὁ Shems-ed-din, 1256—1327). Ὁ

1 Μενάρδος, *op. cit.* σ. 325, σημειώνει πὼς δὲν ὑπάρχει αὐθεντία νὰ ὑποστηρίξει
τις γραφές Λεμισσός, Lemisso, Limessois.

2 Ἔτσι ἔχομε *Nimocienseis ecclesia* (1205, Mas Latrie, *Hist.* II, σ. 33)· *in civitate Nimo-
tiansi* (1232, *ibid.*, II, σ. 54)· *episcopi Nimocieniensis* (1264, *ibid.*, III, σ. 657)· *episcopo Nimo-
sciensi* (1464, *ibid.*, III., σ. 172).

3 Mas Latrie, *op. cit.*, σ. 605.

4 *Hist. Damief* ἔκδ. Hoogeweg, σ. 278.

5 Τὸ *Lamezis* τοῦ Willebrand v. Oldenburg (1211) μπορεῖ ν' ἀναφερθεῖ δωπέρα ὡς ἄλ-
λη παραφθορὰ πού κάνει ἀδύνατη τὴν ταξινότηση. Ἀποφεύγω νὰ δώσω κεφολοιοὶ καὶ
γραμμὴ γιὰ ὅλα τὰ ἐπόμενα παραδείγματα· τοὺς πιὸ πολλοὺς περιηγητὲς μπορεῖ νὰ
τοὺς βρεῖ κανένας στὸ *Excerpta* τοῦ Cobham, τὰ ἔγγραφα στὸν Mas Latrie.

6 Μὴ ὄντας ὁ ἴδιος Ἀνατολιστὴς δὲν ἔχω ἀποπειραθεῖ νὰ ἐξερευνησῶ βαθειὰ αὐ-
τὲς τὶς τηγές κ' ἔχω περιορισθεῖ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ σ' ἐκεῖνες πού καταχωρεῖ ὁ
Oberhummer στὸ *Die Insel Cypern*, 1904, σ. 40 καὶ ἔξ., σ. 426 καὶ ἔξ.

7 Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη-πρῶτη περίπτωσις τοῦ Α στὴ δευτέρῃ συλλαβῇ· βρίσκεται ἐπί-
σης στὸ *Itinerarium Regis Ricardi* καὶ στὰ Θεοσπίσματα τοῦ Νοσοκομείου τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου
(δὲς παρακάτω).

Beībars ἀρχές τοῦ XIV αἰ.) ἔχει *Nimsoun* κι ἀκόμα στο δέκατον ἑβδομο αἰώνα ὁ Τούρκος Hadji Khalfa δίνει *el nmsun*, μῶλο πού χρησιμοποιεῖ ἐπίσης τοὺς τύπους *limus* ἢ *limusa*. Τὸ *Lemsoun* βρίσκεται στ' Ἀράπικα τὸ 1427]8. Ὁ Τούρκος *Piri Reis* (πού πέθανε στὰ 1554]5) ἔχει, ὅπωςδήποτε, *Limaso*. Εἶναι φανερὸ πὼς οἱ Ἀνατολίτες δὲν εὗρισκαν καμμιά δυσκολία, ὅπως ἰσχυρίζομαστε γιὰ τοὺς Φράγκους, ὡς πρὸς τὸ ἀρκτικὸ **N**, μὰ οἱ παραλλαγῆς δείχνουν πὼς ἤξαιραν διάφορους τύπους τοῦ ὀνόματος, μερικοὺς μὲ τὸ ἀρκτικὸ **Δ** καὶ μερικοὺς μὲ τὸ ἀρκτικὸ **N**.

Τώρα ἄς ἐξετάσουμε τοὺς τύπους πού συνήθως χρησιμοποιοῦν οἱ Φράγκοι συγγραφεῖς, εἴτε ὅταν γράφουν Λατινικὰ ἢ Γαλλικὰ. Ὁ Ambroise ἔχει *Limeçon*· τὸ σύγγραμμα *Gesta Regis Ricardi*, *Limezun* ἢ *Limeszun*· τὸ *Itinerarium Regis Ricardi*, *Limezon* ἢ, συνηθέστερα *Limazun*. Στὸ Continuator τοῦ William of Tyre ἔχουμε *Limeçon* ἢ *Lymesson*· στὰ Θεσπίσματα τοῦ Νοσοκομείου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Ἱεροσολύμων (1292—1302), *Limzon*, *Limason*, *Limasson*, *Limazon* *Limacon* (*apud Limaconi*). Ὁ Le Saige (1518) ἔχει *Limechon*. Δὲν εἶναι ἀναγκαῖο νὰ δώσουμε περισσότερα παραδείγματα. Τὸ μόνο πρῶιμο παράδειγμα χωρὶς τὸ τελικὸ **N** πού ἔχω παρατηρήσει σὲ Γάλλο συγγραφέα εἶναι *Limeso* ἢ *Limesso* στὸν Ogier d' Anglure (1395]6), κι αὐτὸ πιθανὸ νὰ τὸ δανείστηκε ἀπὸ τὰ Ἱταλικά. Μὰ δὲ βρίσκω σχεδὸν τίποτε πού νὰ δικαιολογεῖ τὴ θεωρία πὼς ὁ Γαλλικὸς τύπος δημιουργήθηκε ἀπὸ κάποιον πού ἀναπολοῦσε τὴ *limousin*. Εἶναι οἱ μὴ Γάλλοι ταξειδιῶτες πού προμηθεύουν τέτοιους τύπους. Ἔτσι ὁ Felix Fabri (1483).¹ ἔχει *Limovicus*· ὁ Baumgarten (1508) *Lymosin*. Ἀπὸ τοῦ, λοιπόν, προήλθε τὸ τελικὸ **N**; Τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸν Edrisi ἀποδεικνύει πὼς δὲν ἦταν ἀπὸ Γαλλικὴ ἐπίδραση. Θὰ ἔκανα τὴν εἰσήγηση πὼς προέρχεται ἀπὸ τὴν αἰτιατικὴ πού ἐκφράζει κίνηση σὲ τόπο (Νεμεσόν) πού ἔχει δώσει τέτοιους τύπους ὅπως τὸ *Stamboul* (εἰς τὰμ πόλιν), τὸ *Stanchio* (εἰς τὰν Χίο).

Οἱ Ἀνατολίτες κολλήθηκαν στὸ τελικὸ **N** (ὁ Sir Harry Luke δίνει *Lemesun* ὡς τὸ νεώτερο Τούρκικο ὄνομα)² μὰ οἱ Ἱταλοὶ, χωρὶς ἐξαιρέση νομίζω, τὸ ἐγκατέλειψαν. *Limisso*, *Lymiso*, *Lemiso* καὶ τὰ παρόμοια εἶναι οἱ τύποι πού χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τὸν Carodilista (1458) κ' ἐμπρὸς. Ὁ Sanudo, γράφοντας Λατινικὰ (1306—1321) ἔχει *de Limisso*, μὰ τί θὰ χρησιμοποιοῦσε ὡς ὀνομαστικὴ δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε. Μερικοὶ μὴ Ἱταλοὶ δανείστηκαν τὸν ἴδιο τύπο, π.χ., ὁ Ogier d' Anglure (1395]6) ἴσως, ὁ Locke (1553), ὁ Furer (1566), ὁ Villamont (1588), ὁ Fynes Morison (1591]6), ὁ Lithgow (1609]21). Ὁ τύπος *Limassau* τοῦ Hurltrell

¹ Ἐχῶ ἀναφέρει κιόλας τὸ *Nimona* καὶ *Nimonia* του. Μὰς δίνει ἐπίσης τὸ *Limona* καὶ *Limonia*.

² *Cyprus under the Turks* (Oxford, 1921), χάρτης στὸ τέλος. Ἄλλὰ ὁ Ἰσμέτ Κονούρ, *Kibris Türkleri* (Stamboul, 1938) σημειώνει *Limasol*.

(1670) (ἂν ἡ καταχώρηση τοῦ Κόπαμ εἶναι ὀρθή),¹ *Limesou* τοῦ Ricaut (1678) καὶ *Lumisso* τοῦ van Bruyn (1683) εἶναι τῆς ἴδιας κατηγορίας.

Θὰ παρατηρηθεῖ πὼς ὡς τὰ τώρα δὲν ἔχουμε βρεῖ κανένα παράδειγμα τοῦ τύπου *Limassol*, μὲ τὸ τελικὸ *L*. Εἶναι πραγματικὰ ὀλωσηδιόλου μεταγενέστερο· ἢ πῶς πρῶξιμη περίπτωση πού ἔχω βρεῖ εἶναι στὸν Dapper (1688)². Ἀλήθεια πὼς ὁ Κόπαμ χρησιμοποιοῦν *Limassol* μεταφράζοντας τὸν Villamont· μὰ στὶς ἐκδόσεις τοῦ 1598, 1606 καὶ 1618 ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς ἔχει *Limisso*. Ὁ van Bruyn στὴν ἐκδοση Delft τοῦ 1698 ἔχει *lemisco*· στὶς ἐκδόσεις Delft 1700 καὶ Παρισίων 1725 ἔχουμε *Lemisco*, *Lumisso* and *Lijmsol*. Δὲν μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ κάνω τὸν κόπο νὰ δώσω μεταγενέστερες περιπτώσεις γιὰ ὅ,τι εἶναι, ἐκτὸς γιὰ τοὺς Ἕλληνας, τὸ παραδεδομένο ὄνομα. Ἡ πηγὴ τοῦ τελικοῦ *L* εἶναι γιὰ μὲνα μυστήριον πού γιὰ τὸ δὲν μπορῶ νὰ κάνω καμμιά νύξη.

Τὸ μικρότερον ζήτημα τοῦ τονισμοῦ θᾶξιζε τὸν κόπο νὰ ἐρευνηθεῖ. Ἐνῶ ὁ νεώτερος Ἑλληνικὸς τύπος *Δεμεσός* ἢ *Δεμεσό* εἶναι ὀξύτονος, οἱ ἀθθεντιέες γιὰ τὸ προγενέστερον ὄνομα, ὅπως βρίσκεται τυπωμένο, κυμαίνονται μεταξύ τοῦ *Νέμεσος* καὶ *Νεμεσός*.

2. ΛΕΥΚΩΣΙΑ - NICOSIA

Ἡ σημερινὴ πρωτεύουσα τῆς Κύπρου πῆρε τὴ θέσιν μιᾶς πολὺ παλαιᾶς πολιτείας πού ὀνομαζόταν Λέδραι,³ μὴ μὲν εἶναι βέβαιον πὼς αὐτὴ ἦταν κτισμένη ἀπάνω στὴν ἴδια τοποθεσίαν, γιὰ τὴν ἢ Λέδραι συνήθως ταυτίζεται μὲ τὸ ὀροπέδιον Λεοντᾶρι Βουνό, 6 χιλιομ. ἀπάνω-κάτω Ν. Α. τῆς Λευκωσίας. Ἐκεῖ ἀπάνω τὰ λειψανα πού ἔχουν ἀνακαλυφθεῖ φτάνουν ἴσα μὲ τὴ Μυκηναϊκὴ ἐποχὴ. Ἡ Λευκωσία αὐτὴ καθαυτὴ ἔχει τάφους τὰ περίχωρα τῆς πού ἀνάγονται στὴν ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ. Ἡ Λέδραι ταυτίζεται γενικὰ ἐπίσης μὲ τὴ *Lidir* πού ἀναφέρεται στοὺς Ἀσσυριακοὺς καταλόγους τοῦ ἕβδομου αἰῶνα.

Ἐὰν ὁ Βίος τοῦ Ἀγ. Αὐξιβίου⁴ καὶ οἱ Πράξεις τοῦ Ἀπ. Βαρνάβα⁵ ἦταν ἀθθεντικῆς θᾶ χρησίμευαν ὡς μαρτυρία γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς χωριοῦ μὲ τὸ ὄνομα Λέδραι (ἕως τῆς κώμης Λεδρών) στοὺς πρώτους-πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους. Μὰ τὸ πρῶτον, ὅπως ἔχει παρατηρηθεῖ πρῶτον στὶς σημειώσεις αὐτῆς τῆς μελέτης, δὲν εἶναι προγενέστερον ἀπὸ τὸν τέταρτον αἰῶνα στὴν τωρινὴν του μορφήν, κ' οἱ *Περίοδοι* τοῦ Ἀπ. Βαρνάβα ὑποτίθεται πὼς χρονολογοῦνται λιγάκι κατόπι ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ τάφου τοῦ Ἀγίου, δηλαδὴ, ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ

1 *Excerpta Cypr.* σ. 233. Ὑποψιάζομαι πὼς τὸ τελικὸ *U* εἶναι παρατύπων ἀντὶ Ν.

2 *Naukeurige Beschryving* σ. 45. «Het vlek Limisso, of Limissol by d' Italianen en by d' Arabieren Linnissou genoemt». Αὐτὸς ὁ τελευταῖος τύπος εἶναι ἡ ἀπόπειρα τοῦ νὰ φτάσει στὸν Ἀραβικὸν τύπον μὲ τὸ *nms* μὲ τὸ ἄρθρον *el* μπροστά.

3 *Λέδραι* ἢ *Αἰθῶρον*. Oberhammer σὲ R. E. XII col. 1125.

4 AA. SS. 19 Φεβ., σ. 127 § 4. πρβλ. Westholm, *Temples of Soli* σ. 21.

5 Bonnet σὲ *Acta Apost. Apocr.* 2 II (1903) σ. 301.

πέμπτου αιώνα. Μά υπήρχε βέβαια ένας επίσκοπος Λεδρών που ονομαζόταν Τριφύλλιος στον τέταρτο αιώνα. Παρευρέθηκε στη Σύνοδο της Σαρδικής το 343¹. Είναι στις άναγραφές αυτού του αγίου που αρχίζουμε να βρίσκουμε ένδειξεις του ονόματος Λευκωσία, μά με τον παράξενο τύπο *Λευκοθέα* ή *Λευκοί Θεοί* ή *Λευτεών*.²

Στον ίδιο καιρό παρουσιάζεται ένα τελειώς διαφορετικό όνομα, *Καλλινίκησις* για τó όποιο δέν έχει δοθει καμμιά εξήγηση. Για τόν "Αγ. Τριφύλλιο ό Βίος του στα *Acta Sanctorum*³ άναφέρει πώς είχεν έκλεγει επίσκοπος «της *Καλλινικησέων μὲν πρὶν, νῦν δὲ Λευκωσίας μητροπόλεως*». Ό Βίος του "Αγ. Σπυρίδωνος από τόν Πάφου Θεόδωρο⁴ περιγράφει επίσης τόν Τριφύλλιο ως επίσκοπο «της *Καλλινικησέων πόλεως ἤτοι Λευκῶν Θεῶν άγλας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας*». Η μόνη άλλη χρησιμοποίηση του ονόματος που ξαίρω χρονολογείται από τó δέκατον τρίτο αιώνα, γιατί Γρηγόριος ό Κύπριος (που γενήθηκε κοντά στο 1240) άναφέρει στην *Αὐτοβιογραφία του*⁵ πώς δντας παιδί στάλθηκε να μορφωθεί «εις τήν *Καλλινικησέων*». Μ' αυτό φαίνεται σάμπως νάναί άρχαϊσμός γιατί πολύ πριν από τó δέκατον τρίτο αιώνα τδνομα Λευκωσία είχε καλοριζώσει πιά.⁶

Ό "Ιεροκλής τó δέκατον έκτο αιώνα δέν άναφέρει τή Λευκωσία, μόλο που παρεμβάλλεται (με τόν τύπο *Λευκουσία*) στα μεταγενέστερα χειρόγραφα, ίσως από άνάμιξη με τις *Notitiae*. Στο δέκατο αιώνα ό Κωνσταντίνος ό Πορφυρογέννητος τή δίνει ως ένα άλλο όνομα για τήν *Κερυμία*, ένα όνομα για τó όποιο δέν έχει γίνει καμμιά ίκανοποιητική εισηγηση. Κατά τó τέλος του ένδέκατου αιώνα ή Λευκωσία φαίνεται πώς είχε κατακτήσει τó κύριο κέντρο της διοίκησης, και κατά τó τέλος του δωδέκατου έγινε από τούς Λουζινιανούς ή πρωτεύουσα τους.

1. Mansi, *Concil. III*, col. 69, πρβλ. Σωζομένου *Ίστορ. Ἐκκλῆσα*. I, II (Migne P. G. LXVII, col. 889), St. Jerome, *de viris illustr.* c. 92 : Triphyllius, Cypri Ledrensis sive Leucotheon (v. i. Leucontheon) episcopus. Τό Έλληνικό κείμενο του "Αγ. "Ιερώνυμου έχει Τριφύλλιος Κύπρου Λήδρου, ἤτοι Λευτεώνος επίσκοπος. Νικηφόρος Κάλλ. VIII 42 (Migne P. G. CXLVI, col 165) : Τ. *εκεῖνον τῶν Λεδρῶν επίσκοπον*. "Αντί *Λευτεώνος* ό Papebech εισηγήθηκε τήν κόπως εύλογη διόρθωση *Λευτρώνος*,

2. "Απ' αυτούς τους τύπους προήλθε ίσως ή φανταστική ιδέα (που έσωσε ό Στέφ. ό Λουζινιανός *Chorografia*, 1573, fo. 30b) πώς τó όνομα άλλαξε από Λήδρον σε Leucoton από τόν Λεθκον, τόν γιό του Πτολεμαίου Σωτήρα.

3 AA. SS. 13 "Ιουν. III, σ. 176.

4 "Εκδ. Παπαγεωργίου "Αθήνα. 1901, σ. 89 κ. 17 και σ. 93, κ. 21.

5 Migne, P. G. CXIII, col. 21. La Meere, *tradition manuserite de ja correspondance de Grégoire de Chypre* (Inst. Belge de Rome), 1937, σ. 176—7.

6 Θα μπορούσα να σημειώσω, περαστικά, δωπέρα τόν τύπο *Λευκούπολις*, που χρησιμοποιείται τó δεύτερο μισό του δωδέκατου αιώνα ώ τ' όνομα της επσκοπής του Τριφύλλιου από τόν "Αγ. Νεόφυτο (Anal. Boll. XXVI, 1907, σ. 212 και έξ) Τό συναντά κανένας σαν άπήχηση στον Κυπριανό Στη Χρονολογική "Ιστορία του (σ. 391) δίνει, από κάποιον παλιό Νομοκανόνα, σ' ένα κατάλογο μητροπόλεων κ' επσκοπών, *Φωτολαμποῦς* ή *Λευκωσίας*. Τώρα ό Μαχαίρας (§30) έχει στον κατάλογο του τών Λευκουστών ανθρώπων της "Εκκλησίας *Τριφυλλίον τοῦ Φωτολάμπους, επσκοπόν Λευκωσίας*. Φαίνεται πώς ό Κυπριανός ξήγησε έσφαλμένα μιá προσωνυμία του Τριφύλλιου («φωταυγοῦς»), ή τ' όνομα του πατέρα του, για τ' όνομα της επσκοπής του.

Ξάφνου, γιά ὄλους ἐκτός ἀπό τοὺς Ἑλληνας ποὺ ὡς σήμερα εἶναι προσκολλημένοι στὸ παλιὸ ὄνομα *Λευκωσία*, ἐμφανίζεται στὰ Φράγκικα κείμενα ὡς *Nicosia*. Λόγου χάρη ὁ Ambroise ἔχει *Nicosie*, τὸ Itinerarium Regis Ricardi ἔχει *Nicosia, Nichosia Nicossia*. Αὐτὸ μπορεῖ νάναί ἡ ἀντίστροφη περίπτωσι μ' ἐκείνη τῆς Νεμεσοῦ—Λεμεσοῦ. Ὑπῆρχε ἓνα σπουδαῖο μέρος στὴ Σικελία ποὺ ὀνομαζόταν *Nicosia*, μὰ δὲν εἶναι καθόλου δυνατὸ ἡ ἀναπόλησι αὐτοῦ τοῦ μέρους νὰ εὐνόησε τὴ μεταβολή, γιὰτί, μόλο ποὺ ὑπῆρχαν Ἱταλοὶ ἔμποροι στὰ λιμάνια τῆς Κύπρου αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, εἶναι ἀπίθανο πὼς ἦταν πολυάριθμοι στὸ κέντρο αὐτὸ εἶναι ὅ,τι συνέβηκε ἀργότερα. Λοιπὸν ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ μιὰ σύμπτωσι.¹

Ἀσυνήθιστοι τύποι μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ *Λευκωσία* καὶ τοῦ Λατινικοῦ ἢ τοῦ Γαλλικοῦ *Nicosia, Nicosie* εἶναι τὰ *Licoisie*,² *Licossie*, κλπ.³ Τὸ *s* συχνὰ διπλασιάζεται (*Nicossia*), ὅπως στὸ Continuator τοῦ William of Tyre⁴, στὴ συνθήκη μεταξὺ Κυπριωτῶν καὶ Γενουατῶν τὸ 1233,⁵ καὶ σ' ἀμέτρητα ἄλλα μέρη. Ὁ Willebrand von Oldenburg (1211) ποὺ διαιώνισε τὸ *Lamezis* γιὰ τὸ Lemesos, παρουσιάζει *Cossia*. Τόσο τὸ διπλὸ *s* ὅσο καὶ τὸ *sc* (*Nicouscie*) σὲ μιὰ Γαλλικὴ ἐφημερίδα τοῦ τέλους τοῦ δέκατου τέταρτου αἰῶνα⁶ ἀποσκοποῦν ν' ἀντιπροσωπεύσουν τὸν ἦχο *sc* ποὺ τὸ Κυπριώτικο *σ* παίρνει μπροστὰ ἀπὸ τὸ *ι'* καὶ τοῦ ἐπηρέασε τὴ Λατινικὴ προφορά.

Ὡς πρὸς τὴν ποσότητα τῆς δευτέρης συλλαβῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, φαίνεται πὼς δὲν ὑφίσταται καμμιά βεβαιότητα. Τὸ *Λευκωσία* πῆγαινε νὰ ξαφανιστεῖ (μόλο ποὺ βρίσκεται, λόγου χάρη, στὸ Γεώργιο Βουστρώνιο, τὸ δέκατο ἔχτο αἰῶνα), μὰ τὰ Χειρόγραφα Μαχαίρα φαίνονται νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ δυὸ *Λευκωσία* καὶ *Λευκωσία*.⁸ Ἔτσι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Μενάρδου⁹ πὼς τὸ *Λευκωσία* εἶναι ἐπινόησι τοῦ δέκατου ἔνατου αἰῶνα, φαίνεται πὼς εἶναι ἀβάσιμος. Κ' οἱ δυὸ τύποι χρησιμοποιοῦνται καὶ σήμερα ἀκόμη ἂν κρίνει κανένας ἀπὸ τοὺς τίτλους τῶν βιβλίων ποὺ τυπώθηκαν τὰ τελευταῖα λίγα χρόνια.

Τὸ μακρὸ *Ω* στὰ ἑλληνικὰ καὶ τὸ διπλὸ *s* ἢ *sh* σ' ἄλλες γλώσσες συμφωνοῦν μὲ τὴν τοποθέτησι τοῦ τόνου στὴ δευτέρη συλλαβή. Ἡ εὐγενικὴ προφορὰ τοῦ Λατινικοῦ ὀνόματος, πιστεύω πὼς εἶναι σήμερα

1 Ἡ ἰδέα τοῦ Hackett (*Hist. of the Orthodox Church of Cyprus*, σ. 327) πὼς τὸ *Nicosia* προέρχεται ἀπὸ τὸ *Καλλινίκσις* εἶναι πολὺ ἀπίθανη.

2 Dapper σ. 31 ἔχει *Nikosia of Likosia*.

3 Ὁ *Mas Latrie*, *Hist.* II, σ. 6, σημ. 5.

4 *Ibid.*, II, σ. 6.

5 *Ibid.*, σ. 58.

6 *Ibid.*, σ. 452.

7 Beaudouin, *Étude*, σ. 41. Ἔτσι στὴν Ἑλληνικὴ γραφὴ *Λευκωχιάταις*, καὶ στὴν Τούρκικη *Lelkoshā*.

8 Τὸ πρῶτο μᾶς τὸ δίνει ὁ Σάθας, *Μεσαιων. Βιβλ.* II, σ. 687, τὸ δεύτερο ὁ Dawkins, § 30.

9 *Τοπωνυμ.* σ. 352.

Nicosia, μὰ κατὰ τὸν Oberhammer οἱ Δυτικοὶ λένε *Nicosia*.¹ Δὲν τὸ ἔχω ἀκούσει ὁ ἴδιος νὰ προφέρεται ἔτσι, μὰ ἡ δική μου πείρα δὲν εἶναι μεγάλη.

Στὶς προηγούμενες σημειώσεις δὲν ἔχω κάνει τίποτε ἄλλο παρά νὰ ξέσω τὴν ἐπιφάνεια τῶν ζητημάτων ποὺ ἄγγιξα. Τ' ἀφήνω σὲ ειδικώ-τερουσ φιλόλογους νὰ παρουσιάσουν πρὸ ἰκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα.

¹ Ztschr der Gesellsch. f. Erdkunde XXV, 1890, σ. 212.

(μεταφ.) ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ*

* Ὁ Sir George Hill σὲ γράμμα τοῦ πρὸς τὸν κ. Ἰντιάνο ἡμερ. 17/11/39 γράφει: «I shall be proud to see «Two Toponymic Puzzles» in «Kyriaka Grammata». Permission will have to be obtained from the Warburg Institute, but I think you may take that for granted, if you make acknowledgement in a footnote of the source. There is one slight addition of a couple of lines, which I should like included in the translation; I will make it in the copies I send you». Πρωτοδημοσιέφθηκε στὸ περιοδικὸ «The Journal of the Warburg Institute», vol. 2. No 4, pp. 375-84. Λυπούμαστε πὼς ἀπὸ ἔλλειψη Φοινικικῶν στοιχείων στὴ σὴμ. 3 σελ. 440 ἔχουμε δώσει τὰ πλησιέστερα.

ΑΝΑΘΘΕΜΑΣ ΣΕ

Στὸ σπίνιν ποὺ βασίλευκεν ἀγάπη τζι' εὐλοῖα
παντοτινὴ χαρά,
ἔπεσεν ἡ κατάρρα πκιόν! τζι' ἐπλάστην ἀνοβρία,
ποὺ ποκρατεῖ ἴσια μὲ τωρά!

² Ἀνάθθεμάσ σε, μέλισσα, ποῦρτες ἀμματιστίνα
ποὺ τὲς πετραγγοῦρκές
μὲς στὸ ποστάνιν τοῦ Τζιωπρῆ τζι' ἔκαμες τοῦ κινίνα
πεντ-ἔξι σκάλες ἀγγοῦρκές!...

³ Ἐχάθηκεν ὁ ἄδρωπος ποὺ τότες τζιαὶ νὰ πάει
μὲ μιὰν κοπὴν παιδικιά!
Σήμερον τζιεῖνος δικιακονᾶ λλίον ψουμὶν νὰ φάει
τζιαὶ τζιεῖνα τρώ' τα ἡ μισταρκά!...

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ, ΧΩΡΟΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΤΡΙΜΗΘΟΥΝΤΟΣ ¹⁾

Ἡ πρώτη—πρώτη πληροφορία πού ἔχουμε γιά τὸ πρόσωπό του, ἀπ' ὅ,τι ὁ ἴδιος ξαίρω, βρίσκεται στὸ ὑπόμνημα τῆς χειροτονίας του σὲ χωροεπίσκοπο. Ἀρχιεπίσκοπος ἦταν τότε ἕνας ἐξαιρετικός κ' ἐξαιρετος, μὰ γηραιὸς ἱεράρχης, ὁ Χρῦσανθος, πού ἡ ἀρχιερατεία του θεωρεῖται μιά ἀπὸ τίς λαμπρότερες ἀρχιερατείες, ἂν ὄχι ἡ λαμπρότερη, ἀπ' ὅσες γνώρισε ἡ Κυπριακὴ Ἐκκλησία τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας.²⁾ Ἀνέβηκε στὸν ἀποστολικὸ κι αὐτοκέφαλο θρόνο τοῦ νησιοῦ στὰ 1767 καὶ κατόπι ἀπὸ μιά μακρόχρονη³⁾, πολυκύμαντη καὶ ταραχώδη, μ' ἀρκετὰ καρποφόρα κι ὠφέλιμη γιὰ τὸν τόπο καὶ τὸ λαό της, σταδιοδρομία—προχωροῦσε πρὸς τὸ τέρμα της βαρηνμένος ἀπὸ τὸ φορτίο τῶν χρόνων καὶ τίς ἀλγεινὲς ἐνοχλήσεις μιᾶς δύσκολης ἀρρώστιας πού τὸν κρατοῦσε αἰχμάλωτο στὰ βρόχια της καὶ καταδικασμένο σ' ἀκίνησια καὶ ἀδράνεια—τῆς ποδάγρας. Ἡ Ἀρχιεπισκοπικὴ περιφέρεια πού τότε, ὅπως καὶ σήμερα, περιλάβαινε δυὸ ἀπὸ τίς μεγαλύτερες ἐπαρχίες τῆς Κύπρου—τὸ μεγαλύτερο τμημα τοῦ πολιτικοῦ διαμερίσματος τῆς Λευκωσίας κι ὀλάκερη τὴν ἐπαρχία τῆς Ἀμμοχώστου—στερήθηκε, ἀπ' ἀφορμὴ τούτης τὴν ἀρρώστεια, τὸν ποιμένα της πού δὲν μποροῦσε νὰ ἐπισκέπτεται αὐτοπροσώπως πιά καὶ νὰ εὐλογεῖ τὸ λογικὸ του ποίμνιο.

Ἔτσι θεωρήθηκε ἀναγκαῖο, τώρα, νὰ ληφθεῖ κάποιον μέτρο, νὰ γίνῃ κάποια οἰκονομία πού θὰ θεράπευε, κάπως, τὴν κατάσταση: χειροτονεῖα ἐνὸς νέου ζωτικοῦ καὶ δραστήριου κληρικοῦ ὡς Χωροεπίσκοπου, δηλαδή, βοηθοῦ τοῦ γηραιοῦ Ἀρχιεπίσκοπου. Ὡς πρῶτος βοηθὸς χωροεπίσκοπος, μὲ τίτλο ἐπίσκοπος Ταμασέων, ψηφίστηκε ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἀρχιεπίσκοπου Χρῦσανθος. Τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς του—νομίζω πὼς μένει ἀνέκδοτο, ὡς τὰ τώρα,—μόλο πού δὲ σχετίζεται ἄμεσο μὲ τοῦτο τὸ ἄρθρο ἐνδιαφέρει γιατί περιέχει ἐντονώτερους τοὺς λόγους παρὰ τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Σπυριδῶνα πού ὑπαγόρευσαν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, τὴν ἀναβίωση τοῦ χωροεπισκοπικοῦ ἀξιώματος στὴν Κύπρο:

Ἄρ. πρ. 45

«Τὸ Ὑπόμνημα τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ταμασέων κυρίου Χρυσάνθου.

Ἐπειδὴ ὁ μακαριώτατος καὶ σεβασμιώτατος ἡμὸν αὐθέντης καὶ δεσπότης ἀρχιεπίσκοπος τῆς νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου κύριος κύριος Χρῦσανθος διὰ τὸ βαθύτατον αὐτοῦ γῆρας καὶ διὰ τὰς

1) Βλ. γιὰ τὴ γραφὴ τῆς λέξης Σ. Μενάρδου 'Τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου', Ἀθηνᾶ, ἐν Ἀθήναις, 1907, σ. 328.

2) Χρυσ. Παπαδόπουλου 'Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας' Ἀθηνῶν, 1929, σελ. 102.

3) Πέθανε ἐξόριστος στὴν Εὐβοία τὸ 1810.

συχνὰς ἀστενείας καὶ ἀλγηδόνας τῶν ἀνηκούστων αὐτοῦ παθῶν ἠτόνησε παντάπασιν ὥστε κινεῖσθαι καὶ περιέρχεσθαι ὡς ἔθος τὴν ὑπ' αὐτὸν ἐπαρχίαν καὶ ἐκτελεῖν τὰς ἀρχιερατικὰς λειτουργίας εὐλογεῖν τοὺς ἐμπιστευθέντας αὐτῷ χριστιανούς, κατὰ τὸ ἐπικείμενον τῆς ἀρχιερεῦσι χρέος καὶ ὀδηγεῖν αὐτοὺς διὰ πατρικῶν συμβουλῶν, ὄση δύναμις, εἰς θεάρεστον βίον καὶ πράξεις θεοφιλεῖς, διὰ τοῦτο ἢ αὐτοῦ μακαριότης προσεκαλέσατο ἅπαν τὸ ἱερὸν καὶ εὐαγὲς αὐτῆς κληρὸς καὶ προέτεινε αὐτοῖς ἀμεταθέτως τὴν τοῦ ἀποστολικοῦ αὐτῆς θρόνου παραίτησιν ὅπως ἀναχωρήσας τῆς καθέδρας διὰ τὰς εὐλογοφανεῖς ταύτας αἰτίας καθ' ἡσυχίαν βιώσαι τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς. Αὐτοὶ δὲ μὴ ἀρεσκόμενοι τῷ λόγῳ τῆς παραιτήσεως ἀλλ' ἐκβιαζόμενοι αὐτὸν μένειν ἕως ὄρου ζωῆς, κοσμητόρα καὶ προστάτην ἧς ἐκκληρώθη παρὰ θεοῦ καθέδρας καὶ μὴ ἀναχωρήσαι αὐτῆς τὸ μὲν ὡς κεκωλυμένον ὑπὸ τῶν ἱερῶν θεσμῶν, τὸ δέ, ὡς μὴ νενομισμένον τῇ καθ' ἡμᾶς πατρίδι, καὶ τὸ δὴ μέγιστον, εἰδότες τὰ φυσικὰ τοῦ ἀνδρὸς θεάρεστα πλεονεκτήματα, τὴν ἄκραν φημί ἐπιείκειαν, φρόνησιν τε καὶ ἐμπειρίαν ἅτινα κατέστησαν αὐτόν, τοῖς μὲν καθ' ἡμᾶς κεχαρισμένον, διὰ τὸ ποιμαίνειν ἄριστα καὶ ἀσφαλέστατα τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ ποιμνιον, καὶ διαφυλάττειν αὐτὸ διὰ τῆς προστασίας ἐλεύθερον πάσης καταδρομῆς καὶ βλάβης εὐθύς ἀπερχόμενος· τοῖς δὲ ἐμβριθῇ καὶ θαυμαστὸν διὰ τὸ ὁμιλεῖν ἐπιτηδεῖας ταῖς κοσμικαῖς διοικήσεσι καὶ τελειουργεῖν ἄριστα τὰς κατὰ βίον πολιτικὰς ὑποθέσεις, ἔκρινον γνώμη καὶ ψήφῳ συνοδικῇ χειροτονηθῆναι τινα εἰς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα ἐπ' ὀνόματι μιᾶς τῶν ἐπισκοπῶν τῶν ὑποκειμένων τῇ αὐτοῦ μακαριότητι ἵνα οὗτος ἀνεδεχθῇ τὴν ἐγγχειριζομένην αὐτῷ φροντίδα τοῦ λαοῦ καὶ περιέρχεται τὰς ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ κώμας καὶ ἐκτελεῖν ἅπαντα τὰ ἱερὰ ὑπουργήματα. Καὶ δὴ ἡμεῖς ἢ περὶ τὴν αὐτοῦ μακαριότητα θεία καὶ ἱερὰ τῶν πανιερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ θεοπροβλήτων ἀρχιερέων ὀμήγουρις ἀδεία καὶ προτροπῇ τῆς αὐτοῦ μακαριότητος συναινέσει δὲ τοῦ εὐαγοῦς κληρῶς συγκληθέντες ἤκομεν ἐν τῷ κατὰ τὴν ἀγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν πανσέπτῳ ναῶ τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου καὶ ἐνταῦθα ψήφῳ κανονικὰς ποιησάμενοι πρὸς εὐρεσιν καὶ ἐκλογὴν προσώπου τινος ἀξίου τοῦ ἀναδεχθῆναι τὴν πνευματικὴν ταύτην προστασίαν εὐρομεν καὶ ἐξελεξάμεθα πρῶτον μὲν τὸν ἐν ἱερομονάχοις κύρ Χρῦσανθον ὡς κατὰ πάντα μιμητὴν καὶ ἐπόμενον τοῖς ἴχνεσι τοῖς αὐτοῦ μακαριότητος, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ποιμαντικὴν ράβδον τῆς ἐπισκοπῆς θεοσώστου πόλεως Ταμασέων, δεύτερον τὸν ἐν ἱερομονάχοις κύρ Φιλάρετον καὶ τρίτον τὸν ἱερομονάχοις κύρ νικόδημον. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν ἐπομένῃ ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ὑπόμνημα καὶ κατεστρώθη ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ Κώδῃ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ ἀποστολικοῦ τούτου θρόνου.

ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αψλ'α', ὀκτωβρίῳ ιη'
 † Ὁ Πάφου Σωφρόνιος
 † Ὁ Κιτίου Χρῦσανθος
 † Ὁ Κυρηνίας Εὐγένιος»⁴).

Στὰ 1797 χηρεύει ὁ θρόνος Κιτίου καὶ ὁ Ταμασέων Χρῦσανθος

4) Ἀκολουθῶ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ κείμενου. Κώδ. Ἀρχιεπ. Α', σ. 125.

ἐκλέγεται διάδοχος του. Ἐτσι ἡ θέσις χωροεπίσκοπου στήν ἀρχιεπισκοπική περιφέρεια μένει κενή. Πρέπει, ὅμως, νά πληρωθεῖ γιά τούς λόγους πού ἀναφέρονται στό παραπάνω ὑπόμνημα. Ἐπαναλαμβάνονται, σχεδόν οἱ ἴδιοι, στό ὑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Σπυρίδωνα, πού προτιμᾷ, ὅμως, τόν τίτλο Ἐχωροεπίσκοπος Τριμηθοῦντος ἐνθουμούμενος, ἴσως, τὸ πόσο εἶχε λαμπρύνει τὸ θρόνο τοῦτο, αἰῶνες πρὶν, ὁ ὁμώνυμος του Ἅγιος Σπυρίδωνας: Βοηθὸς χωροεπίσκοπος λοιπὸν τοῦ Ἀρχπ. Χρῦσανθου ἐκλέγεται ὁ Τριμηθοῦντος Σπυρίδων. Τὸ ἐπόμενο—ἀνέκδοτο ὡς τὰ τώρα, κατὰ πῶς ξαίρω—εἶναι τὸ ὑπόμνημα τῆς χειροτονίας του:

«Ἐπόμνημα τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Τριμηθοῦντος Κυρίου, Κυρίου Σπυρίδωνος

Ὁ Μακαριότατος καὶ Σεβασμιότατος ἡμῶν αὐθέντης καὶ Δεσπότης, Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου, Κύριος Κύριος Χρῦσανθος, διὰ τὸ βαθύτατον αὐτοῦ γῆρας καὶ συνεχεῖς ἀσθενείας ἀτονίσας παντάπασι, ἐπρότεινε συνοδικῶς τὴν διὰ κανόνων συγκεχωρημένην παραίτησιν τοῦ τῆς ἀγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς, ἀποστολικοῦ θρόνου, ἵνα καθ' ἡσυχίαν βίωσῃ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς διὰ τὰς ρηθείσας εὐλογοφανεῖς αἰτίαι τοῦ γῆρατος καὶ τῆς νόσου, ἡμεῖς δὲ οἱ παρευρεθέντες συνάδελφοι Μετὰ παντός τοῦ εὐαγοῦς Κλήρου τῆς Λευκοσίας, μὴ ἀρεσκόμενοι τῷ λόγῳ τῆς παραίτησεως ἀλλὰ θέλοντες αὐτὸν μένειν ἕως ὅρου ζωῆς αὐτοῦ ποιμένα καὶ προστάτην τῆς ποιμνῆς ἧς ἐκκληρώθη παρὰ θεοῦ, ἐπέισαμεν τὴν αὐτοῦ Μακαριότητα, ἵνα διαμένῃ, αὐτὸς μὲν προστάτης καὶ γνήσιος ποιμὴν ὡσπερ εἰκὸς τοῦ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς θρόνου, ἐκρίθη δὲ εὐλογον γνώμη καὶ ψήφῳ συνοδικῇ ἵνα χειροτονηθῇ τις, εἰς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα ἐπὶ μιᾶς τῶν ἐπισκοπῶν τῶν ὑποκειμένων ὑπὸ τὴν αὐτοῦ μακαριότητα, καὶ ἀναδεχθῇ ὁ τοιοῦτος, τὰ λειτουργήματα, καὶ τὰς φροντίδας τῆς ἐπαρχίας, περιερχόμενος καὶ ἐκτελῶν τὰς συνειθισμένας ἀρχιερατικὰς λειτουργίας, καὶ εὐλογῶν τούς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ μακαριότητα χριστιανούς κατὰ τὸ ἐπικείμενον τοῖς Ἀρχιερεῦσι χρέος. Ὅθεν ἡμεῖς οἱ συνάδελφοι μετὰ τοῦ εὐαγοῦς κλήρου, ἀδεία καὶ συγκαταθέσει τῆς αὐτοῦ Μακαριότητος συνελθόντες ἐν τῷ κατὰ τὴν ἀγιωτάτην Ἀρχιεπισκοπὴν πανσέπτῳ ναῷ τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, καὶ ψήφους κανονικὰς ποιησάμενοι, πρὸς εὔρεσιν ἀξίου τινος προσώπου, ἀναδεχομένου τὴν πνευματικὴν ταύτην προστασίαν, εὔρομεν καὶ ἐξελέξαμεν, πρῶτον μὲν τὸν ἐν ἱερομονάχοις Κύρ Σπυρίδωνα, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ποιμαντικὴν ραῦδον, τῆς θεοσώστου πόλεως Τριμηθοῦντος, περιερχόμενος καὶ πᾶσας τὰς ὑποκειμέναις τῇ αὐτοῦ Μακαριότητι πόλεις καὶ κωμοπόλεις, καὶ ἐκτελῶν ἅπαντα τὰ νενομισμένα τοῖς ἀρχιερεῦσι, δεῦτερον τὸν ἐν ἱερομονάχοις Κύρ νικόδημον, καὶ τρίτον τὸν ἐν ἱερομονάχοις Κύρ λαυρέντιον. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν ἐπομένην ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ὑπόμνημα καὶ κατεστρώθη ἐν

τῷδε τῷ ἱερῷ Κώδικι τοῦ ἀγιωτάτου καὶ ἀποστολικοῦ τούτου θρόνου,
 ἔν ἔτει σωτηρίῳ αὐβ' Δεκεμβρίου ιγ'

† 'Ο Πάφου 'Επιφάνιος

† 'Ο Κιτίου Χρῦσανθος

† 'Ο Κυρηνίας Εὐγένιος»⁵⁾

Δὲν ἔχουμε καμμιά πληροφορία σχετικά μὲ τὸ ποιὰ ὑπῆρξε ἡ δράση του, ὡς χωροεπίσκοπου. Μονάχα βλέπουμε στὸν Κώδικα Α' τῆς 'Αρχιεπισκοπῆς, πὼς ἔπαιρνε μέρος σ' ἀρχιερατικὲς χειροτονίες ὑπογράφοντας τὰ σχετικά ὑπομνήματα : ὑπόμνημα χειροτονίας τοῦ Πάφου Χρῦσανθου, (26]8]1805),⁶⁾ τοῦ ἔθνομάρτυρα Κυπριανοῦ, (29]10]1810),⁷⁾ τοῦ Κιτίου Μελέτιου, (2]11]1810),⁸⁾ τοῦ Χωροεπίσκοπου Λαμπούσης Χρῦσανθου, (Μάϊος, 1811),⁹⁾ καὶ τοῦ προβιβασμοῦ του, πρὸ ὕστερα, στὸν ἐπισκοπικὸ θρόνο τῆς Κερύνιας, (Αὔγ. 1816).¹⁰⁾ 'Η ἔδρα του, ὅμως, δὲν ἦταν τὸ χωριὸ Τριμηθούντα, (ἢ σημερινὴ Τρεμετουσιά), ἀλλὰ ἡ Λευκωσία καὶ πρέπει νὰ ὑποθέσουμε πὼς, ἐχτὸς ἀπὸ τὰ ἀρχιερατικὰ του καθήκοντα, ἦταν ἐπίσης ἐπιφορισμένος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀρχιεπίσκοπου μὲ διοικητικὰ καθήκοντα. 'Ο 'Ισπανὸς Don Domingo Badia-y-Leyblich, πού περιηγήθηκε τὴν 'Ανατολὴ μὲ τὸ ψευδώνυμο Ali Bey el Abbassi τὸν εἶχε συναντήσει στὴ Λευκωσία στίς 7 τοῦ Μάρτη τοῦ 1806: «All the bishops of the island were assembled at Nicosia to meet a newly arrived Governor-General and many persons of consequence had come also to pay him their respects. The day after my arrival the Bishop of Larnaca came to see me with a numerous following. I thought him a man of good sense, sound judgement and well educated. The next day I had a visit from he Bishop of Paphos, a young man but smart and sly. The third Bishop of Cerignia was seriously unwell. The Archbishop, confined to the house by extreme old age and gouty pains sent his *bishop in partibus* who acts in his stead. He came to call accompanied by the archimandrita, the steward and more than fifty priests.... After my visit to the serai I went to the palace of the Archbishop. At the gate I found the Archimandrite and the steward, with twenty or thirty servants, waiting to receive me. At the foot of the staircase a crowd of priests took me and carried me to the first gallery where the *bishop in partibus* received me with another train of priests. In the next gallery I found the Archbishop... I then visited the steward and archimandrite in their apartments meeting there the Bishop of Paphos and the *Bishop in partibus*¹¹⁾).

'Ο 'Bishop in partibus' πού ἀναφέρεται παραπάνω, ἦταν ὁ Σπυρίδων. Κρῖμα πού ὁ συγγραφέας δὲ μᾶς τὸν χαρακτηρίζει ὅπως τοὺς δυὸ ἄλλους συνάδελφους του, τοὺς 'Επισκ. Κιτίου καὶ Πάφου!

Στὸ Μοναστήρι τῆς 'Αγίας Νάπας, στὴν ἐπαρχία 'Αμμοχώστου, πού ἀνήκει στὴν 'Αρχιεπισκοπὴ ὑπάρχει ἐντειχισμένη ψηλὰ στὴν ἀρι-

5) Κώδ. 'Αρχιεπ. Α, σ. 126-7.

6) Κώδ. 'Αρχιεπ. Α, σ. 127.

7) Κώδ. 'Αρχιεπ. Α, σ. 160-1.

8) Κώδ. 'Αρχιεπ. Α, σ. 161.

9) Κώδ. 'Αρχιεπ. Α, σ. 162.

10) Κώδ. 'Αρχιεπ. σ. 155.

11) C. D. Cobham, 'Excerpta Cypria', Cambridge, 1908, pp. 394, 395.

στερή πτέρυγα, σὰν μπαίνει κανένας στὴν αὐλή, τοῦ βόρειου τοίχου, μιὰ ἐπιγραφή, χαραγμένη πάνω σὲ μιὰ μαρμάρινη πλάκα. Ἔχει μήκος 19' καὶ πλάτος 13' :

ΗΝ ΘΡΑΥΣΕΙΣ ΤΕ ΧΡΟΝΩΝ
ΦΘΙΣΕΙΣ ΤΕ ΑΙΩΝΩΝ ΠΕ
ΣΕΙΝ ΗΝΑΙΓΚΑΣΑΝ ΜΟΝΗΝ
ΠΑΡΘΕΝΟΥ ΤΗΝ Δ' ΟΛΗΝ
ΚΑΙΝΟΥΡΓΕΙ ΚΡΕΙΤΤΩ ΤΗΣ
ΠΡΙΝ ΘΕΑΣ ΝΕΑΝ ΕΚ ΒΑΘ
ΡΩΝ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΣΠΥΡΙ
ΔΩΝ ΤΡΙΜΗΘΟΥΝΤΟΣ ΚΑΙ
Ο ΑΥΤΟΥ ΑΥΤΑΔΕΛΦΟΣ
ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΣ ΑΡΧΙΔΙΑΚΟΝ
ΟΣ ΚΥΠΡΟΥ † ΑΩΓ' ¹²⁾

Στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ ἴδιου μοναστηριοῦ, πάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα ὑπάρχουν δυὸ μικρὲς ἐπίχρυσες φορητὲς εἰκόνες (6½" × 4½") ποὺ παριστάνουν τὴν Παναγία, τύπου Βλαχερνιότισσας, μὲ κορώννα στὸ κεφάλι καὶ μὲ τὴν ἐπόμενη ἐπιγραφή στὸ κάτω μέρος τῆς καθεμιᾶς :

Δ' ΕΞΟΔΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΡΙΜΗΘΟΥΝΤΟΣ
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ, ΕΠΙΣΤΑΤΟΥ ΤΗΣ ΑΥΤΗΣ
ΜΟΝΗΣ ΑΓΙΑΣ ΝΑΠΑΣ + ΑΩΓ' ¹³⁾

Ἀπὸ τὶς παραπάνω ἐπιγραφὲς γίνεται φανερὸ πὼς ὁ Σπυρίδωνας ἔκανε ἐπιστάτης τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Νάπας καὶ πὼς μαζί μὲ τὸν Ἀρχιδιάκονο τοῦ Ἀρχπ. Χρῦσανθου πρῶτα καὶ τοῦ Κυπριανοῦ κατόπι τὴν ἀνακαίνισε «ἐκ βάρων». Πιθανὸ ἢ Μονὴ νὰ τοῦ εἶχε παραχωρηθεῖ, μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ πληρώνει ἢ ὄχι ἐνοίκιο, ἢ μὲ τὴν συμφωνία νὰ τὴ νέμεται καὶ νὰ τὴν ἐπισκευάσει, ἢ καὶ ὡς ἀντιμισθία γιὰ τὴν νέα του θέση ¹⁴⁾. Δὲν πιστεύω ἢ «αὐταδελφσύνη» ποὺ ἀναφέρεται στὴν πρώτη ἐπιγραφή νὰ ἦταν μιὰ πνευματικὴ συγγένεια.

Τώρα ἓνας Παγκράτιος, Ἀρχιδιάκονος Κύπρου κι αὐτὸς, ἀναφέρεται τὸν ἴδιο, ἀπάνω κάτω, καιρὸ πὼς εἶχε ξοδέψει, λίγα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὰ 1813, μαζί μὲ τὸν ἀυτάδελφο του Πανάρετο γιὰ τὸν ἀνακαινισμό ἑνὸς ἄλλου μοναστηριοῦ, τῆς Μεκεδονίτισσας, ¹⁵⁾ ποὺ ἀνήκει κι αὐτὸ στὸ ἀρχιεπισκοπικὸ κλίμα. Τὴν πληροφορία τὴν παίρνουμε ἀπὸ μιὰ ἐπιγραφή ποὺ βρῖσκεται κάτω ἀπὸ μιὰ τοιχογραφία τῆς Παναγίας (ΚΥΡΙΑ Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΤΙΣΣΑ), ζωγραφισμένη σὲ τύμπανο ἀπάνω, στὸ νότιο τοῖχο τῆς ἐκκλησίας τοῦ μοναστηριοῦ. Ἡ εἰκόνα ἔργο τοῦ ζωγράφου Ἰωάννου Κορνάρου τοῦ Κρητός', παριστάνει στὸ κάτω μέρος τὰ κτίρια καὶ τὴν ἐκκλησιὰ κατὰ

12) Ἀνέκδοτη νομίζω.

13) Ἀνέκδοτη νομίζω. Οἱ εἰκόνες εἶναι ἀπομίμηση σχεδὸν τῆς παλαιότερης εἰκόνας τῆς Παναγίας στὴν ἴδια ἐκκλησιὰ, Δὲς Γ. Σωτηρίου, Λεύκωμα Α', Ἀθήναι, 1935, πιν. 128β καὶ D, T. Rice, 'Icons of Cyprus', London, 1937, σ. 64.

14) Ἀντ. Κ. Ἰντιάνου, Ἐπιτομὴ τῆς μελέτης τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας', Λευκωσία, 1939, σ. 57.

15) 4 ἀγγλ. μίλια περίπου πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς Λευκωσίας.

πώς είχαν ανακαινισθεί τὸν τότε καιρό. Λίγο πιά κάτω, δεξιά, ὁ Ἄρχπ. Χρῦσανθος ὄρθιος, ντυμένος τὸν πορφυρὸ, αὐτοκρατορικό του μαντύα, φορώντας ἔξωκαλίμαυχο κσὶ κρατώντας τὸ προνομιοῦχο σκήπτρο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Ἀριστερὰ δυὸ ρασοφορεμένοι καλόγεροι κλίνοντας μπροστὰ του μὲ σεβασμὸ. Μεταξὺ Ἀρχιεπισκόπου καὶ καλογέρων ἡ ἐπιγραφή :

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΑΡΧΙΠΟΙΜΗΝ ΑΠΑΣΗΣ ΚΥΠΡΟΥ, ΦΡΙΚΤΟΝ
ΘΕΑΜΑ ΤΗΝ ΜΟΝΗΝ ΤΑΥΤΗΝ ΕΥΡΕ. ΗΝ ΘΡΑΥΣΕΙΣ ΧΡΟΝΩΝ
ΚΑΙ ΦΘΙΣΟΙΣ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ | ΠΕΣΕΙΝ ΗΝΑΓΚΑΣΑΝ ΑΥΤΗΝ
ΚΑΤΑΚΡΑΤΩΣ. ΙΔΩΝ ΟΥΝ ΙΔΕΝ ΑΥΤΗΝ ΩΣ ΠΕΠΤΩΚΕΙΑΝ,
ΕΡΗΜΟΝ ΧΑΜΑΙΣΥΡΤΟΝ ΚΑΤΩ ΚΟΙΜΕΝΗΝ, | ΝΑΟΝ ΤΕ
ΤΟΥΤΟΝ ΚΑΙ ΔΟΜΟΥΣ ΕΡΟΙΠΙΟΥΣ, ΜΗ ΦΕΡΩΝ ΟΥΝ
ΒΛΕΠΕΙΝ ΘΕΙΑΣ ΜΟΝΗΣ ΠΤΩΣΙΝ ΠΡΟΝΟΙΑΝ ΣΟΦΗΝ
ΕΛΑΒΕΝ Ο ΔΕΣΠΟΤΗΣ | ΚΑΙ ΠΡΟΘΥΜΙΑΝ ΑΥΤΗΝ ΑΝΑ-
ΚΑΙΝΙΣΑΙ. ΗΓΑΠΗΣΕ ΓΑΡ ΕΥΠΡΕΠΟΙΑΝ ΝΑΩΝ ΘΕΙΩΝ,
ΚΑΙ ΤΟΠΟΝ ΣΚΗΝΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΔΟΞΗΣ | ΣΥΝΕ-
ΠΝΗΣΠΕΥΣΑΝ ¹⁶⁾ Δ' ΑΥΤΩ ΠΡΟΣ ΤΟ ΒΟΗΘΗΣΑΙ ΠΡΟΘΥ-
ΜΩΣ ΕΙΣ ΟΙΚΟΔΟΜΗΝ ΕΞ ΟΙΚΟΙΩΝ ΑΥΤΑΔΕΛΦΟΙ ΔΥΩ,
ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΣ ΑΡΧΙΔΙΑΚΩΝ, | ΚΑΙ ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΕΥ-
ΩΝ ΟΜΟΙΩΣ... | ΕΝ ΧΙΛΙΟΣΤΩ ΕΠΤΑΚΟΣΙΩ ΕΤΟΙ ΕΝΝΗ-
ΚΟΣΤΩ ΕΚΤΩ ΘΕΟΥΓΟΝΙΑΣ ΙΟΥΛΙΟΥ Β | ΧΕΙΡ ΙΩ ΚΟΡΝΑ-
ΡΟΥ ΤΟΥ ΚΡΗΤΟΣ.—¹⁷⁾

Εἶναι ὁ Παγκράτιος τῆς Μακεδονίτισσας κι ὁ Παγκράτιος τῆς Ἁγίας Νάπας ἓνα καὶ τὸ ἴδιο πρόσωπο ; Εἶναι οἱ δωρητὲς τῆς Μακεδονίτισσας φυσικοὶ ἢ πνευματικοὶ ἀδελφοί ; Ἄν τὸ πρῶτο μέρος τῆς δεύτερης ἐρώτησης εἶναι ἀληθινὸ, θὰ μπορούσε κανένας νὰ εἰκάσει πὼς ὁ Σπυρίδωνας, ὁ Παγκράτιος καὶ ὁ Πανάρετος ἦταν τρεῖς ἱερωμένοι ἀδελφοί ; Δυστυχῶς, ἡ πενιχρότατη μαρτυρία πού κατέχουμε, σχετικὰ μὲ τοῦτο τὸ σημεῖο, δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ διασκελίσουμε τὰ ὅρια τῆς ἀπλῆς εἰκασίας.

Ὅπωςδὴποτε, στὶς σφαγὲς τοῦ 1821 στὸ νησί ὁ Σπυρίδων κατορθώνει νὰ δραπετεύσει καὶ νὰ σωθεῖ στὴν Εὐρώπη : «Only the Bishop of Tremetunda had the luck to escape unknown from the island : he arrived eventually at Ancona where he is still in the Lazaretto with two of his nephews... On this fiendish plan he [Kutchuk Mehmet] has already destroyed the primates, the abbots, the archpriests ; and to escape death some have disguised themselves as Franks and embarked for Genoa, for Marseille or Leghorn. Among these were lucky indeed the Bishop of Tremetunda, the Archimandrite and the Exarch of the late Archbishop Cipriano, who had their hair and beards cut, and embarked for Europe».¹⁸⁾

16) ; συνενεπνεύσπευσαν.

17) Χαρ. Παπαϊωάννου, Ἡ Μακεδονίτισσα, περ. 'Φῶς' ἔτος Α' Ἀριθμ. 11—12, σ. 326. Δωπέρα δημοσιεύεται ὁ λάκερη ἡ ἐπιγραφή, μὰ, ἐδῶ κ' ἐκεῖ, ἔχει παραδιαβαστεῖ.

18) C. D. Cobham, 'Excerpta Cypria', Cambridge, 1908, p. 451 καὶ περ. 'Κυπρ. Χρονικά', ἐν Λάρνακι, 1937, σ. 254 καὶ ἐξ. Ὁ κ. Ν. Γ. Κυριαζῆς ἀναφέρει δωπέρα ἀπὸ προφορικὴ παράδοση πὼς ὁ Σπυρίδωνας εἶχε μεταμφιεσθεῖ γιὰ νὰ μπάρκαρει ἀπὸ τὴ Λάρνακα. Ὁ μακ. Κιτιοῦ Ν. Μυλωνᾶς μοῦ εἶχε πει πὼς, σύμφωνα μὲ κάποια προφορικὴ μαρτυρία πού εἶχε, ὁ Τριμηθοῦντος κατέφυγε ἀπὸ τὴν Ἁγία Νάπα στὴ Λάρνακα ντυμένος στολή γκαμηλάρη.

Στὴν Εὐρώπῃ ὑπόγραψε καὶ σφράγισε πρῶτος στὶς 6)12)1821 τὴν περίφημὴ ἔκκληση ¹⁹⁾ τῶν Κυπρίων φυγάδων γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Κύπρου ἀπὸ τὴν τούρκικη τυραννία ὡς «ὁ Τριμηθοῦντος Σπυριδίων». Ὁ Περισιτιάνης σχολιάζοντας τὸ ἔγγραφο στὴ Γενικὴ του Ἱστορία ἐξέφρασε καὶ γνώμη πῶς ἦταν Λευκοσιάτης, ἀδελφὸς τοῦ Μάρκου Ἀνδρεάδη. Κατόπι ὅμως, τὸν ταύτισε μὲ κάποιον Χρῦσανθο, Ἐπίσκοπο Τριμηθοῦντος ποῦ εἶχε συναντήσει ὁ Βικέλας στὴν Ἀντιγόνη, στὴν Προποντίδα. ²⁰⁾ Ἀλήθεια σὲ κάποιον βιβλίον ἀλληλογραφίας τῶν Ἀρχιερέων Κύπρου στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ ²¹⁾ ἀπ' ὅπου εἶχε ἀντιγράψει ὁ Περισιτιάνης, καθὼς κι ἀπὸ ἀνέκδοτα ἔγγραφα στὸ ἀρχιεπισκοπικὸ ἀρχεῖο, πληροφοροῦμαστε πῶς κάποιος Κύπριος Ἐπίσκοπος ζοῦσε στὸ μοναστήρι τοῦ Σινᾶ στὴ νῆσο Ἀντιγόνη καὶ πῶς πέθανε στὶς 19 τοῦ Ἰουλίου, 1859. Ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ μαθαίνουμε ἐπίσης πῶς ἦταν ἀπὸ τὴν Γιόλου τῆς Πάφου καὶ πῶς στὴ διαθήκη του ἄφηνε ἕνα κληροδότημα ἀπὸ 10,000 γρόσια στὴν ἔκκλησια καὶ τὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ του. Μὰ στὸν Κώδικα Α' τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς δὲν ὑπάρχει κανένα ὑπόμνημα χειροτονίας Χρῦσανθου Τριμηθοῦντος κ' ἡ δυσκολία γιὰ νὰ ταυτίσει κανένας τὸ Χρῦσανθο μὲ τὸ Σπυριδῶνα εἶναι, πρῶτα-πρῶτα, αὐτὴ καθ'αυτὴ ἡ διαφορὰ στ' ὄνομα. Ἄν τ' ὄ,τι ἰσχυρίζεται ὁ Περισιτιάνης, πῶς ²²⁾ ὁ Σπυριδῶνας, πατώντας, τῶρα τούρκικο ἔδαφος, προτίμησε νὰ ὀνομάζεται Χρῦσανθος χρησιμοποιώντας ἔτσι τὸ βαπτιστικὸ—κοσμικὸ τοῦ ὀνομα—(τὸ τελευταῖο αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀμαρτύρητη καὶ αὐθαίρετη εἰκασία, ὅπως αὐθαίρετα κι ἀμαρτύρητα εἶναι τὰ τόσα ἄλλα ποῦ γράφει γιὰ τὶς περιηγήσεις του στὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ Νησιά τοῦ Αἰγαίου : «ἵνα διαλάβῃ τὴν ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν Ἀρχῶν ἀναγνώρισιν καὶ καταδῶξιν»), εἶναι σωστὸ, δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ ἐξακολουθήσει νὰ ὀνομάζεται Χρῦσανθος κατόπι ἀπὸ τὸν περιορισμὸ ποῦ θᾶταν, πιθανότατα, ἀποτέλεσμα τῆς ἀναγνώρισης τῆς ταυτότητάς του. Ὁ Χαρ. Παπαϊωάννου στὴ μετάφραση καὶ συμπλήρωση ποῦ ἔκανε τῆς Ἱστορίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου τοῦ Ι. Χάκκεττ ²³⁾ τὸν καταχωρεῖ ὡς ξεχωριστὸ Ἐπίσκοπο ἀπὸ τὸν Σπυριδῶνα ἔχοντας ὑπόψη του ἄλλη πηγὴ. Κι ὅμως χρειάζεται περισσότερη καὶ σαφέστερη μαρτυρία γιὰ νὰ ταυτίσει κανένας τὸ Χρῦσανθο εἴτε μὲ τὸ Σπυριδῶνα, εἴτε γιὰ νὰ τὸν κατατάξει ὡς ξεχωριστὸ ἱεράρχη στὴ σειρὰ ἐπισκόπων Τριμηθοῦντος.

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

19) Ἐφημερίς τοῦ Λαοῦ Ἀρναξί, Ἀρ. 71 (161), 72 (162), 73 (163). Τὸ ἔγγραφο δὲν ξαίρουμε ἂν σώζεται καὶ ποῦ. Ὁ Περισιτιάνης δημοσίευσε φωτοτυπία του στὸ ἔργο του Ἱστορία τῆς Νήσου Κύπρου, κλπ, ἐν Λευκωσίᾳ, 1910, σ. 788 καὶ ἐξ. Βλ. σχετικά περ. Ἐκκλησιαστικὰ Χρονικά, ἐν Λάρνακι, ἔτ. Β', 1924, σ. 39 καὶ ἀναδημοσίευση στὸ βιβλίον τοῦ Ἀρχ. Ἀθηνῶν Χρῦσ. Παπαδόπουλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, κλπ, Ἀθήνα 1929, σ. 114—115.

20) Δ. Βικέλα, Ἡ Ζωὴ μου, β' ἐκδ., σ. 56: Τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν ἐπροξένει καὶ ἡ μικρὰ Ἀντιγόνη ὅπου παρεθέρισαμεν ἄλλο ἔτος. Εἰς τὸ μοναστήριον τῆς ἔζη τότε ὑπὸ περιορισμὸν ἐπίσκοπος περὶ τῆς ἠθικῆς ὑποστάσεως τοῦ ὁποίου δὲν ἐσημάτισα καλὴν ἰδέαν ἐξ ὅσων ἐλέγοντο εἰς ἐπήκουσόν μου, καὶ καθ' ὅσον ἤδυνάμην νὰ ἐνοήσω. Ὁ τίτλος τοῦ μικροσώμου καὶ εὐσάρκου ἱεράρχου ἦτο : Ὁ Ἅγιος Τριμηθοῦντος'.

21) Μόλο ποῦ ἡ Α. Π. ὁ Τοποτηρητὴς τοῦ Ἀρχιεπ. Ἐθρόνου εἶχε ἐπιτρέψει νὰ χρησιμοποιήσω τὸ βιβλίον αὐτὸ στάθηκε ἀδύνατη ἡ ἀνέυρεση του. Ἡ ἀπώλεια του, ἂν πραγματικὴ, θᾶναι ἀνεπανόρθωτη!

22) Ι. Ν. Περισιτιάνη, Ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐν Κύπρῳ, κλπ, ἐν Λευκωσίᾳ, 1931, σ. 296—304.

23) Ι. Χάκκεττ Ἱστορία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου κατὰ μετάφρασιν καὶ συμπλήρωσιν Χαρ. Ι. Παπαϊωάννου, τόμ. Β', ἐν Πειραιεὶ 1927, σ. 95.

24) Κ. Δελικάνης Ἐὰν ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ πατριαρχ. ἀρχιεπιφυλακείου σωζόμενα ἐπίσημα ἔγγραφα, κλπ, Κ]πολις, 1904, σ. 630—31.

Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ

"Εξω βρέχει. Οί καταρράκτες τ' ούρανοῦ τὴν ἡμέραν αὐτὴ ἄνοιξαν καὶ σὰν νὰ μὴ θέλουν νὰ σταματήσουν. Κάπου κάπου κανένα αὐτοκίνητο περνᾷ καὶ ἡ διαπεραστικὴ του σειρῆνα διακόπει τὸ μονότονο πέσιμο τῆς βροχῆς. "Όσοι ἔχουν δική τους δουλειὰ πᾶν βιαστικά μὲ τὸ ταξί τους γιὰ νὰ ρίξουν μιὰ ματιὰ στὶς ὑποθέσεις τοῦ γραφείου τους καὶ νὰ γυρίσουν γρήγορα σπίτι, ποὺ τοὺς περιμένει ἡ φωτιά, ποὺ χαρούμενη πετάει τὶς γλωσσίστρες της, σὰν σκυλλάκι ποὺ κάθε λίγο καὶ πετάει τὴ γλώσσα του, προσβλέποντας τὸν ἀφέντη του γιὰ νὰ τοῦ ἐκφράσῃ τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀγάπη του.

Οὔτε παιδί οὔτε σκυλί στὸ δρόμο. "Άκρα τοῦ τάφου σιωπὴ βασιλεύει παντοῦ. Μόνο στὸ σχολεῖο δὲ μπορεῖ νὰ διακοπῆ ἡ δουλειὰ. Πόσες φτωχὲς μανάδες ἔστειλαν τὰ παιδιά τους στὸ σχολεῖο, μέσα στὴ βροχή, γιὰτὶ ἐκεῖ ξέρουν πὼς κάτι θὰ τσιμπήσουν στὸ συσσίτιο, ποὺ τόσο εὐγενικὰ μερικὲς πνευτικὲς ψυχὲς τοὺς ἐτοιμάζουν, κι' ἔτσι δὲ θᾶχουν τὴν πείνα καὶ τὸ κρῦο μαζί νὰ τὰ βασανίζουν. Κ' εἶναι μούσκεμα τὰ καημένα· μὰ καὶ στὸ σπίτι ἂν ἔμεναν, δὲν θᾶταν καλύτερα. Ἡ στέγη τοῦ σπιτιοῦ τους εἶναι καιρὸς νὰ δῆ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ μᾶστορα καὶ ἔτσι τὰ νερὰ μοιράζουν τὰ μισὰ ἔξω καὶ τὰ μισὰ μέσα. Κάπου κάπου εἶναι τὰ παιδιά, ποὺ φοβισμένα ἀπ' τὸ δάσκαλό τους, ποὺ τοὺς βάζει τιμωρία σὰν ἀργήσουν, ἀφήκαν τὴ ζέστη τοῦ σπιτιοῦ κι' ἤλθαν γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὶς σοφίες ποὺ μάτσο θᾶχουν νὰ μαζέψουν ἀπὸ τὸ σχολεῖο τους. Καὶ ὁ καημένος ὁ δάσκαλος, ποὺ δὲν ξέρει καὶ πολλὰς φορὲς καὶ τὴν ἀξία τῆς σοφίας του, δὲ μπορεῖ νὰ μὴ πάη, τὴ στιγμὴ ποὺ ἕνας σωρὸς παιδιά τὸν περιμένουν. Εἶν' ἀλήθεια πὼς οἱ γνωστικὲς μανάδες λυπήθηκαν τὰ παιδιά τους καὶ δὲν τᾶστειλαν· μ' αὐτὸ δὲν ἔχει νὰ κάνη καὶ πολὺ γιὰ τὸν καημένο τὸ δάσκαλο, ποὺ πρέπει νὰ σπεύσῃ εἰς τὸ καθῆκον. Ἡ συνείδησή του τοῦ λέγει πὼς δὲν πρέπει ν' ἀφήσῃ στὰ παιδιά καὶ πρὸ πάντων στοὺς ἀνωτέρους του τὴν ἐντύπωση πὼς παραμελεῖ τὰ καθήκοντά του. Κι' ἔτσι ἡ ζωὴ του πάει θῦμα, μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴ φωνὴ τῆς συνείδησής του, ποὺ γιὰ τὸ δάσκαλο εἶναι τὸ φανάρι, ποὺ ὀδηγεῖ τὰ βήματα του στὴ ζωὴ. Μπορεῖ κι' ἄλλοι νὰ λέν κάτι τέτοια, μὰ—θεὸς φυλάξοι—αὐτὰ ὅλα εἶναι δασκαλίστικα πράγματα μπροστὰ στὸ χρῆμα, ποὺ ἅμα τὸ ἔχης εἶναι ὁ μαγικὸς καθρέφτης τοῦ παραμυθιοῦ, ποὺ μ' αὐτὸν ὅλα μπορεῖ νὰ τὰ πετύχῃς. Κι' ἔτσι ὁ καημένος ὁ δάσκαλος παίρνει τὴ δασκαλίστικὴ του τὴν οὐμπρέλλα, φορεῖ τὸ τρύπιο του ἐπανωφόρι, ποὺ δὲ θὰ τὸ φοροῦσε σὲ καλοὺς καιροὺς, καὶ τρέχει στὸ καθῆκον.

Μὰ οἱ βροχὲς δὲ σέβονται οὔτε τὴν οὐμπρέλλα οὔτε τὸ ἐπανωφόρι τοῦ φτωχοῦ δασκάλου. Μάταια ἡ φτωχὴ του γυναικούλλα τοῦ φωνάζει νὰ πάρη κι' αὐτὸς ἕνα ἄμαξι νὰ κατέβῃ στὴ δουλειὰ του· μ' αὐτὴ δὲν ἐδοκίμασε τὴν στενοχώρια τοῦ ἄντρα, ποὺ δὲν μπορεῖ ν' ἀνταποκριθῆ σὶς ὑποχρεώσεις του... ὅλα τὰ νομίζει εὐκόλα· δὲν ἀντίκρουσε τὸ πρόσωπο τοῦ δανειστῆ καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὸς ξέρει πὼς ἔχει νὰ κάμῃ μ' ἕνα τσακκισμένο οἰκονομικῶς—καὶ κατὰ συνέπεια καὶ ψυχικῶς—πλάσμα. "Όλα τὰ νομίζει εὐκόλα ἢ γυναίκα. Μὰ τοῦ κα-

ημένου του δασκάλου, που διδάσκει την τιμή και την άκεραιότητα του χαρακτήρος στους μικρούλιδες, κι' απ' τις πολλές φορές που τὰ εἶπε κατάντησε νὰ τὰ πιστεύη και ὁ ἴδιος ὥστε κι' αὐτὰ ν' ἀποτελοῦν μέρος τοῦ εἶναι του... αὐτοῦ τοῦ φτωχοῦ μὰ ἐνάρετου δασκάλου ἡ καρδιά σταζει αἷμα, ὅταν ξαίρει πὼς πρέπει νὰ μὴν ὑστερήσῃ ἢ γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιὰ του στὰ ἔξοδα τῆς κοινωνικῆς ἐμφάνισης... κι' ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ πληρωθοῦν ἀπὸ τὸ γλίσχρο μισθὸ που παίρνει αὐτός, πουλώνοντας ἔτσι τις γνώσεις, μὰ και τὴν ὑγεία του συνάμα, γιὰ νὰ συντηρήσῃ τὴ φαμίλια του, ἀνάλογα μὲ τὴν κοινωνικὴ του θέση. "Ἐτσι θυμα κι' αὐτός πάντα τῆς φτώχειας και τῶρα τῆς βροχῆς, ἔρχεται μούσκεμα στὸ καθῆκον. Ἡ ὕγρασία, που ξεπέρασε τὰ φορέματά του, τοῦ τρυπάει τὰ κόκκαλα, μ' αὐτὸς ντοῦρος στὸ καθῆκον' φωνάζει, ξελαρυγγίζεται, γιὰ νὰ ξεπνήσῃ ἀπ' τὴ μιὰ τὰ παιδιὰ, που ἀπὸ τὴν πείνα τους δὲ μποροῦν νὰ σηκώσουν τὸ κεφάλι και νὰ προσέξουν στὶς σοφίες που τοὺς πουλάει, κι' ἀπ' τὴν ἄλλη χολοσκάει μὲ τὴν ιδιοτροπία ἄλλων παιδιῶν, που, χορτάτα σὰν εἶναι, θέλουν νὰ βροῦν διέξοδο στὸ ξεχύλισμα αὐτὸ τῆς ζωῆς, που πλημμυρᾷ στὰ σωθικά των.

Κι' ἔτσι πῶμα στὸ τέλος, σὰν τελειώνει ἡ ὥρα τοῦ καθήκοντος, σχολνάει τὰ παιδιὰ κι' ἐτοιμάζεται νὰ πάη σπίτι του. "Ἐνα μάτι ἡλιου γιὰ μιὰ στιγμή δίδει χαρὰ σ' ὅλη τὴν Πλάση και ξεχωριστὰ στὴν καρδιά τοῦ δυστυχισμένου δασκάλου, γιατί θὰ πάη σπίτι χωρὶς νᾶναι ὑποχρεωμένος νὰ φορᾷ τὸ μούσκεμένο και τρύπιο ἐπανωφόρι και νὰ κρατᾷ τὴ δασκαλιστικὴ του οὐμπρέλλα. Γιὰ μιὰ στιγμή τυλίγει τὸ ἐπανωφόρι σὲ τρόπο που μόνο τὰ γερά νὰ φαίνονται, και βγαίνει στὴν πόρτα γιὰ νὰ φύγῃ. Μὰ κάτι θυμάται. Γυρίζει στὸ σχολεῖο γιὰ νὰ ρίξῃ μιὰ ματιὰ ἀν εἶναι ὅλα ἐν τάξει, δίδει ὁδηγίες στὸν ἐπιστάτη—ἄλλο θυμα τῆς φτώχειας—και ξεκινάει.

"Ἐνα μαῦρο σύννεφο ὅμως, πρὶν τελειώσῃ, φαίνεται στὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντα, ὁμοιο μὲ τὴν ψυχὴ του και σὲ λίγο οἱ δρόμοι γεμίζουν μὲ νερό, και οἱ σταλαματιᾶς ἀπειλοῦν νὰ περάσουν τὰ τριμμένα ροῦχα κάθε φτωχοῦ και πρὸ πάντων τὰ παπούτσια, γιὰ νὰ κολλήσουν σὰν κρουολόγημα στὰ σωτικά κάθε φτωχολογιάς.

Πᾶν οἱ ἐλπίδες τοῦ φτωχοῦ δασκάλου· θέτει σ' ἐνέργεια τὸ τρύπιο του πανωφόρι και τὴν παλιά του τὴν οὐμπρέλλα και τρέχει στὸν μπακκάλλη, νὰ πάη κάτι γιὰ τὴ φαμίλια του. Σκέφτεται τὴ χαρὰ, που ἔχουν τὰ παιδιὰ του, σὰν τὸν δοῦν νὰ προβάλλῃ στὴν πόρτα μὲ τὸ δέμα, που θὰ περικλείη κάτι γιὰ ἕνα ὀρεχτικό δεῖπνο, που χρειάζεται γιὰ νὰ δώσῃ κάποια ζεστασιά στὸ στομάχι, μὰ και σ' ὅλο τὸ κορμὶ τῶν παιδιῶν, σ' αὐτὴ μάλιστα τὴ νύχτα, τὴ βροχερή.

Τὰ μάτια του γελοῦν γιὰ μιὰ στιγμή ἀπὸ κρυφὴ χαρὰ. Μὰ σὲ λίγο ἡ ὕγραδα τοῦ νεροῦ, που ἄρχισε νὰ τοῦ τρυπᾷ τὰ κόκκαλα, ἄρχισε νὰ τοῦ βασανίζῃ τὴ σκέψη. Συννεφιά ἀπ' ὄξω μὰ και σκοτεινιά ἀπὸ μέσα στὴν ψυχὴ του. "Ὡς ὅτου νὰ πάη σπίτι, μὲ τέτοιο καιρὸ, εἶναι φόβος νὰ γίνῃ μούσκεμα' κι' ἡ ἀρρώστεια, που παραμονεύει τὴ ζωὴ κάθε ἀνθρώπου, μὰ πρὸ πάντων αὐτοῦ, που καταγίνεται μὲ μιὰ τέτοια δουλειὰ σὰν τὴ δική του, προβάλλει μπροστὰ στὰ μάτια του σὰν λειχουσιάρικο φίδι φαρμακερό, ἐτοιμο νὰ ὀρμήσῃ σὲ κείνον, που ἀνύποπτος περνᾷ ἀπὸ κοντὰ του, γιατί νο-

μίξει πώς θά τοῦ πατήση τὰ μικρά του. Ἡ καρδιά του παγώνει κι' ἡ ὄψη του ἀλλάζει μέ τή σκέψη πώς θ' ἀρρωστήση καί θ' ἀφήση τὰ παιδιά του στοὺς πέντε δρόμους... Σκέφτεται νὰ πάρη ἕνα ἀμάξι... μὰ πάλι τὸν βασανίζει ἡ σκέψη πώς δὲ θάχη γιὰ νὰ φέρη κάτι στὰ παιδιά του. Πόση θᾶναι ἡ λύπη του, σάν θὰ τὰ βλέπη χωρίς ὄρεξη νὰ τσιμποῦν κάτι... καί λυπημένα νὰ πηγαίνουν στὸ στῤῥωμα γιὰ νὰ βροῦν σ' αὐτὸ κάποια ζεστασιά..., μὰ ἴσως ἡ λύπη αὐτὴ θᾶναι περαστική, σάν παραστέκει αὐτὸς δίπλα τους, ἄγρυπνος φρουρός, ἔτοιμος νὰ ἐργαστῆ, γιὰ νὰ τὰ συντηρήσῃ καί νὰ τοὺς ἐτοιμάσῃ ἕνα καλύτερο μέλλον. Ἡ ζωὴ τῆς ὀρφάνιας ὅμως..., στέκει μπροστὰ στὰ μάτια του σάν βράχος, πάνω στὸν ὁποῖον σπάζουν ὄσα καράβια φέρεי κατὰ πάνω του ἡ τρικυμία τῆς ζωῆς... Κι' ἔτσι ἀποφασίζει... Σὲ λίγο εἶναι διπλωμένος σ' ἕνα αὐτοκίνητο, τοῦ ὁποῖου τὸ κλάξον σφυρίζει δυνατὰ, γιὰ ν' ἀνοίξῃ δρόμο ἀνάμεσα στοὺς φτωχοὺς διαβάτες, πού διασχίζουν ἀποστολικῶς τὴ γειτονιά. Μιὰ φτωχὴ γυναικούλα τὸν ἀναγνώρισε γιὰ μιὰ στιγμή, τοῦ ὑποκλίθη γιὰ χαιρετισμό, κι' ἐζήλεψε τὴ ζωὴ τοῦ εὐτυχισμένου...δασκάλου.

Γ. Π.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΥΠΡΟΥ

Η ΑΡΕΤΗ

- Οὐλες οἱ σ' ἦρες σ' αἴρουνται τζι' οὐλες σ' ἦρκάν τραβοῦσιν,
 Τζ' εἶνη πού τοὺς ἐνιά γιοῦες πολλὴν σ' ἦρκάν περνοῦσεν.
 Εἶσ' ἐν μιὰν κόρην Ἀρετὴν, μαζὶν της τζ' εἶνης δέκα.
 Προξένια τῆς ἐφέρασιν πού τὰ μακρὰ τὰ ξένα.
 – Μανὰ, νὰ τὴν παντρέψουμεν τὴν Ἀρετὴν στὰ ξένα. 5
 – Γιέ μου, νὰ τὴν παντρέψουμεν τὴν Ἀρετὴν στὰ ξένα,
 Μ' ἂν μ-ὀ-ρτει πλήξη γιὰ χαρά, πκοιὸς ἐννὰ μοῦ τῆφ φέρει ;
 – "Ἄν σ-ὀ-ρτει πλήξη γιὰ χαρά, πάω τζ' αἰ φέρνω σοῦ τὴν.
 Τζ' ἐδῶσαν τζ' αἰ παντρέψαν τὴν τὴν Ἀρετὴν στὰ ξένα.
 Τζ' ἦταν ὁ χρόνος δίσεχτος τζ' ἐν ἔμεινεν μεδ' ἕνας. 10
 Τζ' ἀπὸ τὸ κλάμαν τὸ πολλὺν ὁ "Ἄδης ἐβαρέθη
 Τζ' ἐ(γ)ίνην "Ἄδης ἄππαρος, τὸ λάδιν χαλινάριν,
 Τὸ πκιάτον πού τσακκίσασιν εἶνηκεν οἱ σκάλες.
 Σηκῶννεται τζ' ἰ ὁ Κωσταντάς, σύρνει, καβαλλιτζ' εὐκει,
 Τζ' ἐδῶσεν του χαλιναρκάν στὴν Ἀρετὴν τζ' αἰ πάει, 15
 Τζ' ἐφάτσησεν τὴν πόρταν της τζ' ἔσουςεν τὸ τερτζ' ἔλλιν.
 Τζ' αἰ πολοῶται Ἀρετὴ τοῦτον τὸλ λόον λέει :
 – Τζ' ἰ ἂν ἐν δκιαβάτης νὰ δκιαβεῖ, περάτης νὰ περάσει,
 τζ' ἰ ἂν ἐν τζ' ἰ ἀπὸ τ' ἀδέρκια μου, ἄς ἔρτει τζ' ἰ ἄς κοπκιάσει.
 – "Ἐλ' ἄννοιξέ μου, Ἀρετὴ, τζ' εἶμαι ὁ ἀδερφός σου. 20
 Τζ' ἔλα νὰ πᾶμεν, Ἀρετὴ, τζ' ἡ μάνα σου σὲ θέλει.
 – "Ἄν ἔν χαρὰ τῆς μάνας μου, φορήσω τὰ καρσά μου,
 "Ἄν ἔν πικρὴ τῆς μάνας μου, τὰ λινοπάμπακά μου.
 – "Ἐλα νὰ πᾶμεν, Ἀρετὴ, τζ' αἰ ὅπως θέλεις πᾶμεν.
 Τζ' αἰ γονατίζει ὁ μαῦρος του, πίσω του τὴν καθίσκει. 25

- Χαλιναρκὰν τοῦ ἔδωσεν τζ' ἕναν δεντρὸν ι-βρίσκει,
 Ηῦραν δεντρὸν πλατύφυλλον τζ' ἐκάτσασι νὰ πνάσσουν.
 Τζ'αὶ τὸ ἀέριν τ-ό-δωσεν τζ'ι ὁ νιὸς ἐποτζ'οιμήθην.
 Τζ' ἐδκιάβηκεν ἕναν πουλλὴν ἀπού τὴν Ἑλεούσαν,
 Τζ' ἐν ἐτζ'ελάδαν νὰ λαλεῖ σὰν ἐλαλοῦσαν οὔλα, 30
 Παρὰ τζ'ελάδαν τζ' ἔλεεν ἀντζ'ελιτζ'ὴν φωνούλλαν :
 – Δοξάζω σε, γλυτζ'έ Θεέ, πού 'σαι στὰ ψηλωμένα !
 Νὰ παρπατοῦν οἱ ζωντανοὶ τζ'αὶ μὲ τὰ πεθαμμένα !
 Πού τ' ἄκουσεν ἡ Ἄρετή, ἐπῆρεν τὴν τὸ κλάμαν.
 "Ἄκουσεν τὴν ὁ Κωσταντὰς, στέκει τζ'αὶ ἀρωτᾷ τὴν : 35
 – Τζ'ι ἀμμά 'ντα 'παθες, Ἄρετή, τζ' ἐπῆρεν σε τὸ κλάμαν ;
 – "Ἐναν πουλλὴν ἐδκιάβηκεν ἀπού τὴν Ἑλεούσαν,
 Τζ' ἐν ἐτζ'ελάδαν νὰ λαλεῖ σὰν ἐλαλοῦσαν οὔλα,
 Παρὰ τζ'ελάδαν τζ' ἔλεεν μ' ἀντζ'ελιτζ'ὴν φωνούλλαν :
 « Δοξάζω σε, γλυτζ'έ Θεέ, πού 'σαι στὰ ψηλωμένα ! 40
 Νὰ παρπατοῦν οἱ ζωντανοὶ τζ'αὶ μὲ τὰ πεθαμμένα ! »
 – Θαμμάζουμαί σε, Ἄρετή, εἶντα ἰδέαν βάλεις !
 Τζ'αὶ νὰ πουλιά ἀπού πετοῦν ὑπ' ὄψην μὲν τὰ βάλλεις.
 – Καλὰ τοῦτον λαλεῖς μου το, μὰ πέ μου τζ'αὶ τὸ ἄλλον :
 Εἶντὰ 'χουσι τὰ ροῦχα σου τζ' εἶναι τζ'αὶ σταυρωμένα ; 45
 – Θαμμάζουμαί σε, Ἄρετή, τὰ λόγια πού μοῦ λείεις !
 Γεναιτζ'ες ἀπού πήραμεν τωρ' ἔτσι μᾶς τὰ ράβκουν !
 – Καλὰ τοῦτον λαλεῖς μου το, μὰ πέ μου τζ'αὶ τὸ ἄλλον :
 Εἶντὰ 'χουσι τὰ ροῦχα σου τζ' ἐνὶ κὸρνιαχτισμένα ;
 – Θαμμάζουμαί σε, Ἄρετή, τὰ λόγια πού μοῦ λείεις ! 50
 "Ἐν πού τὸν δρόμον τὸν πολλὸν τζ'αὶ ἐκουρνιαχτιστήκαν.
 – Καλὰ τοῦτον λαλεῖς μου το, μὰ πέ μου τζ'αὶ τὸ ἄλλον :
 Εἶντὰ 'χουσι τὰ ροῦχα σου τζ'αὶ θαναδικῆς μυρίζουν ;
 – Ἡ ὥρα ἐν ἐννιά ὄρες πού μ-ό-χουσι σημάϊν :
 Στὲς τρεῖς νὰ πᾶ, στὲς τρεῖς νὰ ρτῶ, στὲς τρεῖς νὰ μπῶ στὸν Ἄδην. 55
 Τζ'αὶ πκιάσ' το τοῦτον τὸ στρατίν, τοῦτον τὸ μονοπάτιν'
 Τὸ μονοπάτιν βκάλλει σε στῆς μάνας σου τὰ σπιδκία.
 "Ἐπκίασεν τζ'εἶνον τὸ στρατίν, τζ'εἶνον τὸ μονοπάτιν,
 Τὸ μονοπάτιν βκάλλει τὴν στῆς μάνας τῆς τὰ σπιδκία,
 Τζ' ἐφάτο'ῆσεν τὴν πόρταν τῆς τζ' ἔσουσεν τὸ τερτζ'έλλιν. 60
 – "Ἄν ἐν δκιαβάτης νὰ δκιαβεῖ, περάτης νὰ περάσει,
 τζ' ἐν τζ' ἔχω τζ'αὶ τοὺς γιοῦδες μου νὰ ρτει νὰ τοὺς τζ'εράσει.
 – "Ἐλ' ἀννοιξε μου, μάνα μου, τζ' εἶμαι ἡ Ἄρετή σου !
 – Τζ'αὶ πκοιὸς σ' ἔφερεν, κόρη μου, πού τὰ μακρὰ τὰ ξένα ;
 – Ὁ Κωσταντὰς μ' ἔφερεν. 65
 – Ὁ Κωσταντὰς ἐπέθανεν τζ' ἔκαμα τὲς ἐννιά του.
 Τζ'ι ἂν μὲν πιστεύεις, κόρη μου, ἔ τζ'αὶ τὰ κόλλυφά του !
 Διπλὸν τραππὴν ἔκαμεν τζ' ἐπῆεν τζ'ι ἀννοιξὲν τῆς.
 Τζ'αὶ ἐσοιχαγκαλιαστήκασιν τζ' ἐγλυκοφιληθῆκαν,
 Τζ'αὶ πού τὸ κλάμαν τὸ πολλὸν τζ' οἱ δκυὸ παραοθῆκαν. 70

(Τὸ ἄκουσα στὴν Τύμπου ἀπὸ τὴν Εὔα
 Γ. Τσαγγάρη, 45 χρονῶν ἀγράμματη).

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΚΑΙ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ...

Περιμέναμε από καιρό τη σημαντική αυτή κατάκτηση του νεοελληνικού πολιτισμού, γιατί το δέντρο που τη γέννησε είχε βαθιά ριζώσει από καιρό, φούντωσε, άνθισε και κάρπισε σ' άλλους κλάδους, και μόνο αυτή άργησε ακόμη να δέσει σ' ώριμο καρπό. Στίς άρχές όμως του Νοέβρη παρουσιάστηκε πιά κι αυτή, μετωμένη και πλούσια, ζωντανή κι ώραία. Ο Ι. Θ. Κακριδής, καθηγητής των Έλληνικών Γραμμάτων στο Έθνικό Πανεπιστήμιο, έκανε τον επίσημο έναρχτήριο του λόγου στην έθνική μας γλώσσα, στη Δημοτική, μέσα στη μεγάλη αίθουσα των τελετών του Πανεπιστημίου. Μπροστά στους αντιπρόσωπους του Κράτους και στις επίσημες πανεπιστημιακές άρχές, μπροστά στον έπιστημονικό κόσμο και στην έλπιδοφόρα φοιτητική νεολαία, ένας νέος αλλά μεγάλος έπιστήμονας έσπασε τον πάγο της παράδοσης κι άφησε τη ζεστή έθνική λαλιά ν' αντιδονήσει ολοζώντανη για πρώτη φορά μέσα στην άπροπέλαστη εκείνη αίθουσα.

Άπο καιρό κέρδισε τη λογοτεχνία και τη λάμπρυνε ή δημοτική γλώσσα, ύστερ' από έπίμονους διαφωτιστικούς άγώνες μπήκε κι άκατάπαυτα άπλώνεται στην έπιστήμη για νά της δώσει ζωντάνια, καθαρότητα και δύναμη, άπλώθηκε σέ κάθε πνευματική έκδήλωση του έλληνικού λαού, και μόνο τά δυο έπίσημα πνευματικά ιδρύματα της Ελλάδας, ή Ακαδημία και τό Πανεπιστήμιο άρνιούντανε νά υποχωρήσουν και νά τη δεχτούν. Φέτος όμως πέσανε και τά δυο αυτά κάστρα της παράδοσης: Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου παρουσίασε θριαμβευτικά τη δημοτική στην Ακαδημία, κι ό Ι. Θ. Κακριδής πρί δυο μήνες στο Πανεπιστήμιο. Τιμή τους και τιμή της έλληνικής διάνοησης μεγάλη!

Ίδιαίτερα του Ι. Θ. Κακριδή ή έέργεια έχει πολύ μεγαλύτερη σημασία από κάθε άλλη ανάλογη προηγούμενη, γιατί τό Πανεπιστήμιο, περισσότερο από κάθε άλλο πνευματικό όργανισμό, στάθηκε ως προχτές τό προπύργιο, ό στυλοβάτης της καθαρέουσας, κ' έχθρός θανάσιμος της Δημοτικής. Δέν παραβλέπουμε τό γεγονός πως κι άλλοι καθηγητές του Πανεπιστημίου πρωτότερα γράψανε και διδάξανε στη Δημοτική και διακηρύξανε με κάθε τρόπο τά έθνικά πνευματικά δικαιώματά της, αλλά τέτοιαν έπίσημη καθιέρωση από τό έπισημότερο

πνευματικό βήμα της Ελλάδας μόνο ό Ι. Θ. Κακριδής τόλμησε και φάνηκε άξιος νά της δώσει. Τύχη άγαθή!

Δέκα χρόνια ύστερ' από τό θάνατο του μεγάλου Δασκάλου της Δημοτικής, του Ψυχάρη, τό άπλωμά της ολοκληρώθηκε με τον έναρχτήριο του Κακριδή. Ουσιαστικότερο μνημόσυνο στα δεκάχρονα από τό θάνατο του μεγάλου Άγωνιστή δέν μπορούσε νά του γίνει. Τους άγώνες του, τους άγώνες των λαμπρών συνοδοιπόρων του, που πρίν άπ' αυτόν, μαζί του, κ' ύστερ' άπ' αυτόν, δουλέψανε για την επικράτηση της Ίδεας, άπό τον καιρό του Σολωμού ως σήμερα, όλους αυτούς τους τίμιους έθνικούς άγώνες για την αλήθεια και τό φώς τους στεφάνωσε με δάφνη άμόραντη ή νίκη της Δημοτικής μέσα στο Πανεπιστήμιο στο πρόσωπο του Κακριδή. Και την ώρα τούτη της πανελληνίας χαράς, ή σκέψη μας στρέφεται εύλαβητική σ' όλους Έκείνους, που κάτω από τις πιό αντίξοες περιστάσεις—τότε που όργιαζε ή ουκοφαντία, ή παρανόηση από κακή πρόθεση, ή γλωσσική πρόληψη, τό γλωσσικό σκοτάδι, ή γλωσσική νέκρα—παλέψανε παλκαρία και τίμια, άψηφώντας την ποταπή, πολλές φορές, αντίδραση, για ν' άνεβάσουνε την άγια γλώσσα του λαού μας από την περιφρονημένη της θέση στις πιό ψηλές πνευματικές κορφές, στρέφεται ή σκέψη μας με σεβασμό σ' όσους δουλέψανε ακούραστα για νά προετοιμάσουνε τό έθνος νά δεχτεί σαν άπολύτρωση και σά χαρά Θεού την ήρωική πράξη του Κακριδή.

Δέ φτάνουν όμως οι ζητωκραυγές και τά χειροκροτήματα για την ολοκληρωτική νίκη της γλωσσικής αλήθειας. Χρειάζεται δουλιά. Προπάντων τώρα χρειάζεται έπίμονη και προσεχτική έργασία άπ' όλους, για νά συνεχιστεί καρποφόρα ή γόνιμη έέργεια του Ι. Θ. Κακριδή. Πρέπει πιά νά λείψουν οι ένδοιασμοί κ' οι δισταγμοί από τους έπιστήμονες που νοιώθουν τη μεγάλη έθνική ανάγκη της Δημοτικής και νά τη χρησιμοποιούν παντού και πάντοτε, για νά πειστούν έμπραχτα κ' οι άπιστοι Θωμάδες για τις πλατιές και πλούσιες δυναμικότητες της λαϊκής μας γλώσσας. Πρέπει νά λείψουν οι «συμβιβασμοί» και τ' άνακατώματα με την καθαρέουσα, που άσυλλόγιστα και για ζημιά προσπαθούν νά έφαρμόσουν μερικοί λογοτέχνες κι άλλοι διανοούμενοι χρησιμοποιώντας τη λεγόμενη «μειχτή» ή «νεοδημοτική»—που τίποτε άλλο δέν είναι ουσας. Οι μισές δουλιές μένουνε πάντοτε πιά νά Ικανοποιείται με τά πνευματικά ψευτομσπλώματα.

Δέν πρέπει τώρα νά περιμένουμε μέ χέρια σταυρωμένα, αφήνοντας τάχα τόν χρόνο νά λύσει τόν ζήτημα. Ζήτημα γλωσσικό δέν υπάρχει πιά. Είναι λυμένο. Υπάρχει μονάχα ἡ ἐπιταχτική ἀνάγκη πρόθυμης ἐργασίας στήν ἐθνική γλώσσα. Καθένας, μέσα στόν πνευματικό κύκλο πού ἐνδιαφέρεται, πρέπει νά δράσει δημιουργικά, χρησιμοποιώντας μέ ζήλο καί στοργή μόνο τή Δημοτική, καί συνιελώντας ἔτσι στήν ούσιαστική, γρήγορη καί σίγουρη διανοητική ἐξύψωση τοῦ λαοῦ.

Ἔτσι μονάχα θά ὀλοκληρωθεῖ ἡ νίκη τῆς Δημοτικῆς, κ' ἔτσι θά φανεῖ τόν ἔθνος ἀξιο τῆς τιμητικῆς νίκης τοῦ Ι. Θ. Κακριδῆ.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΥΠΡΟΥ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ Ο. Ι. ΙΑΣΟΝΙΔΗ

Φίλε κ. Ἰντιάνε,

Ἡ ἱστορία τῶν Ἑλλήν. οἰκογενειῶν εἶναι συχνά αὐτή ἡ ἱστορία τῆς φυλῆς μας· ἀλλά διά τήν ἱστορίαν τῶν ἀτόμων χαρακτηριστικότερα ἀπό κάθε τι ἄλλο εἶναι μερικά τῶν ἀνέκδοτα. Θά μοῦ ἐπιτρέψης νά προσθέσω μερικά ἀνέκδοτα τοῦ Ὀνουφρίου Ἰασονίδου εἰς τήν λεπτομερῆ ἱστορίαν τῆς ζωῆς του πού μέ τόσην ἐπιμέλειαν ἔγραψες.

Ἡμῖν συνήθως δικηγόρος τῶν ἀντιδικῶν του εἰς τὰ δικαστήρια. Ἦτο μία αἴτησις ἀκυρώσεως μιᾶς δημοπρασίας τῶν τοιφλικῶν τοῦ Κολοσιοῦ. Τό ὄνομα του εἶχε φωνασχθῆ τρεῖς φορές καί ὁ Ἰασονίδης δέν παρουσιάσθη. Ὀλίγον πρό τῆς ἐνδεκάτης εἰσήλασεν εἰς τόν Δικαστήριον κρατώντας τόμους Λατινικῶν καί Ἀγγλικῶν συγγραμμάτων :

«Κύριε Πρόεδρε, ζητῶ ν' ἀκουοθῆ ἡ αἴτησις μου.

Πρόεδρος. Ἐφωνάχθη τρεῖς φορές τὸ ὄνομα σας καί δέν παρουσιάσθητε.

Ἰασονίδης. Προσέρχομαι τώρα καί νομίζω ὅτι πρέπει νά μέ ἀκούσετε.

Πρόεδρος. Καί ἐπί ποῦας αὐθεντίας βασιζέσθε ; (on what authority ?)

Ἰασονίδης. Κύριε Πρόεδρε, εἶμοι Ἕλληνας καί οἱ πρόγονοί μου συνήθιζον πάντοτε νά προσέρχονται εἰς τὰς ἐργασίας τῶν «περί πλήθους ἀγοράν».

Πρόεδρος. Κύριε Ἰασονίδη, εἶμαι Ἀγγλος καί οἱ πρόγονοί μου συνήθιζαν νά λέγουν; «ὅποιος κάμνει τόν δικηγόρον τοῦ ἑαυτοῦ του ἔχει τρελλόν πελάτην.»

Ἰασονίδης : Διαμαρτύρομαι...

Πρόεδρος : Ὅχι, βέβαια, ἐντὸς τοῦ Δικαστηρίου.

Καί ὁ Ἰασονίδης μετὰ τοῦ Ἄδαμ Σμίθ, τοῦ Ὀρατίου, τοῦ Πλάτωνος καί δέν ξεύρω ποίων ἄλλων ἀνεχώρησε.

Ἀντίπαλός του εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς ἦταν ὁ κ. Γεώργιος Παυλίδης. Ὁ τύπος τοῦ πατριωτικοῦ θετικισμοῦ ἐπάλαμι μετὰ ἓνα ἀφθαστον τύπον συγκεχυμένου θεωρητικισμοῦ. Καί ἐνίκησεν ὁ δεύτερος ὑποστηρικτῆς ἀπό τόν πατριωτικόν θετικισμὸν τῶν ἀγορῶν τῆς Πιτσιλιᾶς. Γιατί ; Διὰ τὴν παράδοσιν ἐνὸς ἀρχοντικοῦ ὀνόματος, πού ἠγόραζεν τὴν Καυμάνταριε τῆς Πιτσιλιᾶς. Καί ὁ Ἰασονίδης ἔλεγεν, ὅτι «τό πνεῦμα κατενίκησε τὴν ὕλην». Ὅταν δὲ εἶπα «μᾶλλον τὸ οἰνόπνευμα» ἔγραψε, νομίζω εἰς τὴν «Σάλπιγγα», διὰ τὰς «στρηνιώδεις ἀνισορροπῶν φωνᾶς».

Ὁ Ἰασονίδης, ἦταν ἓνα ταμεῖον οὐχὶ «ἀφελίμων» ἀλλ' «ἀνωφελῶν γνώσεων». Τὴν ἐπιγραμματικώτεραν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου ἔδωκε ἓνας ἀλησμόνητος τύπος τῆς Λάρνακας : «Ὁ Ἰασονίδης», εἶπε, «εἶναι ἓνα στουπόχαρτον». Δηλαδή τί ἐνοεῖς τὸν ἠρώτησαν. Καί ὁ Πκιεράτζης ἀπήντησε : «Ὁ Ἰασονίδης ξεύρει πολλά, πάρα πολλά γράμματα, μὰ τὰ παίρνει οὐλλα ἀνάποδα σὰν τὸ στουπόχαρτον». Ἰδέα ἀξία ἐπιγράμματος τοῦ Σιμωνίδη.

Εἰς τὸν Παρνασσὸν εἶχε ὀμιλήσει διὰ τὸν Ζαίξπηρ καί ἀπέδωκε εἰς ὑπερυπερκαθαρεύουσαν μερικά του σοννέτα. «Τὰ ἐκατάλαβετε;» ἠρώτησα τελευταίως ἐδῶ ἓνα γηραιὸν Παρνασιδέα. «Ἐγὼ κάτι ἐκοτάλαβα», μοῦ ἀπήντησε, «γιατί ἤξαιρα εὐτυχῶς λίγα... Ἐγγλέζικα».

Ὁ Ἰασονίδης ὑπῆρξε ὁ περιεργότερος Λεμεσιανὸς τύπος τῆς γενεᾶς μετὰ τὴν ὀπίαν ἐξήσαμε. Σεῖς οἱ νεώτεροι πού μελετᾶτε αὐτὴν τὴν γενεάν πού ἐπέρασε καί περνᾶ, ξαναζωντανεύετε μέσα μας τὰ περασμένα. Καί αὐτὰ τὰ περασμένα, εὐχάριστα ἢ θλιβερά, ὑπερήφανα ἢ εὐτελῆ, σοβαρὰ ἢ ἀ-

στεία είναι ή εικόνα μιάς εποχής που αποτελεί την άρχην μιάς πνευματικής και ψυχικής αναγεννήσεως τής πατρίδος μας. Ἐλπίζω καί εὐχομαι ή αναγέννησις αὐτή νά συνεχισθῆ ἐντὼνότερα καί ἀποδοτικώτερα τὸ ἔργον τῆς μέσας στὸν δρόμον τῶν Κυπριακῶν πεπρωμένων.

Ἀθῆναι

Γκούρα 3, Πλάκα

ΝΙΚ. ΚΛ. ΛΑΝΙΤΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ

Τίμον Μαλάνου: «Ρόδα Θαλάμου»,
Ἀλεξάνδρεια, 1939.

Ἐξὶ ὀλιγόστιχα ποιήματα κ' ἕνας βραχύλογος ἐπίλογος ή προειδοποίηση πῶς μετὸν ἴδιο πάντοτε τίτλο ή σειρά τούτη ὄλο καί θά συμπληρώνεται γιά νά κυκλοφορήσει σέ καιρούς καλύτερους. Ἰσως ή δειγματοληψία, γιά νά χρησιμοποιήσω τὸ χημικὸν ὄρο, νά μὴ εἶναι ἀρκετὴ σέ ποσότητα γιά ἕνα πού δὲν εἶναι γνωρισμένον μετὸν πνευματικὰ ἑπαιδευμένο Μαλάνο, ὄχι κατ' ἀνάγκην προσωπικά, μὰ μέσον τοῦ κριτικοῦ τοῦ ἔργου, πού μόλη τὴν ἀντικειμενικότητα τοῦ—μιμητέα πραγματικά—περιέχει, πού καί πού, ἀρκετὰ στοιχεῖα τοῦ φανερώουν, πρὸ πάντων, τὴν ἀγωγή του, τὴ μόρφωση του, τὶς ἐπιδράσεις ἀπὸ τὴ μελέτη του, τὶς προτιμήσεις του, φυσικὲς κ' ἐπίκτητες, καί γενικά τὴν πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα πού τὸν περιρρέει καί πού σ' αὐτὴ μέσα κινεῖται καί δρᾷ καί δημιουργεῖ. Τὰ ποιήματα του γι αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ ἀπαύγασμα μιάς σπινθηροβόλου στιγμῆς, μιάς ζεστῆς ψυχικῆς ἀνάτασης, τὸ ξέσπασμα κ' ή κραυγὴ πού ἀναπηδαίει ὡς πίδακας ἀπὸ τὸ ἄσκαμμα τῶν πλημμυρισμένων φλεβῶν. Οὐτὲ πάλι ή ἀπόρροια μιάς πνευματικῆς ἔξαρσης πού πλανήθηκε μέσα σέ χαώδεις, ὑπερφυσικὲς σφαίρες καί γύρισε ἀποκομίζοντας ἀσύλληπτες κι ἀκατάληπτες ἔνοιες γιά τὸν ἀμύητο, τὸν ἀπροετοίμαστο νά τὶς δεχθεῖ καί νά τὶς ἐνοτερνιστεῖ:

Φτειαγμένα, σφρηλατημένα, περίτεχνα στὴν ἐντέλεια φανερώουν τὸν κόπο καί μόχθο πού χρειάσθηκε ὁ συγγραφέας τῶν νὰ τὰ σχεδιάσει, νὰ τὰ σκαλίσει, νὰ τὰ τελειοποιήσει καί νὰ τὰ στίλβῶσει σύμφωνα μετὸ ἀνθρόλοιο πού εἶχε ἀποφασίσει ἀ priori νὰ διαλέξει καί νὰ χρησιμοποιήσει. Ἀντιλαμβάνομαι πῶς συνέβηκε μετὸν ποιητὴ τῶν Ῥόδων Θαλάμου ὅτι συχνὰ συμβαίνει μετὰ κάθε πνευματικὸ ἀνθρώπο: νά

προσκολλᾶται καί νά μιμεῖται σ' ἐνδιάμεσες στιγμῆς, ἀνεπαίθητα τὶς πῖο πολλὰς φορές, μὰ ἐνούνηδητα κάποτε καί συχνὰ, ὅταν βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχικὴ ἐπίδραση—πίεση θάλεγα—μιάς ἐντατικῆς προσάθειας νὰ μελετήσει, νὰ ἐξερευνήσει, νὰ ξεμοντάρει στὸ ἔργαστήριο τοῦ μέσα κλεισμένος, τὸ σύνολο στὰ καθέκαστα καί νὰ προσαρμῶσει ξανά τὰ μέρη σὲ σύνολο, τὸ περιεργαζόμενο ἀντικείμενο. Κι ἀκόμα τραβηγμένος ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση του, πῖο πολύ, σπεύδει μετὰ κάποιαν ἀνεξήγητη δεξιότην ν' ἀποδῶσει κάτι παρόμοιο, βγαλμένο ἀπὸ τὸ ἴδιο καλούπι, κομμένο στὸ ἴδιο ἀχνάρι μετὸν ἴδια, ἀπάνω-κάτω, περίμετρο. Δουλεύοντας κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθήκες ὁ συγγραφέας τῆς κρινόμενης συλλογῆς συναρμολογῆσε τὶς ποιητικὲς τοῦ συνθέσεις πού θυμίζουσιν πότε τοῦτο καί πότε τὸ ἄλλο, σὲ βαθμὸ πού νά δύνανται κανένας νὰ βάλει ἀσφαλτά καί θετικὰ τὸ δείχτη τοῦ χεριοῦ τοῦ ἀπάνω σ' ἕνα δνομα—πότε τοῦτο καί πότε τὸ ἄλλο ἔργο μιάς τῆς ἴδιας σχολῆς μετὰ καθωρισμένο ἀβ ἀντίτιμο παρεπίγραμμα, ἐνὸς γνωστοῦ, ἰσοπεδωμένου κλίματος.

Μελετητῆς ὁ κ. Μαλάνος τῶν μετακλασσικῶν, τῶν ἐλληνηστικῶν χρόνων ἀπ' ἀφορμὴ τὴν πολὺκροτὴ μελέτη τοῦ γιά τὸν Καβάφη καί τὸ ἔργο του, τῶν ἐπιγραμματοποιῶν ἰδιαίτερος, πού ἔζησαν, πρὸ πάντων, σὲ μίαν Ἀλεξάνδρεια ὑπερκορεσμένη ἀπὸ μιά συμβατικὴ καί ψυχρὴ κομφορμία, μιά τυποποιημένη καί στεγνὴ κομφορτία κ' εὐγένεια, μίαν ὑπερτροφικὴ λαγνεῖα καί τὴ διάθεση γιά ἐπίδειξη ἐκλεπτυσμένων καί πολιτισμένων αἰσθημάτων συνυφασμένων μετὸ καλὸ γούστο, τὸ πεταχτὸ πνεῦμα καί τὸν εὐστοχο λόγο, δέν ἦταν νά γίνει ἀλλιῶς παρὰ νά ἐπηρεασθεῖ καί νά γράφει ὡπως ἔγραψε. Μ' ἄν θαυμάζει κανένας τὴν περιποίησιν τοῦ στιχογραφικῆς μαεστρίας, αὐτὸ τὸ *tour de force*, γιά τὴν παραγωγή ἔμμετρων κομφοτεχνημάτων πού θά μπορούσαν νὰ πάρουν μιά θέση στὶς κατωφερικὲς σελίδες, στὶς σελίδες τῆς παρακμῆς, τῆς ἐλληρικῆς λυρικῆς ἀνθολογίας, στερεῖται, ἐξάλλου, τὸ κάλλος τῆς ἀναβλυτικῆς ποιήσεως πού, ἀντὶ νὰ κάνει ν' ἀνθίσει χνουδάτο τὸ γαμόγελο τῆς χαρᾶς στὰ χεῖλη, συγκλονίζει τὴν ψυχὴ σάμπως τ' ὀλύμπιο τίναγμα τῆς κόμης τοῦ ἀρχαίου Θεοῦ. Λεῖπει, λοιπόν, ὁ παλμός τῆς πηγαίας ποιητικῆς παραγωγῆς ἀπὸ τὴ συλλογὴ.

Τὸ Ἐπιτύμβιο εἶναι, ἴσως, τὸ χαρακτηριστικώτερον δείγμα τῶν Ῥόδων κομμένων ἀπὸ τὸ θερμοκῆτιο τῆς τέχνης ή καμωμένων ἀπὸ βελούδινο ὕφασμα ή κάποιο ἄλλο λεπτεπίλεπτο ὕλικό καί βαλμένων στὸν ἄνετο, ἀρχοντικὸ θάλαμο, σὲ μιά γωνιά ή σὲ μέρος νὰ καλοδέχεται τὸν καλοφροντι-

σμένο φωτισμό από μια λάμπα που προορίζεται να σχηματίζει τις κανονικές κι αλάφειρες φωτοσκίες. Τό παραθέτω :

"Ήμουν ώραία· πίο πολύ θέ θά μπορούσε
[νά είμαι!
Τις ώρες του τις μέτρησε στά δάχτυλά
[μου ό Έρωσ.
Κ' είχα τ' άμβρόσια γόνατα σάν πέταλα
[μαγνόλιας,
μά ήταν άλοίμονο άβουλα στό άγγιγμα
[των ζεφύρων.
Κι άν μέ κρατάει ζηλότυπα σήμερα τούτ'
[ή πλάκα,
μηδέ στεινάζω! άφοϋ τ' άβρά τά βλέφαρα
[μου εκείνα,
ποτέ δε μοϋ τά φίλησεν ό ύπνας, άλλ' ό
[κόπος.

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

Τεύκρου Άνθία : «Ίντερμέδιο», Ποιήματα, Κύπρος 1939. (Σχ. 4ο, σελ. 23. Τιμή : ένα σελίνι).

Τό «Ίντερμέδιο» είναι κατά σειράν ή ένατη ποιητική συλλογή που εξέδωσε από τό 1929 (τό έτος των «Σφυριγμάτων του Άλήτη») μέχρι σήμερα ό Τεύκρος Άνθίας. Κυκλοφόρησε πέντε μόλις μήνες ύστερα από την «Άνοδο», και άποτελείται από 19 πεντάστροφα ή έξάστροφα, τις πίο πολλές φορές, ποιήματα, που μαρτυροϋν άρκετη στιχουργική εύκολία και μεγάλη γονιμότητα, δέν προσθέτουν όμως σχεδόν τίποτε τό έξαιρετικό ή νέο στη μέχρι τώρα έργασία του Κύπριου ποιητή.

Η καλλιτεχνική άρχή που άκολουθεϊ και μέ τό νέο τόμο του ό Άνθίας, έξακολουθεϊ να μένει κατά βάθος ή αύτή. Η ποιητική έντύπωση ξεκινάει κατά κανόνα από μια βαθύτερη φιλοσοφική ιδέα και πλέκεται πάντοτε γύρω από ένα βασικό και έκ των προτέρων ώρισμένο θέμα. Τό ψυχικό δράμα του ανθρώπου, ή τραγική του μοίρα, τά αϊώνια και βασικά του συναισθήματα μαζί με κάποιες βαθύτερες συγκρούσεις, και όρμες άποτελοϋνε και στη νέα συλλογή τόν κύκλο των καλλιτεχνικών διαφερόντων του ποιητή, αναπτύσσονται με άρκετην εύγένεια και χάρη, δέν διαπνέονται όμως από τό δραματικό πάθος, τό λεπτό λυρικό στοιχείο, και τη συγκίνηση που χαρακτηρίζει και θερμάνει τό προηγούμενο βιβλίο του, και έδινε στό περιεχόμενο των ποιημάτων του εκείνων τόν τόνο του ώραιου, του ελίκρινουδς και του ύψηλου.

Στό «Ίντερμέδιο», αντίθετα από τό «Χάος», την «Έξοδο» και την «Άνοδο», ύπάρχει πολλή ανάλυση, κουραστική έπεξεργασία του θέματος, και μεγάλη λογική ανάπτυξη. Μέ τόν τρόπο αυτό τό ποιήματα της νέας συλλογής άπευθύνονται περισσότερο στό νοϋ παρά στην ψυχή μας. Η συγκίνηση ύποδουλώνεται στό θέμα, κ' ή καλλιτεχνική χαρά έλαττώνεται μέσα στην αγωνιώδη πνευματική αναζήτηση. Δέ συμμεριζόμαστε βέβαια μ' αύτό την άποψη των όπαδών της καθαρής ποίησης, που τοποθετοϋν τη γαλήνη και την άπάθεια ως τά σπουδαιότερα γνωρίσματα της τέχνης. Οϋτε και θέλουμε να ύποστηρίξουμε τό δόγμα του άδολου λυρισμού ή της ένστιχτώδους τεχνικής των συρρεαλιστών, που τοποθετοϋν την άλογη φύση του ανθρώπου πάνω από κάθε νοησιακό και συνειρμικό στοιχείο. Τουναντίο, πιστεύουμε ότι ό άγώνας, τό πάθος, ή σύγκρουση και ή πνευματική αναζήτηση έξακολουθοϋν και σήμερα να είναι οι σπουδαιότεροι καλλιτεχνικοί παρορμητές, και οι μεγαλύτεροι τροφοδότες της ποίησης. Μέ τη διαφορά όμως ότι, καθώς είπε ό Valery, ή σκέψη πρέπει να ναι κρυμμένη στους στήχους όπως ή θρεπτική ένέργεια μέσ τό φρούτο. «Ένα φρούτο είναι τροφή, μά δε φαίνεται παρά ήδονή ή γοητεία καλύπτει αύτή την άνεπαίσθητη τροφή που μάς δίνονται».

Φοβοϋμαι ότι ό Άνθίας των Ίντερμεδίων, χωρίς να παύει και μέ τη νέα του εμφάνιση να είναι ένας ώριμος και σοβαρός ποιητής, ύστερεϊ πολύ από τόν Άνθια της «Άνόδου». Η σπουδή του να έκδώσει νέο τόμο νομίζω ότι τόν εξήμωσε σημαντικά.

Παρ' όλο όμως που μέ τη νέα συλλογή του ό Άνθίας σημελώνει μια—παροδική, πιστεύω—όπισθοδρομηση στό ποιητικό του άνέβασμα, τά Ίντερμέδια δέν παϋουν γι αυτό να είναι μια άρκετά ένδιαφέρουσα και αξιόλογη ποιητική συλλογή. Τα 19 ποιήματα του «Ίντερμέδιου», μολονότι, όπως είπαμε, συνεχίζον τόν τόνο και την έμπνευση της τελευταίας τριλογίας του Άνθια, όμως είναι σα να βρίσκονται στό περιθώριο της σύνθεσης εκείνης, και σα να άποτελοϋν τό καλλιτεχνικό διάλειμμα της έμπνευσης που δημιούργησε τό «Χάος», την «Έξοδο», και την «Άνοδο». Από την άποψη αύτή ό τίτλος της συλλογής είναι έξαιρετικά έπιτυχεμένος.

Άν έξαιρέσουμε τά ποιήματα εκείνα όπου τό άφηγηματικό και άναλυτικό στοιχείο ύπερέχουν καταπληκτικά, στα ύπόλοιπα ό Άνθίας έξακολουθεϊ να συνδυάζει τό λεπτό Γαλλικό συμβολισμό μέ την ιδεοκρατική άρχή των όπαδών της ώφελμιστικής αντίληψης της Τέχνης, και να διχε-

τεύει στους στίχους του, μαζί με τη σπαρταχτική κραυγή του αγωνιστή που αναζητεί άπογνωσμένα μες την πάλη του τη λύτρωση, τὸ βαθύτερον ἠθικό του κόσμο, καί τις φευγαλέες, πολλές φορές, καί ἀσχημάτιστες φιλοσοφικές ἀντιλήψεις του. Στὰ καλὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς ὁ Ἄνθιας ἀποδεικνύεται ὅτι κατέχει ἄριστα τὴν τέχνην νὰ ἀναπτύσσει ποιητικὰ τὸ θέμα του. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ τὸ III, IV, XI, καὶ ἰδιαίτερα τὸ XV καὶ XVIII, μποροῦνε νὰ παραβληθοῦνε μὲ τὰ καλύτερα τραγούδια τῆς «Ἀνόδου». Στὰ ποιήματα αὐτὰ πού τὰ χαρακτηρίζει ὅλα μιά ἀρμονικὴ ἰσορροπία ἀνάμεσα στὸ πλαστικὸ καὶ μουσικὸ στοιχεῖο τους, τὰ ποιητικὰ σύμβολα ἀγγιζοῦνε τὴν ἐσώτερην οὐσία τῶν πραγμάτων, οἱ λέξεις ἀποχτοῦν μίαν πλατύτερη σημασιολογικὴ προέχταση καὶ μιά βαθύτερη μουσικὴ σημασία, κι ὁ ψυχικὸς κόσμος τοῦ ποιητῆ ρεῖει διαρκῶς πρὸς μίαν ἀκαθόριστην κατεύθυνση σὰ νοσταλγία καὶ σὰν ὄνειρο-πόληση :

Νᾶναι γιὰ Σένα, ὦ Νύχτα, πού ἀνασύρομαι
[ἀπ' τὴν Κόλαση
καὶ τις γλαυκὲς ἀνατύγειες ἀγκαλιάζω ;
Νᾶναι γιὰ Σέ, ὦ Σελήνη ὄνειροφόρα, πού
[ἀνελίσσομαι,
σὰ μίαν ἰδέα, κι ὡς κῦμα ἀναγαλιάζω ;
Νᾶναι γιὰ τοὺς ἀνθούς, πού τοὺς ζητῶ κι
[ὄλο τοὺς νείρομαι,
μοχθώντας νὰ τοὺς δῶ μὲ σάρκα κ' αἷμα ;
Νᾶναι γιὰ τῶν καρπῶν τὴν ὄπτασία πού
[τροβιλίζομαι
μὲς τὴν ὦμῃν Ἄλθθεια καὶ στὸ Ψέμα ;
(II)

Ἄ ὁ ποιητῆς θέλει νὰ δέσει κάπου σ' ἓνα κόσμο ἰδεατὸ καὶ μακρυνὸ τὸν καρπὸ μίᾶς πολὺπαθῆς ζωῆς. Ἄ ἀκαθόριστος πόθος πού μᾶς ἔλκει στὴ ζωῆ, ἡ ἰδέα τῆς ἀπολύτρωσης πού μᾶς τραβᾷ διαρκῶς καὶ χάνουμε τὴν αἴσθησι τῶν πραγμάτων, ἡ ἐπιθυμία νὰ ταυτίσομε τὴν ὑπαρξὴ μας μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς μεγάλης ζωῆς, ὑπάρχουν διάχυτα στοὺς περισσότερους στίχους τοῦ «Ἰντερμέδιου» :

Ν' ἀναλυθῶ σὰ στάλα δρόσου στὸ χαμό-
[γελο ἑνὸς ρόδου.
Κι ὡς θέλω, νᾶναι ἡ Γῆ τὸ ρόδο αὐτό.
Σὰν ἓνα δάκρυ νὰ κυλήσω ἀπ' τὸ δρεπάνι
[μιας Σελήνης.
Καὶ στὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων νὰ ριχθῶ,
Μιά θάλασσα νὰ γίνω, καὶ τὸ κῦμα μου
[νὰ σφύζει
στὰ ξένα οὐθῆθεια σὰ σφρίγος νεανικὸ.
Κισσός, νὰ σκαρφαλώσω στῶν ἰλιγγῶν τὸ
[μεθύσι,
καὶ τὸν παλμὸ τοῦ Κόσμου νὰ γροικῶ.
(IV)

Ἄ πάλη, ὅπως καὶ στὰ προηγούμενα ἔργα του, ὁ ἀδιάκοπος ἀγώνας, ἀποτελοῦνε γιὰ τὸν ποιητὴ τὴ μεγαλύτερη δικαίωση τῆς ζωῆς. Στὴ σύγκρουση αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος ἠττᾶται τις περισσότερες φορές, εἴτε ἀπὸ μιά σκληρὴν ἀντινομία τῆς ζωῆς, εἴτε ἀπὸ μιά ἐσωτερικὴν ἀδυναμία τῆς ἴδιας του τῆς φύσης. Ἄ σημασία ὅμως ὑπάρχει σ' αὐτὸ τὸν ἴδιο τὸν ἀγῶνα, ὅπου ἡ ψυχὴ ἀποχτᾷ τὴν ὑπέρτατη ἀξία τῆς, κι ὁ ἀνθρώπινος χαρακτήρας ἀναπτύσσει πλέρια τὴν ἐνσυνείδητη δυναμικότητά του. Οἱ ἀνθρώπινες καταπτώσεις καὶ ἀδυναμίες εἶναι συνυφασμένες μὲ τὴ ζωικὴ μας φύση καὶ ὁ νόμος τῆς παρακμῆς καὶ τῆς φθορᾶς εἶναι βασικός γιὰ ὅλα τὰ δημιουργήματα. Γι' αὐτὸ, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀνθρώπινου ἀγῶνα δὲ θὰ μποροῦσε νᾶναι διαφορετικὸ. Μοναχὸς καρπὸς τῆς ζωῆς ἀπομένει ἡ ὁμορφία καὶ ἡ πείρα, πού τὴν ἀποχτοῦν οἱ ἀνθρωποὶ ἀγωνιζόμενοι ὀλοένα, καὶ τὴν κληροδοτοῦνε ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ :

Πότε ψηλὰ καὶ πότε χαμηλὰ, πότε σὰ
[φλόγα,
πότε σὰ στάχτη τῆς ἴδιας μου φωτιᾶς,
κινουμαι στὸ μεγάλο πανηγύρι αὐτοῦ τοῦ
[κόσμου,
ἄθυρμα τοῦ μυαλοῦ καὶ τῆς καρδιάς.

Ἄ ἔτσι, στὸ πανηγύρι, ἐνῶ περῆφανα βαδίζω
κι ὀλόρθος ἀπειλῶ τὸν οὐρανὸ,
σὲ μιά στιγμὴ λυγίζω, καὶ μὲ γόνата, σπα-
[σμένα,
σέρνω τὴν ὑπαρξὴ μου καὶ περνῶ.

Ἄ ὅμως, ὄλο σπουδάζω τοὺς ἀνθρώπους κι
[ἀνεβαίνω,
σὰ φλόγα, πρὸς τὸν Ἄνθρωπο ψηλὰ,
μ' ὄλες τις μεταπτώσεις τις ἀνθρώπινες καὶ
[μ' ὄλο
πού ρίχομαι στὴ στάχτη χαμηλὰ.
(XII)

Καὶ πάλι ἀλλοῦ, ὅπου ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς θάλλει μέσα στὸ γενεαλογικὸ δέντρο τῶν ἀνθρώπων :

Τυλίξου στὸν κορμὸ μου ὡσὰν κισσός, νὰ
[σ' ἀνεβάσω
στὴν πιὸ ψηλὴ τοῦ Ἀνθρώπου κορυφή !
Ἐκεῖ πού ὄλο μὲ σέρνει κάποια δύναμη
[κρυφῆ,
καὶ χρόνια τῶρ' ἀγωνίζομαι νὰ φτάσω.
Μαζί σου, θᾶν' ὁ ἀγῶνας μὲ τοῦ ἀνέμου
[τῆς μανίας,
μιά πάλι Δυνατοῦ πρὸς Δυνατὸ.

Τὸ γέλιο, τὴ χαρὰ σου, στὴν ψυχὴ μου
[θὰ κρατῶ
σὰ φυλαχτὸ κι ὡς μεγάλη πανοπλία.

Μὰ κι ἂν δὲν θ' ἀπομείνει, ἐδῶ στὴ γῆν'
[ἀπ' τὸν καρπὸ μου
τίποτα ποὺ νὰ γεύεται ὁ καθεὶς,
εἴν' ἄρκετὸ γιὰ μένα καὶ γιὰ Σένα ὅτι θ'
[ἀνθεὶς
ἀπάνω στὸ βαθύριζο κορμὸ μου.

Ὅσο γιὰ τὸν κορμὸ μου, ποὺ τὰ φύλλα,
τὰ κλαδιά του,
θὰ μαραθοῦν μιὰ νύχτα σκοτεινὴ,
—μὴ σκέφτεσαι, ἀκριβέ μου—ἕνα κατάρτι
θὰ γενεῖ,
νὰ δέσει ἕνα καρᾶβι τὰ πανιά του.

Καὶ οὐ, σὺν ὄπτασια θὰ με κοιτᾶς—μὲς τῆ
γαλήνη
καθὼς θὰ προχωρῶ γιὰ νὰ χαθῶ—
τραγουδία θὰ μοῦ γράφεις καὶ θὰ λές ! Τὸ
ξύλο αὐτὸ
εἴν' ὅτι ἀπὸνα δένδρον ἔχει μένει.

(XI)

Εἶναι μερικὲς ὅμως στιγμὲς ποὺ ἡ αἰσιο-
δοξία τοῦ ποιητῆ κάμπτεται. Τὶ ἀπομένει
ἄραγε ἀπ' τὸ ἀδιάκοπο αὐτὸ κυνηγητὸ :

Μαρτυρικὸς ὁ δρόμος ἀργοσέρνεται στὸ
[λόφον,
ὅπου τ' ἀγκάθια πνίγουμε τὴ χλόη
κ' οἱ τρίλιες τ' ἀηδονιοῦ, μὲς ἀπὸ δέντρα,
[σὰ νὰ σμίγουν
μὲ τὸ τραχὺ τοῦ γκιώνη μοιρολόι.

Ἐπνωτισμένα ἀπ' τὸ φεγγάρι, ἀπὸ νωρὶς
[ἔχουν ἀρχίσει
μιὰ κάπως σοβαρὴ στιχομυθία :

Μιλοῦνε καὶ γιὰ μᾶς, ποὺ ἀναζητοῦμε τὰ
[δνειρά μας
κι ἀπλώνουμε τὰ χέρια, τόσα χρόνια,
ν' ἀδράξουμε, νὰ βροῦμε στὸ θλιμμένο σε-
[ληνόφωσ,
τὶς πεταλοῦδες καὶ τὰ χελιδόνια.

Κάποτε μᾶς σιμώνουν, κ' ἡ χαρὰ μας ἀ-
[ναθάλλει,
ἔτσι καθὼς χαϊδεύουν τὸ μαλλιά μας.
Μὰ φεύγουν, καὶ φτερά, μόνον φτερά—βε-
[λοῦδο κι ὄχρα—
σὰ λάφυρα κρατοῦν τὰ δάχτυλά μας.

(VII)

Ἄλλοίμονο, δὲν ὑπάρχει ἄλλη δικαίωση
τῆς ζωῆς ἀπ' τὸν ἀγῶνα :

Χίλιες φορές, μὲ πάθος ἕνα σπῆτι ὄνειρο-
[πόλησες
καινούργιο, φωτεινὸ, κ' ἡ ἀπόγνωσή σου
γκρέμνισε τοίχους καὶ τοὺς ἔχτισε ξανά μὲ
[θρόμβους αἵματος,
μὰ δίχως Στέγη ἀπομείνει ἡ ζωὴ σου.
(VIII)

Κι ὅμως ἡ ἐλπίδα θερμαίνει πάντοτε τὰ
στήθη τοῦ ποιητῆ, ἀκόμη καὶ στὶς πιὸ δύ-
σκολες καὶ ἀτυχεῖς στιγμὲς :

Ὅλη τὴ συντριβὴ μου τὴν ἐνδόμυχη με-
τέβαλα
σ' ἀπαντοχὴ καὶ χαροῦμένη κραυγὴ
Κορυδαλός, ποὺ μέσα στοῦ δρυμοῦ τὸ δέος
νυχτώθηκε,
μὰ πάλλει στὴ φωνὴ του ἡ χαραυγὴ.
(XV)

Κι ἀκόμη μιὰ στροφή, ὅπου ἡ ἀνάταση
τῆς ψυχῆς ἀπεικονίζεται μέσα σ' ἕνα ἀπέ-
ριττο φραστικὸ πλοῦτο, ὅπου οἱ λέξεις γί-
νονται ποιητικὰ σύμβολα καὶ παίρνουν μιὰ
πλατιά σημασία στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων :

Χάντρες στὸ κομπολόι τῶν οὐρανῶν, ἀπόψε
[οἱ μπόρες
περνοῦν καὶ μὲς τὰ δάχτυλά μου ρέβουν,
ἐνῶ στὸ μαῦρο θόλο—μὲ θανάσιμη ἀγωνία—
τὰ χέρια μου τὴν Ἄνοιξη γυρεύουν.

(XIV)

Γενικὰ στὰ ποιήματα τοῦ «Ἰντερμέδιου»
ὑπάρχει διαχυτὴ ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς, ποὺ χα-
ρακτηρίζει ἄλλωστε ὁλόκληρο τὸ ἔργο τοῦ
ποιητῆ :

Καὶ μόνο γιατί νιώθω τὴ χαρὰ, πῶς ἀγκα-
[λιάζω
τὴ γῆ κ' ἐντὸς μου σφολῶ τὸν οὐρανὸ.
θέλω νὰ ζῶ κι ἄς εἶμαι σὺν τὸ πούπουλο
στὸ Χάος
κ' ἀχτίδα φευγαλέα μὲς τὸ Κενό.

(XVIII)

Δυστυχῶς ὅμως, ὅπως εἶπαμε, τὸ «Ἰν-
τερμέδιο» εἶναι ἕνα ἔργο ἄνισο. Πολὺ λίγες
εἶναι οἱ περιπτώσεις ποὺ ὁ ποιητῆς πραγ-
ματοποιεῖ «ποιητικὰ» τὶς καλλιτεχνικὲς προ-
θέσεις του. Τὶς περισσότερες φορές ἐμπι-
στεύεται ἀποκλειστικὰ στὴν πρώτη του ἐμ-
πνευση. Καὶ ὅμως μὲ τὴν «Ἄνοδο» ὁ Ἄν-
θίας μᾶς εἶχεν ἀποδείξει ὅτι εἶναι πραγμ-
τικὰ ἕνας καλλιτέχνης ποὺ ζερεὶ νὰ χειρι-
ζεται καλύτερα τὴν τέχνη του.

Ἀπὸ στιχογραφικὴ ἀποψη ὁ ποιητῆς τοῦ
«Ἰντερμέδιου» μᾶς ἔδωκε δείγματα τῆς
προσπάθειάς του νὰ σπάσει τὴ μονοτονία
τοῦ δεκαπεντασύλλαβου στίχου, καὶ νὰ τὸν
ἀνανεώσει μετρικὰ. Οἱ τετράστιχες στροφές

του, πού αποτελούνται ἐναλλάξ ἀπὸ ἕνα δεκαπεντασύλλαβο καὶ ἕνα ἑνδεκασύλλαβο στίχο, παίρνουν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μιά ποικιλία καὶ μιά εὐκαμψία, πού δὲ θὰ μπορούσαν ἀσφαλῶς νὰ ἔχουν μὲ τὸν κλασσικὸ δεκαπεντασύλλαβο τῆς τριμῆς, στὸ τέλος τῆς ὁδοῦς, καὶ τοὺς μετρικοὺς τόνους στὴν ἔχτην ἢ ὄγδοη καὶ στὴ δέκατη τέταρτη συλλαβή. Ὁ δεκαπεντασύλλαβος τῶν Ἰντερμέδιων ἀποτελεῖται συνήθως ἀπὸ ἕνα ἑπτασύλλαβο καὶ ἕναν ὄχτασύλλαβο, ἢ ἀπὸ ἕνα δεκασύλλαβο καὶ ἕναν πεντασύλλαβο, ἢ τέλος ἀπὸ ἕνα ἑξασύλλαβο καὶ ἕνα ἑνneasύλλαβο. Δυστυχῶς ὁμως ἡ καινοτομία αὐτὴ γίνεται πολλές φορές εἰς βάρος τοῦ ρυθμοῦ. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς δεκαπεντασύλλαβους τῆς νέας συλλογῆς φαίνονται νόθοι· ἢ σύνδεσις τῶν ἡμιστιχίων τους εἶναι χαλαρὴ, καὶμποροῦν θαυμάσια νὰ διασπασθοῦν κατὰ τὴν ἀπαγγελία τους σὲ δυὸ στίχους, εἰς βάρος τῆς στιχουργικῆς ἐνότητος τοῦ ποιήματος. Δὲν εἶναι σπάνιες μάλιστα οἱ περιπτώσεις ὅπου μὲ τὴ χαλαρὴ αὐτὴ σύνδεση τῶν ἡμιστιχίων ὁ δεκαπεντασύλλαβος προεχτείνεται σὲ νόθο δεκαεξασύλλαβο («καὶ θὰ. μπορέσεις, ἐλπίζω, ν' ἀνεβείς καὶ νὰ πηδήσεις»), ἢ δεκαεπτασύλλαβον προπαροξύτονον («ἐτριεῖ ἢ πόρτα τοῦ θανάτου κι ἀπ' τὴν κόλαση ἀναπήδησε), ἢ ἐνίοτε καὶ σὲ δεκαεννiasύλλαβο («Ἰσκιὸν μὲ ζωντανὲς ἐπιθυμίες ἀνασαλεύουνε στὴ νύχτα»). Οἱ στίχοι αὐτοὶ ἐκτός τοῦ ὅτι εἶναι ἄρρυθμοι, κουράζουν, καὶ δὲν προσαρμόζονται στὴ διάπλαση τῶν φωνητικῶν καὶ ἀναπνευστικῶν ὀργάνων τοῦ Νεοέλληνα.

Μὲ τὸ «Ἰντερμέδιο» ὁ Ἀνθίας ἐπλούτισε ἴσως ποσοτικά τὸ ἔργου του. Ποιοτικά πιστεύουμε ὅτι δὲν προσέθεσε τίποτε σ' αὐτό. Ἀπὸ ἕναν ποιητὴ πού εἶχεν ἐξαρθρῆ μὲ προηγούμενα ἔργα του σὲ πολὺ ἀνώτερα καλλιτεχνικά ἐπίπεδα, νομίζω ὅτι δικαιώμαστε νὰ εἶμαστε ἀπαιτητικώτεροι. Ἴσως ὁμως τὴν παλινδρόμησιν αὐτὴ πρέπει νὰ τὴ δικαιολογήσουμε σὰ μιὰν ἀνάπαυση γιὰ μιὰ καλύτερη μελλοντικὴ δημιουργία.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἡ περίφημη Magna Carta—τὸ πρῶτο σύνταγμα πού ὁ Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων ἔδωσε στὴν Ἀγγλία—μεταφέρθηκε στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Κογκρέσσου τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου καὶ θὰ φυλάγεται γιὰ περισσότερη ἀσφάλεια ὡς τὸ τέλος τοῦ πολέμου.

—Κυκλοφόρησε ὁ τρίτος τόμος τοῦ ἔργου «Ἀνάπτυξη τῆς λογοτεχνίας» πού ἐκδίδει τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Cambridge. Στὸν τόμο αὐτὸ ἐξετάζεται ἡ προφορικὴ λογοτεχνία μερικῶν φυλῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Πολυνησίας, καὶ γίνεται μιὰ γενικὴ ἐπισκόπηση ὅλου τοῦ ἔργου μὲ τὰ σχετικὰ συμπεράσματα τοῦ συγγραφέως H. M. Chadwick. Ὁ πρῶτος τόμος ἦταν ἀφιερωμένος στὶς «Ἀρχαῖες λογοτεχνίες τῆς Εὐρώπης» κι ὁ δευτέρος στὴ «Ρωσικὴ, Γιουγκοσλαβικὴ, Πρώιμη Ἰνδικὴ καὶ Πρώιμη Ἑβραϊκὴ λογοτεχνία».

—Ἐνεκα τοῦ πολέμου ἀνάστειλε τὴν ἔκδοσιν τοῦ τὸ περιοδικὸ Cornhill, πού πρωτοεκδόθηκε στὰ 1860 ἀπ' τὸν Thackeray κ' εἶχε ὡς σήμερα συνεργάτες τὶς μεγαλύτερες πνευματικὲς φυσιογνωμίες τῆς Ἀγγλίας σὰν τὸν Tennyson, Meredith, Matthew Arnold, Thomas Hardy κ. ἄ.

—Στὶς δύσκολες αὐτὲς μέρες τῆς παγκόσμιας τραγωδίας οἱ διανοούμενοι βρίσκουνε κάποιαν ἀνακούφιση μὲ τὴ μελέτη τῶν ἔργων τῶν μεγάλων τῆς τέχνης καὶ τῆς σκέψης, ἰδιαίτερα τοῦ Σαίξπηρ. Ἐτοὶ κυκλοφόρησε τελευταῖα στὴν Ἀγγλία ἡ ἀνθολογία τοῦ G. Rylands «Shakespeare's Image of man and nature», πού ἔχει τεράστια ἐπιτυχία.

—Ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος Methuen κυκλοφόρησε τελευταῖα ἕνα πολὺ ἐνδιαφέρον ἔργο γιὰ τὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα, μὲ τίτλο «Greek Tragedy» τοῦ H. D. F. Kitto. Εἶναι ἀπὸ τὰ περισσότερα πρωτότυπα καὶ σημαντικὰ ἔργα γιὰ τὴν ἑλληνικὴ τραγωδία.

—Τὴν ἐπίσημη ἱστορία τοῦ τωρινοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἀνέλαβε νὰ τὴ γράφει ὁ Sir Ronald Storr, πού ἔκανε καὶ κυβερνήτης τῆς Κύπρου.—Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐργασία αὐτὴ, τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Yale μαζεύει κάθε σχετικὴ πληροφορία ἔντυπη γιὰ τὸν πόλεμο, ἐπίσημη ἢ ἀνεπίσημη, προπαγανδιστικὰ φυλλάδια καὶ feuilles-volantes, κι ὅτι ἄλλο σχετικόν. Γι' αὐτὸ εἰδοποιήθηκαν οἱ Ἀμερικανοὶ Πρεσβευτὲς σ' ὅλο τὸν κόσμον νὰ βοηθήσουν στὴ συλλογὴ αὐτὴ, πού ἡ σπουδαιότητά της εἶναι φανερὴ.

—Ἡ Φιλανδία, ἡ χώρα τῶν χιλιῶν λιμνῶν, στέκεται τώρα στὸ κέντρο τοῦ παγκόσμιου ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν ἡρώικη ἀντίστασιν πού προβάλλει στὴ ρωσικὴ ἐπίθεση. Λίγες μέρες πρὶν ξεσπάσει ὁ Ρωσοφιλανδικὸς πόλεμος, ἀπονεμήθηκε τὸ βραβεῖο Νόμπελ τῆς Λογοτεχνίας στὸ μεγάλο Φιλανδὸ συγγραφέα Frans Eemil Sillanpää, καὶ γιὰ τ' ἄλλα τὸν ἔργα προπάντων ὁμως γιὰ τὸ μυθιστόρημα του «Ἐπεσε καὶ κοιμήθηκε ἐνῶ ἦταν νέα», πού εἶναι ἡ τραγικὴ ἱστορία μιᾶς χωριατοπούλας πού πέθανε

ἀπό φυματίωση. Τὸ γεγονός αὐτὸ κι ὁ πόλεμος ἔδωσαν ἀφορμὴ στὸν παγκόσμιο τύπο ν' ἀφιερῶσει ἀρθροὶ καὶ μελέτες γιὰ τὴ Φιλανδία καὶ τὴν τεράστια συμβολὴ τῆς στὸν πολιτισμὸ. Ἰδιαιτέρα γιὰ τὴν τέχνη τῆς θυμίζουν τὸ περίφημο ἐπικό της ποίημα «Καλεβάλα» ποῦ τὸ διαπνεύουν ἡ φυσιολατρία, ὁ μουσικισμὸς καὶ ἡ ἥρωϊκὴ πνοή· τὸ μεγάλο μουσουργὸ Sibelius καὶ τὴν ἀρχιτεχτονικὴ τῆς ποῦ ἐξαιρέτο τῆς δείγμα εἶναι ἡ Βουλὴ τοῦ Χελσίνκι. Ἐπίσης πολὺς λόγος γίνεται ἀπὸ εἰδικούς κριτικούς γιὰ τὸ βιβλίον «Ὁ πόλεμος τῆς Φιλανδίας γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία, 1918» τοῦ ταγματάρχη J. O. Hannula.—Σὲ προσεχί μος τέχνη θὰ δημοσιέψουμε κομμάτια ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Sillanpää.

—Πολλὰ εἶναι τὰ βιβλία ποῦ ἐκδόθηκαν τελευταία στὴν Ἀγγλία γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση τῆς Γερμανίας καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς στὴν Εὐρώπῃ καὶ στὶς ἄλλες ἡπείρους. Μ' αὐτὰ χύνεται ἀπλετο φῶς στὴ σκοτεινὴ καὶ βάρβαρη δρᾶση τοῦ χιτλερισμοῦ. Ἀναφέρουμε μερικὰ: «Germany: The Truth» τοῦ Reginald Garbutt, «Gestapo» τοῦ Ph. St. G. Walton—Kerr, «The Hitler's Cult» τοῦ W. Lewis, «Hitler's 12 Apostles» τοῦ Oswald Dutch, «Searchlight on German Africa» τοῦ Dr. W. Ch. Regendanz καὶ F. W. Pick, «Barbarian at the gate» τοῦ L. Woolf, «Anti-Semitism» τοῦ J. Maritain, «Hitler through the ages» τοῦ L. Golding, «The High Cost of Hitler» τοῦ J. Gunther, «Inside Germany» τοῦ O. G. Villard, «Religion in the Reich» τοῦ M. Power.

—Στὴ Γαλλία γιορτάστηκαν τὰ ἑβδομητάχρονα τοῦ μεγάλου Γάλλου συγγραφέως Ἀντρέ Ζιτ.

—Σὲ λίγο κυκλοφορεῖ ὁ δεύτερος τόμος τῆς αὐτοβιογραφίας τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ μὲ τὸν τίτλο «Τὰ Χρόνια μου καὶ τὰ Χαρτικά μου».

—Στὶς ἀρχὲς τοῦ Νοέβρη γιορτάστηκαν τὰ τριαντάχρονα τῆς μεγάλης ἠθοποιοῦ Μαρίας Κοτοπούλῃ μ' ἐξαιρετικὰς τιμὰς ἀπὸ τὸ κράτος καὶ ὅλο τὸν πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ κόσμον τῆς Ἑλλάδας.

—Τὸ παράδειγμα τοῦ ἀγγλικοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Penguin, ποῦ ἐκδίδει ἄριστα βιβλία σὲ λαϊκὰ καὶ φτηνὰς ἐκδόσεις, τὸ μιμήθηκε ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος στὴν Ἀμερικὴ «Pocket Books, Inc», ποῦ κυκλοφορεῖ τώρα τ' ἀριστουργήματα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας σὲ φτηνὰς ἐκδόσεις τῶν 25 σέντς. Κ' ἡ προσπάθεια οὕτῃ πέτυχε καταπληκτικὰ, γιὰ τὸ μεγάλο κοινὸ σ' ὅλο τὸν κόσμον διψᾷ τὸ καλὸ βιβλίον.

—Στὶς 2 τοῦ Νοέβρη ὁ κ. Ιω. Θ. Κακριδῆς, καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων στὸ Ἐθνικὸ Πανεπιστήμιον, ἔκανε τὸ

ἐναρχτήριο τοῦ μάθημα μὲ θέμα «Φιλολογικὴ ἔρμηνεια» στὴ μεγάλη αἴθουσα τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου. Ὁ κ. Κακριδῆς μίλησε στὴ δημοτικὴ γλώσσα. Κ' εἶπε δὴ ὁ καθηγητὴς τῆς λατινικῆς φιλολογίας κ. Καπνουκάγιας τοῦ ἐπετέθηκε βίασι καὶ μὲ τρόπο ἀνάρμοστο σ' ἐπιστήμονα, ἡ Κυβέρνηση ἔπαψε τὸν κ. Καπνουκάγια γιὰ ἕξι μῆνες.

—Στὶς 25 τοῦ Δεκέβρη παίχθηκε στὸ Λευκόνοικο ἀπὸ ἱρασιτέχνες τῆς «Γεωργικῆς Ἐνώσεως Λευκονοϊκοῦ» τὸ πρῶτο θεατρικὸ ἔργο τοῦ Κύπριου ποιητῆ κ. Παύλου Λιασιδῆ, «Ἡ Ἀγάπη Νικητῆς», γραμμένο στὴν κυπριακὴ διάλεκτο.

—Στὶς 10 Δεκέβρη ὁ διευθυντὴς τοῦ Ὁδείου Λεμεσοῦ κ' ἐκλεχτὸς συνεργάτης μας κ. Σολ. Μιχαηλίδης μίλησε στὸ ἀύλλογο «Κινύρας» Πάφου γιὰ τὴ «Λαϊκὴ μουσικὴ τῆς Κύπρου».

—Στὴν Ἐπιτροπὴ γιὰ τ' ἀρχαία μνημεῖα Κύπρου στὴν ἐπαρχία Λευκωσίας διορίστηκε φέτος κι ὁ Γυμνασιάρχης κ. Κ. Σπυριδᾶκης.

—Ἡ δ. Ἑλλη Πιταλιδὴ διορίστηκε ἀρχειοφύλακας στὸ Μουσεῖον Κύπρου.

—Ὁ ποιητὴς κ. Τεῦκος Ἀνθίας βρισκεται τώρα γιὰ λίγες βδομάδες στὴν Αἴγυπτον.

ΤΥΠΟΣ

—Στὴν Ἑλευθερία κατὰ τὸ Νιόβρη ὁ κ. Ἄνθιας δημοσιεύει ἀρκετὰ ἐνδιαφέροντα ἀρθροὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀναφέρουμε τὰ ἐπόμενα: «Τὸ σχολεῖον, τὸ παιδί καὶ ἡ μουσικὴ» 4, «Ἡ ἀνθοκομικὴ ἔκθεσις» 14, «Ἀλεξανδρινὴ πῆσι» 15 ποῦ εἶναι κριτικὴ τῶν ποιημάτων τοῦ κ. Ἰ. Μαλάνου «Ρόδα θαλάμου». Ἐδῶ ἐπίσης ὁ κ. Κ. Ἀσιωτῆς κρίνει στὶς 17 τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κ. Μάντη «Γκαμήλας καὶ ἄλλα διηγήματα».

—Στὴν Ἑλευθερία ὁ κ. Τεῦκος Ἀνθίας γράφει γιὰ τὴν «Πνευματικὴν Λεμεσοῦ» (20 Δεκ.) Ἐδῶ ἐπίσης τακτικὰ χρονολογούμενα τοῦ κ. Π. Γ. Μπίση.

—Στὴν Ἐσπερινὴν κατὰ τὸ Νοέβρη ὁ κ. Π. Λιμπέρης γράφει: «Ἡ κυριαρχία τοῦ παιδιοῦ» 1, «Πνευματικὸς οπισμὸς» 4, «Ἡθικὸς ἐξοπλισμὸς» 8, «Φωτεινὸ διάλειμμα» 15, «Οἱ Φάλαγγες τῶν δασκάλων» 17, κ. ἄ. Κατὰ τὸ Δεκέβρη: «Ἡ ἀπάντησις τῶν σωματικῶν» 1, «Γιὰ τὴ χαρὰ τοῦ παιδιοῦ» 8, «Ἡ δημοτικὴ στὸ πανεπιστήμιον» 11, «Ἡ ἀγωνία τῶν μορφωμένων» 15, «Στὸ ἀτελεῖ ἐνός Κυπρίου ζωγράφου» 22 κ. ἄ.

—Στὸν Ἀνεξάρτητον γράφει κατὰ τὸ Νοέβρη ὁ κ. Μ. Ράσης: «Προμήνια ἐπιδρομῆς» 2, «Ἡ ἀγωνία τοῦ λόγου» 4, «Ὁμαδικὸς θάνατος» 8, «Ἀτομικὸ καὶ ὁμαδικὸ μῖσος» 10, «Τὸ πυροτέχνημα τῆς εἰρήνης», 12.

—Τρία νέα περιοδικὰ ξαναβῆκαν στὴν Κύπρον: 1) ὁ «Ἀποστολὸς Βαρναβάς», ἐπίσημον ὄργανον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, μὲ διευθυντὴ τὸν Ἀρχιμανδριτὴν κ. Ἰππόλυτον Μιχαηλίδην. Στὸ πρῶτον διπλὸ τεῦχος δημοσιεύονται τὰ ἐπίσημα χρονικά τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας καὶ διάφορες μελέτες τοῦ διευθυντῆ τοῦ περιοδικοῦ. 2) Forest Treasures, ὄργανον τοῦ Δασικοῦ συνέσμου Κύπρου σ' ἀγγλική, ἑλληνικὴ καὶ τουρκικὴ γλῶσσα. 3) Μαθητικὴ Φωνὴ, δελτίον τῆς μαθητικῆς κοινότητος τῆς Ἀνώ-

τερης 'Εμπορικής Σχολής Βαρσοβίων.

—Στό Χ ρ ό ν ο Λεμεσού 24 Δεκ. δημοσιεύεται εϋνοϊκή κριτική γιά τή νέα ποιητική συλλογή τοϋ κ. Τεύκρου 'Ανθία "Ίντερμέδιο".

—Στήν Πά φ ο ό κ. Άντρέας Ρολάνδης κατά τό Νοέβρη και Δεκέβρη δημοσιεύει σειρά ἔθρα με τόν τίτλο "Μέ τό φακό μου" γιά ψυχικά φαινόμενα. —'Εδῶ ἐπίσης δημοσιεύεται (30 Νοέβρη) βιογραφία γιά τό Νίκο 'Αντωνιάδη και στίς 7 Δεκέβρη λεπτομέρειες ἀπό τό φιλολογικό του μνημόσυνο, ποῦ διοργάνωσε ὁ σὺλ-λογος "Κινύρας" στίς 3 τοῦ μηνός.

—Πήραμε και τίς ἐφημερίδες Κυπριακός Τύπος, Παρατηρητής, Φωνή τῆς Κύπρου, και τά περιοδικά Δρῆρος (27—28), Νέα Γράμματα, Μακεδονικές Ἡμέρες, Ροιτugaί.

—Στήν Πνευματικὴ Ζωὴ τοῦ κ. Μελη Νικολαΐδη ἐχθός ἀπό ἄλλες ἐκλεκτές συνεργασίες τοῦ διευθυντῆ τῆς και ἄλλων λογοτεχνῶν, σὸν ἀρ. 57 δημοσιεύεται τό ποιήμα "Ἐνα χαϊδόμελο" τοῦ κ. Ι. Διανέλλου και τό διήγημα "Ὁ Κίτσος μας" τοῦ κ. Ν. Γιαβῆ (Γαβόπουλου).

—Στά Παρασκήνια ὁ κ. Λεωνίδας Παυλίδης ἐξακολουθεῖ νά κρατεῖ ταχτικά τῆ στήλη τῆς κριτικῆς τοῦ βιβλίου, και στήν Καθημερινὴ ὁ κ. Αἴμ. Χουρμούζιος.

—Στά Παρασκήνια, 25 Νοέβρη, ὁ κ. Θ. Δ. Καρυωτάκης γράφει πολὺ εϋνοϊκά λόγια γιά τό μουσικό ἔργο τοῦ συνεργάτη μας κ. Σόλ. Μιχαλίδη, ὅπως και ὁ κ. Δ. Χαμουσόπουλος στήν Πρωΐα.

—Στά Νεοελληνικά Γράμματα δημοσιεύεται πάντοτε ἐκλεκτὴ συνεργασία: μελέτες πάνω στά πιδ ἐνδιαφέροντα σύχρωνα πνευματικά ζητήματα, διήγηματα, ποιήματα, κριτικές κλπ. Στόν ἀρ. 157 δημοσιεύονται και δύο ποιήματα τοῦ δικοῦ μας Γλαῦκου 'Αλιβέρση με τόν τίτλο "Γλαῦκη".

—'Από τίς 27 Ὀχτώβρη ἐπιτράπηκε νά κυκλοφοροῦν στήν Κύπρο οἱ ἀθηναϊκές ἐφημερίδες Ἐστία και Πρωΐα, ποῦ ἡ ἐδῶ κυκλοφορία τους ἀπαγορευόταν ἀπό τά ὄχτωβριανά τοῦ 1931.

—Στὴ Νέα Ἐστία τεύχος 307 δημοσιεύεται ποιήμα τοῦ κ. Π. Δρουσιώτη "Προσμένω" και σὸ 311 "Ψυχὴ ἀδελφῆ". Τό τεύχος 309 τῆς Νέας Ἐστίας ἀφιερῶθηκε στά πενήνταχρονα τοῦ δημοτικισμοῦ: ἐδῶ συνεργάζεται κι ὁ κ. Αἴμ. Χουρμούζιος με τὴ μελέτη του "Δημοτικισμός και Πεζός Λόγος".

—Στό 'Αντιq u i t y' vol. XIII, No 52, ὁ κ. J. R. Stewart δημοσιεύει ἕνα σύντομο σημεῖωμα 'Decorated Tomb Façades, Cyprus, (Plates VI-VII) προσπαθώντας νά συμπεράνει ἀπό τίς προσόψεις τῶν τάφων τῆς πρώτης Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ ποῖα ἦταν ἡ πρόσοψη τῶν σπιτιῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

—Τό τεύχος αὐτό τοῦ 'Antiquity' περιέχει, στάλλα, περισπούδαστο ἄρθρο τοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου με τίτλο

'The Volcanic Destruction of Minoan Crete.

—Στό ἀγγλικὸ ἀνθρωπολογικό περιοδικὸ 'M A N' τοῦ Νοέμβρη, 1939, ὁ κἀθηγ. Myres δημοσιεύει ἕνα σύντομο ἄρθρο του με τόν ἐξῆς τίτλο: 'A Kernos' or ring-vase, in the Museum of Fine Arts, Boston, Massachusetts'. Τό ἀγγεῖο ποῦ ἡ προέλευση του θεωρεῖται πιθανῶς κυπριακὴ (μόλο ποῦ ἀγοράστηκε στὴ Σύμωρη) χρονολογεῖται ὡς ἐξῆς:

«The general impression given by these ornaments is that this vessel belongs to an early phase of the transition from the 'Late Minoan III' culture represented in the rich tombs at Enkomi and Curium, already mentioned, to the earliest Iron Age of Kouklia and Katydata-Linu».

Τό ἄρθρο περιέχει πολλὲς παραπομπές στὴ Βιβλιογραφία ἀπάνω σὸν ἴδιο ἔμα.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Sir George Hill: Amathus (Extrait de l' Annuaire de l' Institut de Philologie et d' Histoire, Orientales et Slaves, tV (1937) Melanges, Émile Boisacq, Bruxelles 1937.

Sir George Hill: Some Notes on the Coinage of Cyprus. Reprinted from «Anatolian Studies Presented to William Hepburn Buckler» (Manchester University Press, 1939).

Τεύχρον 'Ανθία: Ίντερμέδιο, ποιήματα. Κύπρος 1939 4ο, σ. 23, 1)-.

ΠΑΡΑΤΥΠΩΜΑ

Στὴ σ. 120 στήν ὑποσημ. 4, γραμμὴ 4 ἀπό κάτω ἀντὶ «φωνήεντο» νά διορθωθεῖ «φώ-νημα».

Ἐπεύθυνος ἰδιοκτήτης Ν. Ι. Κρανιδιώτης—Κερύνεια.

Τυπογραφεῖο «ΝΕΟΣ Κόσμος», Θ. Κυριακίδη—Λευκοσία.

ADAMOS J. ANTONIADES

PAINTER & DECORATOR

By Appointment to His Excellency the Governor of Cyprus
always uses and recommends

Famous Paint.

Full Particulars on request.

.....

Ο ἀρχιτέκτων, ὁ ἐργολάβος καὶ ὁ κάθε ἰδιοκτῆτης
πο σπιτιοῦ πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὅτι διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἓνα κα-
δλ λὸ βᾶσιμο χρειάζονται δύο πράγματα : **καλὰ ὑλικά** καὶ
οκ **καλὴ ἐργασία.**

Καλὰ ὑλικά εἶναι μόνον τὰ προϊόντα τῶν δαιμονίων
οκ κατασκευαστῶν μπογιάδων **Blundell, Spence & Co. Ltd,**
H **Hull, England,** ποὺ ἀπὸ τὸ 1811 κατασκευάζουν πρώτης
οτ τάξεως μπογιάδες.

Καλὴ ἐργασία εἶναι μόνον ἡ ἀσυναγώνιστη τέχνη μας.

Ἀποταθῆτε :

ΑΔΑΜΟΝ Ι. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΝ

ἽΟδὸς Ἐλευθερίας καὶ Ἀριάδνης

Ταχ. Κιβ. ἀρ. 51, Τηλεφ. 72.

ΛΕΥΚΟΣΙΑ—ΚΥΠΡΟΣ

ΕΞΑΡΘΡΩΣΕΙΣ ΑΜΕΣΟΣ ΑΝΑΚΟΥΦΙΣΙΣ

Τὸ ΣΛΟΑΝΣ θερμαίνει μαλακώνει καὶ ἀνακουφίζει ἀμέσως
Εἰσέρχεται μέσῳ τῶν πόρων ἄνευ ἐντριβῆς μέχρι τῶν πονεμέ-
μων μερῶν καὶ ἀφαιρῆί τοὺς πόνους ἀμέσως.

Μεταχειρισθεῖτε τὸ Σλοᾶνς κατὰ τῶν ρευματι-
σμῶν, ἰσχυαλγίας, ὀσφυαλγίας, στραμπουλισματα
καὶ πόνων τῶν μυῶν.

ΣΛΟΑΝΣ LINIMENT Στιματῶ τοὺς πόνους

SLOANS LINIMENT

